

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK YÜKSEK LİSANS TEZİ

BORÇLUNUN ETKİ ALANINDAKİ İMKÂNSIZLIK NEDENİYLE
SÖZLEŞMELERİN İFA EDİLEMEMESİ

BAŞAK AKIN

ŞUBAT 2021

ÖZET

BORÇLUNUN ETKİ ALANINDAKİ İMKÂNSIZLIK NEDENİYLE SÖZLEŞMELERİN İFA EDİLEMEMESİ

AKIN, Başak

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Erzan ERZURUMLUOĞLU

Şubat 2021, 126 sayfa

Çalışmamızın konusu sözleşmelerin borçlunun etki alanındaki imkânsızlık nedeniyle yerine getirilememesidir. Çalışmamız üç bölüm altında incelenmiştir.

Birinci bölümde, Borçlar Hukuku'nun en temel konularından biri olan ifa ve ifa engelleri kavramına yer verilmiştir. İfa engellerinin anlaşılabilmesi için öncelikle ifanın ne olduğu değerlendirilmelidir. Bu nedenle de ilk olarak ifa, Roma Hukuku'ndan bu yana sözleşme, borç ilişkisi ve ifa kavramı ile ifanın unsurları incelenmiştir. Sonrasında ise genel hatlarıyla ifa engellerine değinilmiştir. Hukukumuzda ifa engelleri ana başlığı altında toplanmış olan her konu ayrı bir incelemenin başrol oyuncusu olmuştur. Konular birbirinden ayrı gözükse de Borçlar Hukukuna göre kurulmuş olan bir sözleşmede amaçlanan sonucun elde edilememesi, diğer bir ifade ile ifanın yerine getirilememesi durumunun, ayrıca imkânsızlık kavramının tam ve doğru anlaşılabilmesi için tüm ifa engellerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda da ilk bölümün devamında ifa engellerinden alacaklı temerrüdü, borçlu temerrüdü, sözleşmenin müspet ihlali, sözleşme öncesi davranış yükümüne aykırılıktan ötürü sorumluluk ve işlem temelini çökmesi konuları incelenmiş, söz konusu ifa engellerinin unsurları, genel hatları ile sözleşmeye etkileri ve imkânsızlık kavramıyla olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde imkânsızlık konusu incelenmiştir. Bölüm içerisinde imkânsızlık kavramının gelişimi, imkânsızlık sebepleri ile imkânsızlık türleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, kavram ile ilgili bazı özel durumlara, örneğin edimin türü, seçimlik borçlardaki durumu, kavramın para borcu açısından ne ifade ettiği incelenmiştir. Ayrıca, sürekli borç ilişkilerinde ve mutlak ve kesin vadeli işlemlerde imkânsızlık kavramını değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise çalışmanın ana konusu olan borçlunun etki alanındaki imkânsızlık kavramı incelenmiştir. Bölümde borçlunun sorumlu olduğu veya sorumlu olmadığı imkânsızlık kavramlarına ayrı ayrı değinilmiş ve her iki durumun borçlunun üstlenmiş olduğu yükümlülüklerle ve sözleşmeye olan etkisi incelenmiş ve sonuçları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İfa Engelleri, İmkânsızlık, Başlangıçtaki İmkânsızlık, Kusurlu İmkânsızlık, Kusursuz Sonraki İmkânsızlık

ABSTRACT

NON-PERFORMANCE OF CONTRACTS AS A RESULT OF IMPOSSIBILITY WITHIN THE SPHERE OF RESPONSIBILITY OF OBLIGOR

AKIN, Başak

M.Sc., Graduate School of Social Sciences Department of Private Law

Supervisor: Prof. Dr. Erzan ERZURUMLUOĞLU

February 2021, 126 pages

The subject matter of the thesis is non-performance of contracts as a result of impossibility within the sphere of responsibility of obligor. Our study is divided into three sections.

The first section addresses the concepts of performance and obstacles to performance, which are among the main subjects of the Law of Obligations. We need to define what performance is in order to understand obstacles to performance. Thus, we will first examine the concept of performance, performance concept since Roman Law and the components of performance. Then, we will briefly outline obstacles to performance. Each subject listed under the main heading of obstacles to performance in our law system is addressed in a separate assessment. Even though these subjects seem to be independent from each other, we first need to assess all obstacles to performance in order to make a correct and complete assessment of the failure to achieve the desired purpose of a contract concluded under the Law of Obligations, or in other words, the state of non-performance. In this connection, we will examine in the subsequent parts of the first section creditor's default and obligor's default, positive violation of contractual duty, liability for breach of obligation of conduct during the pre-contractual stage and collapse of the basis of the transaction out of the obstacles to performance, and assess the components of said obstacles to performance and their

impact on contracts in general terms, as well as their relationship with the concept of impossibility.

We will address the subject of impossibility in the second section. This section will provide information on the progress of the concept of impossibility and grounds for, and types of, impossibility. In addition, we will also examine some special circumstances related to the concept such as type of obligations, the situation in case of alternative obligations and the meaning of the concept in terms of monetary obligations. On the other hand, we will also assess the concept of impossibility in case of permanent obligation relationship and absolute and fixed-term transactions.

The third section examines the concept of impossibility within the sphere of responsibility of obligor, which is the main subject of the study. This section addresses the concepts of impossibility for which obligor is liable and impossibility for which obligor is not liable separately, examines the impact of both cases on the obligations assumed by obligor and the status of the contract, and determines the consequences of such cases.

Keywords: Obstacles to performance, impossibility, original impossibility, subjective impossibility, faultless subsequent impossibility.

TEŐEKKÖR

Seçtiğim konu Borçlar Hukukunun en temel ve en karmaşık konularından bir olmasına rağmen araştırması ve çalışması zevkliydi. Konunun birçok farklı başlığa ayrılması, uygulamada ve en önemlisi Yargıtay Kararlarındaki yansımalarını değerlendirmek mesleki açıdan bakış açımı genişletti. Bu çalışmanın hazırlanmasında sabrını benden esirgemeyen sayın Hocam Prof. Dr. Erzan Erzurumluoğlu'na, sevgisini ve desteğini her zaman hissettiğim aileme ve ailem kadar yakın olanlara sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZDE İNTİHAL BULUNMADIĞINA DAİR BEYAN	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	3
BORÇLAR HUKUKUNA GÖRE İFA, İFA ETMEME (İFA ENGELLERİ) VE İMKÂNSIZLIK KAVRAMININ DİĞER İFA ENGELLERİ İÇERİSİNDEKİ YERİ.....	3
1.1. İFA KAVRAMI.....	3
1.1.1. İfanın Tanımı.....	3
1.1.2. İfanın Unsurları.....	5
1.1.2.1. İfanın Konusu	5
1.1.2.2. İfa Yeri	8
1.1.2.3. İfa Zamanı	9
1.1.2.3.1. Muacceliyet	11
1.1.2.3.2. Vade.....	12
1.1.2.4. İfanın Tarafları	14
1.1.2.4.1. Borçlu	14
1.1.2.4.2. Alacaklı	16

1.1.3. İfanın Hukuki Niteliği.....	19
1.2. BORÇLARIN İFA EDİLEMESİ (İFA ENGELLERİ).....	22
1.2.1. İfa Engeli Kavramı.....	22
1.2.2. İfa Engellerinin Türleri	24
1.2.2.1 Alacaklı Temerrüdü.....	24
1.2.2.1.1.Tanımı	24
1.2.2.1.2. Şartları	26
1.2.2.1.3. Alacaklı Temerrüdünün Sonuçları	28
1.2.2.1.4. Alacaklı Temerrüdünün Alacaklının Yol Açtığı İfa İmkansızlığı İle Karşılaştırılması.....	31
1.2.2.2. Borçlu Temerrüdü	32
1.2.2.2.1. Borçlu Temerrüdünün Tanımı.....	32
1.2.2.2.2. Borçlu Temerrüdünün Şartları.....	33
1.2.2.2.3. Borçlu Temerrüdünün Sonuçları	36
1.2.2.2.4. Borçlu Temerrüdünün İmkânsızlık İle Karşılaştırılması.....	39
1.2.2.3. Sözleşmenin Müspet İhlali	41
1.2.2.3.1. Tanımı	41
1.2.2.3.2. Koşulları	42
1.2.2.3.3. Sözleşmenin Müspet İhlalinin Sonuçları.....	43
1.2.2.3.4. Sözleşmenin Müspet İhlalinin İmkânsızlık Kavramı İle Karşılaştırılması	44
1.2.2.4. Sözleşme Öncesi Kusur Sorumluluğu (Culpa In Contrahendo Sorumluluğu).....	45
1.2.2.4.1. Tanımı	45
1.2.2.4.2. Sözleşme Öncesi Kusur (Culpa In Contrahendo) Sorumluluğunun Hukuki Niteliği Ve Şartları	46
1.2.2.4.3. Sözleşme Öncesi Kusur (Culpa In Contrahendo) Sorumluluğunun Hüküm Ve Sonuçları	48

1.2.2.4.4. Sözleşme Öncesi Kusur (Culpa In Contrahendo) Sorumluluğunun İmkânsızlık İle İlişkisi	48
1.2.2.5. İşlem Temelinin Çökmesi	49
1.2.2.5.1. Genel Olarak.....	49
1.2.2.5.2. İşlem Temelinin Çökmesi Kavramının Unsurları	51
1.2.2.5.3. İşlem Temelinin Çökmesi Kavramının Sonuçları	51
1.2.2.5.4. İşlem Temelinin Çökmesi Ve İmkânsızlık Karşılaştırması.....	52
BÖLÜM II	54
İMKÂNSIZLIK KAVRAMI, TÜRLERİ VE İFA İMKÂNSIZLIĞI İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLARIN İNCELENMESİ	54
2.1. İMKÂNSIZLIK KAVRAMI.....	54
2.1.1. Genel Hatları İle İmkânsızlık Kavramı.....	54
2.1.2. İmkânsızlık Kavramının Gelişimi.....	56
2.1.3. İmkânsızlık Kavramının Dayandığı Sebepler.....	57
2.2. İMKÂNSIZLIK TÜRLERİ	59
2.2.1. Başlangıçtaki İmkânsızlık – Sonraki İmkânsızlık	59
2.2.2. Objektif İmkânsızlık – Sübjektif İmkânsızlık.....	64
2.2.3. Sürekli İmkânsızlık – Geçici İmkânsızlık.....	66
2.2.4. Tam İmkânsızlık – Kısmi İmkânsızlık.....	67
2.2.5. Fiili İmkânsızlık – Hukuki İmkânsızlık.....	68
2.3. TÜRK BORÇLAR KANUNUNDAKİ DÜZENLEMELER AÇISINDAN İFA İMKÂNSIZLIĞININ UNSURLARI	69
2.3.1. İfa Objektif Olarak İmkânsızlaşmalıdır	70
2.3.2. İmkânsızlık Durumunun Sürekli Olması Gerekir	70
2.3.3. İmkânsızlık Neticesinde Edim Tamamen İfa Edilemez Hale Gelmelidir.....	71
2.3.4. Edim Yerine Bir Başka Değer Geçmemiş Olmalıdır.....	71

2.4. İFA İMKANSIZLIĞI İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR.....	72
2.4.1. Edim Türü Açısından	72
2.4.1.1. Parça Borçlarında	72
2.4.1.2. Çeşit (Cins) Borçlarında	72
2.4.1.3. Sınırlı Çeşit Borcu	73
2.4.2. Seçimlik Borç Ve Seçimlik Yetki.....	74
2.4.2.1. Seçimlik Borç	74
2.4.2.1.1. Tanımı	74
2.4.2.1.2. Seçimlik Borçlarda Edimin İmkânsızlaşması.....	74
2.4.2.1.3. Seçimlik Yetki	76
2.4.2.2. Para Borçlarında	76
2.4.2.3. Sürekli Borç İlişkilerinde İmkânsızlık	77
2.4.2.4. Mutlak Kesin Vadeli İşlemlerde İmkânsızlık	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	79
BORÇLU AÇISINDAN İFA İMKÂNSIZLIK KAVRAMI VE İFA İMKÂNSIZLIĞININ SONUÇLARI.....	79
3.1. BORÇLUNUN SORUMLU OLDUĞU SONRAKİ İFA İMKÂNSIZLIĞI. 79	
3.1.1. Genel Olarak	79
3.1.2. İfa İmkânsızlığının Borç İlişkisine Etkisi	80
3.1.3. Alacaklının İmkânsızlık Neticesinde Sahip Olduğu Haklar	81
3.1.3.1. Tazminat Talebi.....	81
3.1.3.2. Kaim Değer Talebi	82
3.1.3.3. Ceza Koşulu	84
3.1.4. İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde Karşı Edimin Durumu	85
3.2. BORÇLUNUN SORUMLU OLMADIĞI SONRAKİ İFA İMKÂNSIZLIĞI	86
3.2.1. Genel Olarak	86

3.2.2. Borçlunun Sorumlu Olmadığı İmkânsızlık Halleri.....	86
3.2.2.1. Beklenmeyen (Umulmayan) Hal Ve Mücbir Sebep.....	87
3.2.2.1.1. Beklenmeyen (Umulmayan) Hal.....	88
3.2.2.1.2. Mücbir Sebep	90
3.2.2.2. Alacaklı Nedeniyle Edimin İmkânsızlaşması.....	92
3.2.3. Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlığın Sonuçları.....	93
3.2.3.1. Genel Olarak.....	93
3.2.3.2. Tek Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde.....	94
3.2.3.3. Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde	94
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	98
ÖZGEÇMİŞ.....	108

KISALTMALAR

AD	: Adalet Dergisi
ABD	: Ankara Barosu Dergisi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AÜEHFD	: Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
a.y.	: Aynı Yayın
b.	: bent
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BGB	: Alman Medeni Kanun'u
Bkz. (bkz.)	: Bakınız
C.	: Cilt
c.	: cümle
CISG	: Convention On The International Sale Of Goods (Mal Alım Satımına İlişkin Uluslararası Anlaşma)
Çev.	: Çeviren
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
eBK	: 818 Sayılı Borçlar Kanunu
F.	: Fasikül
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Hukuk Dairesi
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İÜHFD	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
Md	: madde

MHAD	: Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
MK	: 4721 Sayılı Medenî Kanun
RG	: Resmî Gazete
S.	: Sayı
s.	: sayfa
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
T.	: Tarih
TBK	: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire
Y.	: Yıl
YİBK	: Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Çalışmamızın konusu sözleşmelerin borçlunun etki alanındaki imkânsızlık nedeniyle ifa edilememesi, diğer bir ifade ile yerine getirilememesidir.

Kanun ile belirlenen sınırlar içerisinde geçerli olarak kurulan bir borç ilişkisindeki temel amaç, taraf yükümlülüklerinin yerine getirilerek borcun ifa edilmesidir. Her ne kadar, borçlu ve alacaklarının amacı sözleşmeyi ifa ile sonuçlandırmak ve edim yararını elde etmek olsa da ortaya çıkabilecek birçok nedenle sözleşme ifa ile sona ermeyebilir. Doktrinde ifa engelleri başlığı altında incelenmiş olan bu konu genel olarak değerlendirildiğinde, gereği gibi ifa edilmeme (ayıplı ifa), temerrüt ve imkânsızlık gibi kavramlarla karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, ifa ve imkânsızlık dışındaki diğer ifa engellerine ilişkin genel açıklamalara yer verilmiştir. Hem ifa hem de birinci bölümde incelediğimiz alacaklı temerrüdü, borçlunun temerrüdü, sözleşmenin müspet ihlali, sözleşme öncesinde kusur sorumluluğu (Culpa in Contrahendo sorumluluğu) ve işlem temelinin çökmesi kavramları başlı başına bir araştırma konusu olabilecek kadar geniş kavramlardır. Bu nedenle, çalışmamızda bu kavramlara ilişkin temel bilgiler verilerek, ilgili ifa engelleri ile imkânsızlık kavramı karşılaştırılmış olup, imkânsızlık haricindeki ifa engelleri ile ilgili doktrindeki tartışmalara girilmemiştir.

Çalışmanın esas konusu olan imkânsızlık kavramı ise ikinci ve üçüncü bölümlerde detaylı olarak değinilmiştir.

İfa imkânsızlığı kavramı ile ilgili genel bir tanım vermek gerekirse, imkânsızlık borçlu ve alacaklı arasında mevcut olan bir borcun, çeşitli nedenlerle ifa edilemeyecek duruma gelmesidir. Doktrinde, imkânsızlık kavramı; başlangıçtaki – sonraki imkânsızlık, objektif – sübjektif imkânsızlık, sürekli – geçici imkânsızlık, tam – kısmi imkânsızlık, fiili – hukuki imkânsızlık ve borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık ve borçlunun sorumlu olmadığı imkânsızlık olmak üzere çeşitli türlere ayrılarak incelenmiştir. Bu ayırım taraf yükümlülüklerinin tespiti açısından önem taşımaktadır.

Bu nedenle de imkânsızlık türlerine ilişkin detaylı açıklamaya ikinci bölümde değinilmiştir.

Son bölümde ise çalışmanın esas konusu olan borçlu açısından imkânsızlık kavramı değerlendirilmiş, borçlunun sorumlu olduğu ve borçlunun sorumlu olmadığı imkânsızlık kavramının unsurları, hüküm ve sonuçları ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM I

BORÇLAR HUKUKUNA GÖRE İFA, İFA ETMEME (İFA ENGELLERİ) VE İMKÂNSIZLIK KAVRAMININ DİĞER İFA ENGELLERİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

1.1. İFA KAVRAMI

1.1.1. İfanın Tanımı

Borçlar Hukuku hükümlerine uygun olarak doğmuş olan tüm borç ilişkilerinin temel amacı ifa ile borç ilişkisini sonlandırmaktır. Kanun ile belirlenen sınırlar içerisinde geçerli olarak kurulan bir borç ilişkisinde borçlunun görevi, taraflar arasındaki borç ilişkisine göre borcu yerine getirmek, diğer bir ifade ile ifa etmektir¹. Her ne kadar ifa, borç ilişkisinin temelinde yer alan bir unsur olsa da ne yürürlükten kalkmış olan 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda², ne de halen yürürlükte olan 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda ifaya ilişkin genel bir tanıma yer verilmiştir.

Doktrinde ise karşımıza çıkan tanımlar genel itibariyle aynıdır. Buna göre ifa, borçlu ve alacaklı arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin, taraflar arasında belirlenen tüm unsurlarına göre, tam ve doğru olarak borçlu tarafından yerine getirilmesi, bunun neticesinde de alacaklının beklentilerinin karşılanması ve borcun

¹ Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış)*, Ankara, Turan Kitapevi Yayınları, 2012 s. 532.

² Mustafa Reşit Karahasan, *Sorumluluk Hukuku Sözleşmeden Doğan Sorumluluk Öğreti Yargıtay Kararları (Genişletilmiş 6. Bastı)*, İstanbul, Beta Basım A.Ş., 2003, s.95: KARAHASAN tarafından yapılan değerlendirme şu şekildedir; “Yanların güttükleri başlıca amaç, borç ilişkisinin konusunu oluşturan edime kavuşmuş olmaktır. Bu amacın gerçekleşmesi için Borçlar Yasasında borcun ödenmesi (ifası) çeşitli yönlerden düzene konulmasına karşın bir tanım verilmiş değildir. Üstelik yasada kavram birliği de yoktur. Şöyle ki, “Birinci Fesül Borçlarının İfası” olup, md. 67’de “Borcun İfasından” söz edilmiştir. Oysa, md. 83’de konusu para olan borcun yerli para ile ödeneceği hüküm bağlanarak “Ödeme” kavramına yer verilmiştir.”

sona erdirilmesidir³. Bu tanım dikkate alındığında şunu söylemek mümkündür; ifa⁴, borç ilişkisini neticelendiren bir davranıştır⁵. İfa neticesinde alacaklı ve borçlu arasında kurulmuş olan borç ilişkisi amacına ulaşmış olur⁶. Sonuç olarak, taraflar arasındaki borç ilişkisi ile yüklenilmiş olan edimin yerine getirilerek, borç ilişkisinin sonlandırılması ve borçlu ile alacaklı arasındaki hukuki ilişkinin nihayete erdirilmesi şeklinde ifayı tanımlamak mümkündür⁷.

Kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için, çağdaş hukukumuzun temelini oluşturan Roma Hukuku kaynakları incelendiğinde de ifa ile ilgili yine benzer bir tanım karşımıza çıkmaktadır. Buna göre; *solutio* yani ifa, alacaklı ve borçlu arasında bir bağ olarak tanımlanan borç ilişkisini çözen durumdur⁸. Diğer bir ifade ile borç, her şeyden önce borçlu tarafından borçlanılmış olan şeyin ifa edilmesi ile ortadan kalkacaktır⁹.

Özetle ifa kavramı, borçlu ve alacaklı arasında geçerli olarak kurulmuş olan bir borç ilişkisini, taraflarca belirlenen şekilde sonlandıran bir eylem olarak tanımlanabilecektir.

³ Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Gözden Geçirilmiş 9. Bası)*, Beta, 2016, s.867; Andreas von Tuhr, *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı Cilt 1-2*, Yargıtay Yayınları, 1983, s.457: “*Borcun gayesi ifadır (solutio). İfa, borcu gayesine ulaştırır ve borçluyu borcundan kurtarmak suretiyle alacaklı ve borçlu arasındaki hukuki rabıtayı çözer*”. Rona Serozan, *İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme – Ek: Uygulama Çalışmaları- (Gözden Geçirilip Genişletilmiş 6. Bası)*, Filiz Kitapevi, 2014, s.7.

⁴ Kemal Oğuzman; Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Gözden Geçirilmiş Beşinci Baskı)*, Filiz Kitapevi, 2006, s. 196: “*İfa dar anlamda borç ilişkisi (münferit bir borç) için kullanılan bir kavramdır. Geniş anlamda borç ilişkisi ise kural olarak, bundan doğan bütün dar anlamda borçların ifası ile sona erer. Kanunumuzda “ifa” ve “tediye” hakkındaki hükümler de dar anlamda borç ilişkisi gözönünde tutularak düzenlenmiştir. Bu bakımdan, doktrinde ve uygulamada sıklıkla kullanılan “sözleşmenin ifası” şeklinde ifadeler pek isabetli değildir. Doğrusu “sözleşmeden doğan borcun (veya borçların) ifası şeklindeki ifadedir.*”

⁵ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Refet Özdemir, *Türk Borçlar Kanunu Şerhi (Genel-Özel)*, Yargıtay Yayınları, 1987, s. 175: Eserde, “*Borçların Sonuçları*” başlığı altında ifa kavramı yerine “ödeme” kavramına yer verilmiş ve şu şekilde bir tanım yapılmıştır; “*Ödeme (yerine getirme), vaadolunan şeyin yerine getirilmesidir. Böylece ödeme, alacağa son vererek bir hukuksal durumu ortadan kaldıran bir olaydır.*”

⁶ Eren, a.g.e, s.867.

⁷ Erzan Erzurumluoğlu, *Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilmemesi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1970, s.3.

⁸ Ümit Vefa Özbay, *Roma Hukukunda ve Türk Hukukunda Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020, s.65.

⁹ Özbay, a.g.e., s. 65; Roma Hukukunda sözleşmenin tanımı, unsurları, ifası ile ilgili detaylı açıklamalar için ayrıca bkz. Seldağ Güneş Ceylan, “Roma Hukukunda Contractuz (Sözleşme) Pactum (Anlaşma) İlişkisi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C.9 S.1,2, 2004, s.171 vd.

1.1.2. İfanın Unsurları

Yukarıda yapmış olduğumuz tanımında da belirttiği üzere, alacaklı ve borçlu arasındaki borç ilişkisi, kanuna veya taraflar arasında belirlenen şartlara uygun bir ifa ile sona erecektir. “Ancak ifa ile sözleşmenin sona erebilmesi için, söz konusu ifanın bütün ifa unsurlarına (ifanın tarafları, konusu, yeri ve zamanı) uygun olması gerekmektedir”¹⁰. Tüm kaynaklarda vurgulandığı üzere, tam ve doğru bir şekilde ifa gerçekleşmediği müddetçe, borç ilişkisi sona ermeyecektir. Bu kapsamda ifa unsurlarının tamamının, taraflar arasında belirlenen şartlara veya kanuna uygun olması gerekmektedir.

İfanın gerçekleşmesinde rol oynayan unsurlar ise şunlardır: ifanın konusu, ifa yeri, ifa zamanı ve ifanın taraflarıdır (borçlu – alacaklı)¹¹.

1.1.2.1. İfanın Konusu

Genel bir tanım ile ifanın konusu, borçlunun sözleşme gereğince borçlanmış olduğu edimdir. “Edimin konusuyla ifanın konusu ilke olarak aynıdır”¹². Edim ise, “belirli bir amaca yönelik olarak gerçekleştirilen bilinçli bir zenginleştirme” olarak tanımlanabilecektir¹³. Taraflar arasında kararlaştırılacak olan edim, yapma veya verme gibi olumlu nitelikte bir edim olabileceği gibi, yapmama veyahut katlanma gibi olumsuz nitelikte de olabilir¹⁴.

Kural olarak borçlu, borç ilişkisinde neyi borçlanmış ise, borçlandığı şeyi ifayla yükümlüdür¹⁵. İfanın konusu, özellikle çalışmamızda inceleyeceğimiz, ifa engellerinden imkânsızlık başlığı için önem taşımaktadır. Çünkü, borcun konusu parça borcu ya da cins borcu (diğer bir ifade ile çeşit borcu) olabilir. Borcun konusu parça borcu ise, bu durumda borçlu, sözleşme ile ayırt edilmiş ve belirlenmiş olan bu borcu ifa ederek borcundan kurtulabilecektir¹⁶. Bununla birlikte, taraflar arasındaki anlaşmaya göre borcun konusu genel nitelikleri ile belirlenmişse, diğer bir ifadeyle bir

¹⁰ Nurcihan Dalcı Özdoğan, “İfa Engelleri Hukukunda Amacın Gerçekleşmesi ve Amacın Ortadan Kalkması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C.9 S.2, 2018, s.286.

¹¹ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.196; Halûk N. Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Gözden Geçirilmiş, Genişletilmiş 17. Bası)*, İstanbul: Beta, 2020, s. 313.

¹² Eren, a.g.e., s.875.

¹³ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.77.

¹⁴ Ayrıca bkz. Hüseyin Hatemi, Emre Gökyayla, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, Vedat Kitapçılık, 2017, s. 225 vd.

¹⁵ Kılıçoğlu, a.g.e., s.586; Eren, a.g.e., s. 876; konu ile ilgili ayrıca bkz. Eyüp İpek, *Edime Uygun İfa Kuralı ve Bu Kuralın İhlâline Bağlı Hukuki Sonuçlar*, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2016.

¹⁶ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 586; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), 79.

cins borcu söz konusu ise borçlunun benzer cinsler arasında hangisini ifa edeceği hususu, taraflara tanınmış olan bir seçim hakkının bulunup bulunmadığına göre belirlenecektir¹⁷. TBK 86. md. (eBK 70. md) düzenlemesinde, “*Çeşit borçlarında hukuki ilişkiden ve işin özelliğinden aksi anlaşılmadıkça, edimin seçimi borçluya aittir. Ancak borçlunun seçeceği edim, ortalama nitelikten daha düşük*” olamayacağı hüküm altına alınmıştır. İlgili düzenlemeden de anlaşılacağı üzere, taraflar yaptıkları anlaşma ile alacaklıya bir seçim hakkı tanımışsa, borçlu, alacaklının seçimine göre edimi ifa edecektir¹⁸.

Bir kez daha belirtmek gerekirse, genel kural itibariyle, taraflar arasındaki borç ilişkisinin sona erebilmesi için borcun konusu olan edimin ifa edilmesi gerekir. Bu kuralın istisnası ifa yerine edim ve ifa uğruna edimdir. İfa yerine edim, borçlunun, alacaklıya borç ilişkisine konu olan edimden başka bir şey teklif etmesi ve bu teklifin alacaklı tarafından kabul edilmesidir¹⁹. Bununla birlikte, borçlu ve alacaklı arasında kararlaştırılmış olan edimi hedefleyen başka bir şey ile ifa söz konusu ise bu durumda ifa uğruna edimden söz edilmektedir. “*İfa uğruna edim, ifanın kendisi değil, onunla varsayılması arzulanan sonucu gerçekleştiren araçtır*”²⁰. Yapmış olduğumuz bu tanımlar dikkate alındığında şunu söylemek mümkündür, bir borç ilişkisinde borçlu ve alacaklı, borcun konusu olan edim yerine bir başka edimin ifası ile de borcu sona erdirebilirler²¹. “*Alacaklının kabulü ile borçlanılmış edim yerine bir başka edim ifa edilebilir... Kararlaştırılan “ifa yerine geçen edimin” borçlu tarafından ifası ile birlikte borç ilişkisi normal bir ifa gibi son bulur*”²².

İfa yerine edim, TBK 133. md.de (eBK 114. md.) düzenlenmiş olan borcun yenilenmesi değildir. İlgili maddede düzenlenmiş olan yenileme ile taraflar yeni bir borç belirleyerek bir önceki borcu sona erdirmekte ve taraflar arasında yeni bir borç ilişkisi doğmaktadır. İfa yerini tutan edimde ise sadece borçlanılan edim ile ilgili bir değişim söz konusudur²³.

¹⁷ Eren, a.g.e., s. 876; Oğuzman, a.g.e., s.20.

¹⁸ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.223; Kılıçoğlu, a.g.e., s.586.

¹⁹ O. Gökhan Antalya, *Marmara Hukuk Yorumu Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt V/1,3 Borçların İfası Borçların İfa Edilememesi Sonuçları: Borcun İfa Edilememesi – Borçlunun Temerrüdü (Genişletilmiş 2. Baskı)*, Ankara Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 122.

²⁰ Antalya, a.g.e., s.127.

²¹ Eren, a.g.e., s. 877 – 878.; Nomer, a.g.e., s. 317.

²² Kılıçoğlu, a.g.e., s.587.

²³ Eren, a.g.e., s. 878; Oğuzman, a.g.e., s.20; konu ile ilgili ayrıca bkz. Süleyman Yalman, “Edime Uygun İfa Kuralının İstisnaları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Halil CİN'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı*, 1995, s. 495-512.

İfanın konusu başlığı altında ayrıca seçimlik borçlara da değinilmesi yerinde olacaktır. Seçimlik borçta, taraflar arasında sözleşmeden doğan bir borç ilişkisi kurulmuş, ancak borçlunun ifa edeceği edim belirlenmemiştir. Bu nedenle de borcun konusu seçimlik borçtur²⁴. Genel olarak tanımlamak gerekirse borçlunun, taraflar arasında kararlaştırılmış edimlerden birini seçmek ve seçilen bu edimi yerine getirmekle yükümlü olduğu borç türüne seçimlik borç denir²⁵.

TBK 87. md.ye (eBK 71.md) göre, taraflar arasındaki hukuki ilişkiden ve işin özelliğinden aksi anlaşılmadıkça, edimlerden birinin seçimi borçluya aittir. Buna göre, seçimlik borçlarda seçim hakkı, taraflar arasındaki anlaşma ile alacaklıya veya borçluya tanınmış olabilir. Söz konusu bu hak alacaklıya aitse ve alacaklı bu hakkının süresi içerisinde kullanmazsa borçlu, TBK 107. md. (eBK 91.md) de düzenlenen alacaklı temerrüdü hükümlerine başvurabilir. Aynı şekilde, seçim hakkı borçluda ise ve borçlu bu hakkı zamanında kullanmazsa, bu sefer alacaklı TBK 117. md. (eBK 101.md) de düzenlenen borçlu temerrüdü hükümlerine başvurabilecektir. Bununla birlikte, seçim hakkının hangi tarafa ait olduğu anlaşılamiyorsa, şüphe halinde borçlu lehine yorum ilkesi benimsenmektedir²⁶.

İfanın konusu başlığı altında değinilmesi gereken bir diğer konu ise kısmi ifadır. Kısmi ifa TBK 84. md.de (eBK 68. md.) düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında, “*borcun tamamı belli ve muaccel ise, alacaklı kısmen ifayı reddedebileceği*”, ikinci fıkrasında ise “*alacaklı kısmen ifayı kabul ederse borçlu, borcun kendisi tarafından ikrar olunan kısmını ifadan kaçınamayacağı*” düzenlenmiştir.

Kısmi ifa ile ilgili EREN tarafından yapılan tanım şu şekildedir; “*belirli bir borç ilişkisi veya sözleşmeden doğan ve belirli bir anda muaccel olan bir borç (asli ya da yan edim) tamamen ifa edilmediği, miktar itibariyle borçlanılan edimin gerisinde kaldığı taktirde kısmi ifa söz konusu olur*”²⁷. Niteliği itibariyle, değerinde ve vasfında herhangi bir değişiklik olmaksızın bölünebilen edimin, taraflar arasında anlaşılmış olandan daha az bir miktarı ile ifası durumunda kısmi ifadan söz edilecektir. Buna

²⁴ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.225.

²⁵ Eren, a.g.e., s. 104-105.

²⁶ Kılıçoğlu, a.g.e., s.589; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.94.

²⁷ Eren, a.g.e, s. 880.

göre, burada dikkat edilmesi gereken husus edimin niteliği itibariyle bölünebilir olmasıdır²⁸, aksi takdirde zaten kısmi ifaden söz edilemeyecektir²⁹.

Borçlunun borcundan kurtulabilmesi için yüklenmiş olduğu edimin tamamını ifa etmesi gerekir³⁰. Bununla birlikte taraflarca, borçlunun üstlenmiş olduğu edimi bölerek kısmen ifa edebileceği baştan belirlenmemişse, alacaklı kısmi ifayı reddedebilecektir. Düzenlemeye göre alacaklının kısmi ifayı reddedebilmesi için borcun miktarının belli olması ve belirli olan borcun muaccel olması gerekir³¹.

Alacaklının kısmi ifayı kabul etmesiyle borcun kabul edilen kısmı için borçlu borcundan kurtulacaktır. Ancak, alacaklı kısmi ifayı kabul etmezse, alacaklı borca aykırılık hükümlerine başvurabilecektir³².

1.1.2.2. İfa Yeri

İfanın önemli unsurlarından biri de ifa yeridir. “İfa yeri, borç konusunun alacaklının kullanabileceği, yararlanabileceği ya da tasarruf edebileceği hâkimiyet sahasını ifade eder”³³. İfa yeri, borçlunun alacaklıya karşı üstlenmiş olduğu edimi gerçekleştirmek zorunda olduğu yerdir ve edimin gerçekleştirileceği yer ifanın geniş anlamda konusu ile ilgilidir³⁴.

İfa yeri ile ilgili TBK 89/I. md. (eBK. 73. md.) düzenlemesi şu şekildedir; “Borcun ifa yeri, tarafların açık veya örtülü iradelerine göre belirlenir”. Söz konusu maddeden de anlaşılacağı üzere, ifa yerinin belirlenmesinde öncelikle, sözleşme serbestisi³⁵ içerisinde tarafların iradeleri dikkate alınmıştır³⁶. Taraflar özgür iradeleri ile ifa yerini karşılıklı anlaşma ile belirleyebileceklerdir. Ancak, taraflar arasında herhangi bir anlaşma yoksa, bu durumda kanunda belirlenen şartlar çerçevesinde ifa

²⁸ Velidedeoğlu, Özdemir, a.g.e., s.178: Eserde “kısmi ifa” ile ilgili şu açıklamaya yer verilmiştir; “Bölülü (kısmî) bir ödeme ancak edimin, nitelik bakımından uygulanabilmesi, yani özü değişmeksizin ve değeri azalmaksızın kapsam açısından aynı olan birçok edimler konulmasının olanaklı bulunması ve taraflarca sözleşmede tersi kararlaştırılmamış olması durumunda söz konusu edilebilir. Ayrıca, borcun konusu, genel düşünce ve görüşe göre, ekonomik bir bütünlük oluşturmamalıdır”.

²⁹ Oğuzman, Öz, a.g.e., s. 219.

³⁰ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.115.

³¹ Kılıçoğlu, a.g.e., s.591; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 116.

³² Eren, a.g.e., s. 882; Kılıçoğlu, a.g.e., s.591; Oğuzman, Öz, a.g.e., s.220.

³³ Kılıçoğlu, a.g.e., s.533; Tunçomağ, a.g.e., s. 425.

³⁴ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.40; Nomer, a.g.e., s. 347.

³⁵ Velidedeoğlu, Özdemir, a.g.e., s.187: “Ödeme yeri, her şeyden önce tarafların açık veya işin gidişinden anlaşılan iradelerine göre belirlenir. Örneğin <<teslim etme>> veya <<şeyanın kaldırılması>> gibi deyimler, ödeme yerini belirler. Ayrıca ödeme yeri edimin konusundan veya niteliğinden de zorunlu olarak anlaşılabilir; örneğin bir şeyin eklentilerinin yapımı konusunda ödeme yeri, doğal olarak o şeyin bulunduğu yerdir”.

³⁶ Kılıçoğlu, a.g.e., s.533.

yeri tespit edilebilecektir. TBK 89/I. md.'sinin devamında, edim konusuna göre ifa yerini belirlemektedir. Maddeye göre, borçlu para borcunu, alacaklının ödeme zamanındaki yerleşim yerinde ifa edecektir. Parça borçları ise sözleşmenin kurulduğu sırada borç konusunun bulunduğu yerde ifa edilir. Son olarak bu iki borç tipi dışındaki diğer tüm borçlar, doğumları sırasındaki borçlunun yerleşim yerinde ifa edilecektir

İster kanunla isterse taraflar arasında belirlenmiş olsun, borçlu ifa yerinden başka bir yerde borcu ifa etmek isterse, alacaklı ifayı kabule mecbur değildir. “*Meğer ki dürüstlük kaidesi (objektif hüsnüniyet) ifa yerinden başka bir yerde arz edilen ifayı kabul etmeyi gerekli kılsın*”³⁷.

Belirlenen ifa yerinden başka bir yerde alacaklıya sunulan ifa, alacaklı tarafından kabul edilirse borç sona erecektir, ancak alacaklı, usulüne uygun bir şekilde sunulan ifayı kabul etmezse, alacaklı temerrüde düşmüş olacaktır³⁸.

*“İfa yeri edimin önemli bir unsurudur; fakat kural olarak, edimin esaslı bir unsuru değildir; zira ifa yerinde ifanın imkânsız olması sebebiyle sözleşme hükümsüz olmaz. Ancak başka bir ifa yerinin tayini halinde sözleşmenin yapılamayacağı kabul edilirse, o zaman hal ve durum gözönünde tutulmak suretiyle dürüstlük (objektif hüsnüniyet) kuralına göre yeni bir ifa yeri tayin olunur. İfa yerinin değiştirilmesi halinde, hal ve duruma göre, karşı edimin de değiştirilmesi ve böylece karşılıklı menfaatlerin denkleştirilmesi gerekir”*³⁹.

Özetle, taraflarca aksi kararlaştırılmadığı müddetçe ifa yeri borçlu tarafından yerine getirilmesi gereke edimin esaslı unsuru olmayacaktır. Bu nedenle de somut olaya göre, borçlu ifa yerinden başka bir yerde de borcun ifasını gerçekleştirebilecektir.

1.1.2.3. İfa Zamanı

İfanın bir diğer unsuru ise ifa zamanıdır. Kaynağı ne olursa olsun bütün borç ilişkilerinde var olan ifa zamanı şu şekilde tanımlanabilecektir; borçlunun edimini ifa

³⁷ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.255; konu ile ilgili ayrıca bkz. Mehmet Şengül, *İfa (Kavram; Kişi, Konu, Yer ve Zaman Unsurları)*. BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları I Anılar Sözleşmelerden Doğan Borç İlişkileri Borçların İfası – Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları, (s. 278-320), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2014.

³⁸ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.255.

³⁹ Kanan Tunçomağ, *Borçlar Hukuku 1. Cilt Genel Hükümler (Üzerinde Çalışılmış Beşinci Bası)*, İstanbul Üniversitesi Fakülte Matbaası, 1972, s. 408.

etmek zorunda olduğu, alacaklının ise edimin ifasını talep etme hakkı kazandığı zaman parçasıdır⁴⁰.

İfa zamanı, ifa engelleri açısından büyük önem taşır. Örneğin, borçlu temerrüdünden söz edebilmek için ifa zamanının gelmiş olması, diğer bir ifade ile borcun muaccel olması gerekmektedir⁴¹. Çalışmanın devamında alacaklı temerrüdü ve borçlu temerrüdü konularında özellikle bu hususa tüm detayları ile değinilmeye ayrıca devam edilecektir.

İfa zamanı veya diğer bir ifade ile ödeme zamanı öncelikle tarafların iradelerine göre belirlenecektir. Borçlu ve alacaklı karşılıklı olarak bir süre veya ifa günü belirleyebilecekleri gibi, ödeme anında taraflardan sadece biri veya sözleşme dışı üçüncü bir kişi tarafından belirlenebileceğini de kararlaştırılabilir ya da bu anı herhangi bir olayın oluşmasına kadar erteleyebilirler⁴².

TBK 90. md. (eBK. 74. md.) ile süreye bağlanmamış borçlarda ifa zamanını hüküm altına alınmıştır. İlgili maddeye göre; ifa zamanı taraflarca kararlaştırılmadıkça veya hukuki ilişkinin özelliğinden anlaşılmadıkça her borç, doğumu anında muaccel olacağı düzenlenmiştir. Buna göre, taraflar arasında ifa zamanı belirlenmemişse, her borcun doğduğu zaman derhal ifa edilmesi gerekir⁴³.

Taraflar ifaya ilişkin herhangi bir süre belirlenmemişse, bu durumda ifa zamanı, taraflar arasındaki borç ilişkisinin özelliğine veya kanuna göre belirlenecektir. Taraflar arasındaki borç ilişkisinin özelliğine göre ifa zamanı belirlenecekse, “*burada ifa zamanı ile ilgili olarak yerel adetlere bakılacaktır*”⁴⁴.

Borçlu ve alacaklı tarafından ifa zamanı belirlenmediği veya işin niteliği gereği yerel adetlere göre bir ifa zamanı tespit edilemediği durumlarda ise, kanun ile düzenlenmiş olan herhangi bir sürenin var olup olmadığına bakılacaktır⁴⁵.

Konu ile ilgili TBK düzenlemesine baktığımızda kira sözleşmeleri, kullanım ödöncü (karz) sözleşmeleri, hizmet sözleşmeleri ve eser sözleşmeleri için ifa zamanına ilişkin düzenlemeler olduğu görölmektedir.

TBK'nın “ifa zamanı” başlıklı 314. Maddesinde (eBK. 257/I. md.), kira sözleşmeleri için, kiracı, aksine sözleşme ve yerel adet olmadıkça, kira bedelini ve

⁴⁰ Kılıçoğlu, a.g.e., s.543; Oğuzman, Öz, a.g.e., s. 247.

⁴¹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.52.

⁴² Velidedeoğlu, Özdemir, a.g.e., s.191.

⁴³ Kılıçoğlu, a.g.e., s.545.

⁴⁴ Kılıçoğlu, a.g.e., s.545; Eren, a.g.e., s. 906.

⁴⁵ Kılıçoğlu, a.g.e., s.548.

gerekiyorsa yan giderleri, her ayın sonunda ve en geç kira süresinin bitiminde ödemekle yükümlü olduğunu, ürün kiralarını düzenleyen TBK 362. Maddesinde (eBK. 281/I-II, 288/I. md.) ise kiracı, sözleşmede aksine bir hüküm veya yerel adet olmadıkça, kira bedelini ve yan giderleri her kira yılının ve en geç kira süresinin sonunda ödemekle yükümlü olduğu düzenlenmiştir.

Ödünç sözleşmelerine ilişkin ifa zamanını düzenleyen TBK 392. md.'nde (eBK. 312. md.) ise ödünçün geri verilmesi konusunda belirli bir gün ya da bildirim süresi veya borcun geri istendiği anda muaccel olacağı kararlaştırılmamışsa ödünç alan, ilk istemden başlayarak altı hafta geçmedikçe ödünçü geri vermekle yükümlü olmadığı düzenlenmiştir.

Hizmet sözleşmesinde ifa zamanı ise TBK 406. md.'de (eBK. 326., 327. md.) düzenlenmiştir. İlgili madde ile aksine adet olmadıkça, işçiye ücreti her ayın sonunda ödeneceği hüküm altına alınmıştır.

Son olarak da eser sözleşmesine ilişkin TBK 479. md. (eBK. 364. md.) düzenlemesi ise, iş sahibinin bedel ödeme borcunun, eserin teslimi anında muaccel olacağı biçimindedir.

Yapmış olduğumuz bu açıklamaları özetlersek, ifa zamanı genel tanım ile borcun ifasının talep edilebileceği anı ve borçlunun ifayı gerçekleştireceği anı ifade etmektedir. Tüm bu değerlendirme ve tanım neticesinde iki kavram karşımıza çıkmaktadır, bunlar borcun muaccel olması (muacceliyet) ve vade kavramlarıdır.

1.1.2.3.1. Muacceliyet

Borcun ifa zamanının gelmesi borcun muaccel olması demektir⁴⁶. SEROZAN muacceliyeti şu şekilde anlatmaktadır:

“İfa (ödeme) günü gelmiş olan borç “muaccel” olmuş (acelesi olan) borç demektir. Muaccel olmuş bir borcun derhal ifası istenebilir. Muacceliyet ile alacak hakkı gerçek bir talep hakkına dönüşmüş olur. Eğer ifa talebine uyulmazsa, yerine göre, formaliteli (ihtarlı ve süreli) veya formalitesiz (ihtarsız ve süresiz) olarak “borçlu temerrüdü” hükümleri devreye sokulabilir. Muacceliyet, bu anlamda, borçlu temerrüdünün ön koşuludur”⁴⁷.

⁴⁶ Kemal Oğuzman, *Borçlar Hukuku Dersleri Borçların İfası – İfa Edilememesi – Sona Ermesi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, 1973, s.49.

⁴⁷ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.54.

Muacceliyet kavramı TBK 90. md.sinde (eBK. 74. md.) kullanılmaktadır. Maddeyi tekrar hatırlamak gerekirse; maddede “*ifa zamanı taraflarca kararlaştırılmadıkça veya hukuki ilişkinin özelliğinden anlaşılmadıkça her borç, doğumu anında muaccel olur*” ifadesi kullanılmaktadır⁴⁸. İlgili maddede genel kural düzenlenmiştir ve buna göre de borç, alacaklı tarafından doğduğu gün itibariyle talep edilebilecektir. Buna karşın, kanuna uygun bir şekilde doğmuş olan bir borç ilişkisinde taraflar ifa günü belirlemiş ise, doğup oluşmasına rağmen henüz ifa günü gelmemiş veyahut muaccel hale gelmemiş bir borcun ifası alacaklı tarafından talep edilemeyecektir⁴⁹. Aynı zamanda henüz muaccel olmamış bir borç için zamanaşımı süresi de muacceliyet gününden önce işlemeye başlamayacaktır⁵⁰.

1.1.2.3.2. Vade

Sözleşme konusu olan borcun ne zaman ifa edileceği düzenlenmişse buna vade denir⁵¹. TBK 90. md. (eBK. 74. md.) vadesiz borçlar ile ilgili genel bir düzenleme getirmektedir. Madde başlığından da anlaşılacağı üzere buradaki düzenleme süreye bağlanmamış borçlar ile ilgilidir. Bununla birlikte, borcun ifası için belirli bir sürenin, diğer bir ifade ile vadenin öngörülmesi de mümkündür⁵².

İfa zamanının vadeye bağlandığı hallerde, sürelerin hesaplanması önem taşımaktadır⁵³. TBK 91. (eBK. 75. md.) ve 92. md.lerinde (eBK. 76. md.) süreye bağlı borçlarda vadenin hesaplanmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. TBK 91. md.sine (eBK. 75. md.) göre, borcun ifası için bir ayın başlangıcı veya sonu belirlenmişse, bundan ayın birinci ve sonuncu günü; ayın ortası belirlenmişse, bundan da ayın onbeşinci günü anlaşılacaktır. Bununla birlikte, borcun ifası için gün belirtilmeksizin sadece ay belirlenmişse, bundan da o ayın son günü anlaşılacaktır. Özetle, söz konusu düzenlemeye göre borçlu ile alacaklı arasında ifa zamanı için net bir takvim gününden söz edilmeksizin ay olarak belirlenmişse, bu durumda madde hükmüne göre ödeme zamanı tespit edilecektir.

⁴⁸ Velidedeoğlu, Özdemir, a.g.e., s. 191: Eserde muacceliyet kavramı ile ilgili şu açıklamaya yer verilmiştir: “<<İvedilik>> (muacceliyet) durumu ile <<ödenebilirlik>> (ifa kabiliyeti) durumunu birbirine karıştırmamak gerekir. bir alacaklının edimi isteyebileceği ve ödeme davası açabileceği anda borç ivedili olmuştur. Borçlunun edimi yerine getirme hakkını kazandığı anda borç <<ödenebilir>> duruma gelmiştir. Bu iki an aynı zamana rastlamayabilir”.

⁴⁹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.54.

⁵⁰ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.55.

⁵¹ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.247.

⁵² Kılıçoğlu, a.g.e., s.548; Eren, a.g.e. s. 914.

⁵³ Kılıçoğlu, a.g.e., s.549.

TBK 92. md.'sinde (eBK. 76. md.) ise diğ er sürelerde hesaplamanın nasıl yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Buna göre; gün olarak belirlenmiş süre, sözleşmenin kurulduğu gün sayılmaksızın, bu sürenin son günü dolmuş olur. Sekiz veya onbeş gün olarak belirlenmiş süre ise, bir veya iki haftayı değil, tam sekiz veya onbeş günü ifade edecektir. Hafta olarak belirlenmiş süre ise, son haftanın sözleşmenin kurulduğu güne ismen uyan gününde dolmuş olacaktır. Ay olarak veya yıl, yarıyıl ve yılın dörtte biri gibi birden çok ayı içeren bir zaman olarak belirlenmiş süre ise, sözleşmenin kurulduğu gün ayın kaçınıcı günü ise, son ayın bunu karşılayan gününde dolmuş olur. Son ayda bunu karşılayan gün yoksa süre, bu ayın son günü dolmuş sayılacaktır. Söz konusu maddede yarım aydan onbeş günlük süre anlaşılacağı belirtilmiştir. Bir veya birden çok ay ve yarım ay olarak belirlenmiş sürenin dolduğı gün, son aya onbeş gün eklenerek belirlenecektir.

İlgili maddenin son fıkrasında ise, borçlunun, belirli bir süre içinde yerine getirilmesi gereken bir borcu, bu sürenin dolmasından önce ifa etmekle yükümlü olduğı hüküm altına alınmıştır. Kanun koyucu madde ile belirli bir sürede ifası gereken borçlarda, borçlunun hangi zamanda borcunu ifa edeceğini açıklığı kavuşturmayı amaçlamaktadır ve düzenlemeye göre borçlunun yüklenmiş olduğı edimi belirli süre içerisinde ifa etmesi gerektiğı hüküm altına alınmıştır⁵⁴.

Kesin bir tarih verilmemiş süreye bağı borçların tatil gününe rastlaması durumu ile ilgili de yasa koyucu bir çözüm getirmiş ve TBK 93. md.sinde (eBK. 77. md.), ifa zamanı veya sürenin son günü, kanunlarda tatil olarak kabul edilen bir gününe rastlaması durumunda, ifa zamanının kendiliğinden tatil gününü izleyen ve tatil olmayan ilk güne geçeceği ve borcun sadece çalışma günlerinde ifa edilebileceğı hüküm altına almıştır. Buna ek olarak, TBK 94. md. (eBK. 78. md.) düzenlemesi ile de borcun sadece iş günlerinde değil, ayrıca alışılmış iş saatlerinde ifa ve kabul edileceğı hüküm altına alınmıştır.

Vade ile ilgili açıklamalarda önemle değerlendirilmesi gereken bir hususta borcun erken ifasının mümkün olup olmadığı ve/veya erken ödenip ödenemeyeceğı hususudur.

OĞUZMAN'ın yapmış olduğı tanıma dönec ek olursak, ifa zamanı alacaklının, sözleşme ile kararlaştırılan edimin ifasını talep etme yetkisine sahip olacağı anı ifade

⁵⁴ Kılıçoğ lu, a.g.e., s.551; Eren, a.g.e. s. 915.

etmektedir, bu ana da borcun vadesi denir⁵⁵. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, vade tarihi gelmeden borcun ifasını, alacaklı tarafından talep edemeyecektir. Ancak, TBK 96. Madde (eBK. 80. md.) düzenlemesine göre, sözleşme hükümlerinden veya özelliğinden ya da durumun gereğinden aksi anlaşılmadıkça borçlu, edimini vade tarihinden önce ifa edilebilecektir.

1.1.2.4. İfanın Tarafları

1.1.2.4.1. Borçlu

Usulüne göre geçerli olarak kurulmuş olan bir sözleşmede, kararlaştırılan edimi ifa edecek olan borçlu, edimi talep edecek olan da alacaklıdır. Sözleşmenin tarafları değerlendirildiğinde karşımıza çıkan ve doktrinde de tartışılmış olan şu olmuştur; sözleşme ile kararlaştırılmış olan edimin sadece borçlu tarafından mı ifa edilmesi gerekir?

Genel olarak edimin ifası borçlu tarafından gerçekleşecektir⁵⁶, ancak edimin bir üçüncü kişi tarafından yerine getirilmesi veya borçlunun kendi yapacağı ifade üçüncü şahısları kullanmak istemesinde hukuken bir engel bulunmamaktadır⁵⁷. TBK 83. md. (eBK. 67. md.) düzenlemesine göre, borcun, bizzat borçlu tarafından ifa edilmesinde alacaklının menfaati bulunmadıkça borçlu, borcunu şahsen ifa etmekle yükümlü değildir. İlgili maddeye göre genel bir kural getirilmiş olup, borçlunun sözleşme konusu olan borcu şahsen ifa etmesi gerekmemektedir. EREN, bu hususu ifanın gayri şahsiliği olarak tanımlamakta olup, bu ilke gereğince borçlu yerine üçüncü bir kişinin de borç konusu ifayı yerine getirebileceğini belirtmiştir⁵⁸. Borcun ifası sürecinde devreye yardımcı kişiler ve/veya kaim kişiler ve/veya borç ilişkisi ve borçlu ile hiçbir ilişkisi olmayan üçüncü kişiler girebilir⁵⁹.

“Borçlunun borcunu şahsen ifa etmesinin sözleşmede kararlaştırılmadığı hallerde, şahsen ifa yükümlülüğü, ancak “bunda alacaklının menfaatinin bulunması” koşuluna bağlanmıştır.

⁵⁵ Oğuzman, a.g.e., s.49.

⁵⁶ Velidedeoğlu, Özdemir, a.g.e., s.176: “Kural olarak borçlu, borcun ödenmesinde kendisini başka birisi tarafından temsil ettirebilir. Tarafların açık veya üstü kapalı iradeleri kişisel olarak ödemeye, başka bir deyişle, borcun kesinlikle borçlu tarafından ödenmesinde alacaklının yararı bulunmadıkça, borçlu, borcunu doğrudan doğruya kendisi yerine getirmek zorunda değildir.”

⁵⁷ Oğuzman, a.g.e., s.3; Tunçomağ, a.g.e., s. 440.

⁵⁸ Eren, a.g.e., s.885.

⁵⁹ Serozan, (İfa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.24.

Borçlunun borcunu şahsen ifada alacaklının yararının bulunması, bizzat borçlunun “kişisel yetenek ve niteliklerinin” önem taşıdığı borç ilişkilerinde söz konusu olur. Bunlar genellikle yapma borcu doğuran, iş görme sözleşmelerinde söz konusu olabilir”⁶⁰.

Edimin bizzat borçlu tarafından ifa edilmesinin zorunlu olduğu hallerde borçlu yerine başkasını ikame edemez, ancak kendi iradesi ve kontrolü altında yardımcı şahıs kullanabilir⁶¹.

“Borçlunun şahsına bağlı bir edim söz konusu değilse, borcu bizzat borçlu veya üçüncü kişi ifa edebilir. Üçüncü kişi çoğu zaman borçlunun temsilcisi olarak, (onun adına) hareket eder. Fakat onun borçludan yetki almaksızın da ifada bulunabilmesi mümkündür ve alacaklı üçüncü kişinin bu ifasını red edemez. Aksi halde temerrüde düşer. Alacaklı, hatta borçlunun istememesine rağmen, üçüncü kişinin ifasını kabul edebilir ve borçlu buna engel olamaz”⁶².

Tüm bu açıklamalar değerlendirildiğinde, TBK 83. md.si, borçlunun ne zaman bizzat ifa ile yükümlü olduğu, ne zaman ifayı sözleşme dışı üçüncü kişiye yaptırabileceği sorusuna cevap vermektedir; buna karşın, borçlunun görevlendirmedeği üçüncü bir kişinin, borçlunun haberi olmaksızın borcu ifa edip edemeyeceği, diğer bir ifade ile üçüncü kişinin ifasında borçlunun rızasına gerek olup olmadığı sorusuna ise herhangi bir cevap getirmemektedir⁶³.

Taraflar arasında belirlenmiş olan edimin borçlu tarafından ifasında herhangi bir problem yoktur. Ancak, üçüncü kişinin ifası durumunda, borcun sona ermesi için sadece ifa etmesi yeterli midir?

Sözleşme dışı bir üçüncü kişinin, borçluya ait borcu ifa ettiğinden bahsedebilmek için, üçüncü kişinin taraflar arasındaki borcu ifa maksadı ile davranmış olması şarttır. Bununla birlikte, “*ifa maddi bir fiil değil de bir kazandırıcı muamele teşkil ediyorsa*”, üçüncü kişinin ifasından bahsedebilmek için bu kişinin ifa maksadıyla davranması ile birlikte, alacaklı ve ilgili üçüncü kişinin, yapılan kazandırmanın, borçlunun borcunun ifası olduğu konusunda anlaşmış olmaları

⁶⁰ Kılıçoğlu, a.g.e., s.555.

⁶¹ Oğuzman, a.g.e., s.3-4; Oğuzman, Öz, a.g.e. s.197; Velidedeoğlu, Özdemir, a.g.e., s.177.

⁶² Tunçomağ, a.g.e., s.441; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 26 – 27.

⁶³ Oğuzman, Öz, a.g.e. s.199.

gerekir⁶⁴. Burada Şu hususa da dikkat etmek gerekir; sözleşme dışı unc kişi, borçlunun borcunu ifa için borçluya ait bir hak ile ilgili işlem yapacaksa, borçlu tarafından kendisine temsil yetkisi verilmiş olmasđ gerekir. Temsil yetkisi verilmeden işlem gerçekleŐmiŐse, borçlu tarafından sonradan icazet verilmediği müddetçe borç ifa edilmiş sayılmayacaktır⁶⁵.

“nc Őahsđn yer, zaman v.s. bakımđndan usulüne uygun Şekilde yapmak istediği ifayı alacaklı kabul etmezse aynen borçlunun ifasını kabul etmemiş gibi olur ve borçluya karşı alacaklı temerrüdüne düşer. MamaŐih, unc Őahsđn ifasına borçlu rıza göstermiyorsa, bu takdirde alacaklınđn, unc Őahsđn ifasını reddetmesi halinde temerrüde düŐmeyeceĐi çoğunlukla kabul edilmektedir⁶⁶”.

Kısaca tekrar etmek gerekirse, genel kural borcun borçlu tarafından ifa edilmesidir. Bununla birlikte, Şahsa sıkđ sıkđya bağlı olan bir edim söz konusu değilse veya taraflarca edimin sadece borçlu tarafından yerine getirilmesi kararlaştırılmamışsa borç unc bir kişi tarafından da ifa edilebilecek ve tđpkđ ifayı borçlu gerçekleştirmiş gibi tüm hukuki sonuçlarını doğuracaktır.

1.1.2.4.2. Alacaklı

Usulüne uygun olarak, geçerli bir Şekilde kurulmuş olan bir borç ilişkisinde ifayı talep yetkisi alacaklıya aittir ve alacaklı bu talep yetkisini bizzat kullanabileceği gibi, yetki verdiği unc kişiler marifetiyle de kullanabilecektir⁶⁷. Yapılan bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, borcun sona ermesi için alacaklınđn edim yararını elde etmesi gerekir. *“İfa, ilke olarak alacaklıya veya yetkili mmesseline yapılmalıdır”⁶⁸.*

⁶⁴ OĞuzman, z, s.202 – 203; Eren, a.g.e., s.887.

⁶⁵ OĞuzman, a.g.e., s.14.

⁶⁶ OĞuzman, z, a.g.e., s.204.

⁶⁷ Kılıçoğlu, a.g.e., s.578; Eren, a.g.e., s. 895.

⁶⁸ Eren, a.g.e., s.895; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.31.

Alacaklının edimi alma yetkisi, ehliyetsizlik gibi bir nedenle ortadan kalkmış⁶⁹ ise, bu durumda ifa, alacaklı yerine edimi almaya yetkili kılınmış olan üçüncü kişilere, örneğin yasal temsilciye veya icra dairesine karşı yerine getirilebilecektir⁷⁰.

TBK 83. md.sinde (eBK. 67. md.) düzenlenmiş olan, borcun istisnai durumlarda borçlu tarafından ifasının zorunlu olmadığı gibi bir düzenleme alacaklı için getirilmemiştir. Buna göre borçlu, alacaklı yerine alacaklının yetkili bir temsilcisine her zaman ifada bulunabilir ve bu şekilde gerçekleştirdiği ifa ile borcundan kurtulabilir⁷¹.

“Edimi alma yetkisi” tasarruf yetkisine ve temsil yetkisine benzeyen bir “kudret yetkisi”dir ..., genelde alacaklıda bulunur. Ama arada sırada alacaklıdan başkalarında da bulunabilir. En başta, alacaklı verebilir bu yetkiyi başkalarına. (Havale veya temsil yetkisi vermede yaptığı gibi.) Sonra, yasa da verebilir bu yetkiyi başkalarına. (Ehliyetsiz alacaklıda yasal temsilciye, cebri icra takibine uğramış alacaklıda da takip makamına verdiği gibi.)

... Ehliyetsiz alacaklıya karşı sağlıklı ve geçerli bir ifayı gerçekleştirmek olanaklı değildir. Ehliyetsiz kişi edimi almaya mezun (yetkili) değildir ki. Bu gibi durumlarda, edimi, ehliyetsiz kişinin edimi almaya mezun yasal temsilcisine karşı gerçekleştirmek gerekir. Şu da var ki, kendisine yöneltilecek olan “ikinci kez ödemede bulunulması” istemine karşı borçlunun da hazır savunması vardır: O, ifa sayılmayan (amacına ulaşamamış olan) edimin iadesi yolundaki kendi haksız zenginleşme alacağını ediminin yinelenmemesi istemine karşı, bir “takas” veya edimi tutup alıkoyma savunma dayanak yaparak, ikinci kez ödeme yükümünden sıyrılabilir. Ola ki ehliyetsiz kişi, zenginleşmenin kalmadığı yolunda bir karşı savunma ortaya atabilsin⁷².

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, borçlu, sözleşme gereğince yüklenmiş olduğu edimi alacaklıya veya yasal olarak yetkilendirmiş olduğu temsilcisine karşı yerine getirmezse borcundan kurtulamayacaktır.

⁶⁹ Tunçomağ, a.g.e., s. 437: “borçlunun borcundan kurtulabilmesi için alacaklıya ifada bulunması gerekir. Alacaklı sonradan değişmiş, örneğin alacak devredilmiş yahut kanun veya bir mahkeme kararıyla bir başkasına geçmişse, o zaman ifa, sıfatını isbat eden yeni alacaklıya yapılmalıdır. Eğer alacağın kime ait bulunduğu çekişmeli (ihtilaflı) ise, borçlu ifadan vazgeçip, şeyi yargıca tayin ettireceği bir yere bırakmalı (tevdi etmeli) dir. Eğer borçlu bu yola gitmek istemezse, sonradan ikinci bir ödemeden kurtulmak için hiç olmazsa alacaklının ifa talebini diğer alacaklıya bildirmelidir. Borçlunun Ortak Hukukta olduğu gibi, alacaklının alacaklısına ifa ile borçtan kurtulma yetkisi yoktur”.

⁷⁰ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.31.

⁷¹ Kılıçoğlu, a.g.e., s.578.

⁷² Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 32.

Borcun yetkisiz bir üçüncü kişi tarafından ifa edildiği durumlarda yetkisiz temsil söz konusu iken, borçlunun yerine getirmekle yükümlü olduğu edimi, alacaklı dışında yetkisi bulunmayan bir kişiye karşı ifa etmesi durumunda, borçlunun iyi niyetli⁷³ olduğu düşünülse bile, borçlu borcundan kurtulmayacaktır⁷⁴. Yetkisi olmayan alacaklıya karşı yapılan edim geçerli değildir ve borcu sonlandırmaz.

Ancak, borcun ifasını talep yetkisi mutlak bir şekilde sadece alacaklıya ait değildir. Bazı durumlarda, borç ilişkisinin alacaklı ve borçlu arasında kurulmasına rağmen, borç konusu edimi talep yetkisi üçüncü kişiye ait olabilir⁷⁵.

Üçüncü kişi yararına sözleşme kenar başlıklı TBK 129. Maddesi (eBK. 111. md.) düzenlemesine göre; kendi adına sözleşme yapan kişi, sözleşmeye üçüncü kişi yararına bir edim yükümlülüğü koydurmuşsa, edimin üçüncü kişiye ifa edilmesini isteyebilecektir. Madde ile tanımlanmış olan sözleşmede, borç ilişkisi alacaklı ve borçlu arasında kurulmuş olmasına karşın alacaklı, edimin kendisine ifa edilmesini değil, sözleşme ilişkisi dışındaki bir üçüncü kişiye yapılmasını talep etmektedir. Bu gibi bir durumda ifanın alacaklıya değil, yararına sözleşme yapılan üçüncü kişiye yapılması gerekir⁷⁶.

Alacaklının üçüncü kişiye edimde bulunma hakkı verdiği durumlarda da borçlu sözleşme dışı üçüncü bir kişiye ifada bulunarak borcunu sona erdirebilir. Borçlunun alacaklı dışındaki üçüncü kişilere ifada bulunabilmesi için bazı bankacılık işlemleri örnek verilebilir. SEROZAN yapmış olduğu incelemede konuya şu şekilde değinmiştir:

“Alacaklının borçluya, üçüncü kişiye edimde bulunma hakkını kendi iradesiyle verdiği olasılıkların başında “havale” ve onun nitelikli uzantısı olan “akreditif” gelir. Bu iki önemli bankacılık işleminde, alacaklı, kendisine borçlu olan üçüncü kişiye ödemede bulunması konusunda yönerge (talimat) ve yetki verir⁷⁷.

Bununla birlikte, borçluya üçüncü kişiye ifa hakkı kanundan da kaynaklanabilir. Örneğin borçlu alacaklı temerrüdünde mahkemeye başvurarak tevdi

⁷³ Bu hususta TBK 186. Madde düzenlemesini ayrı tutmak gerekir. İlgili düzenlemeye göre; “Borçlu, alacağın devredildiği, devreden veya devralan tarafından kendisine bildirilmemişse, önceki alacaklıya; alacak birkaç kez devredilmişse, son devralan yerine önceki devralanlardan birine iyiniyetle ifada bulunarak borcundan kurtulur”.

⁷⁴ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.33.

⁷⁵ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 578.

⁷⁶ Kılıçoğlu, a.g.e., s.579; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 35; Eren, a.g.e., s.897.

⁷⁷ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.38.

yeri belirlenmesini talep edebilecektir. EREN, kitabında konuya şu şekilde bir açıklama getirmiştir;

“İki alacaklı arasındaki dava henüz görülmekte ve borç da muaccel ise, alacaklılardan her biri, borçluyu borcu olan meblağı tevdi icbar edebilir. Böyle bir halde de borçlu, muaccel alacağı mahkemeye veya mahkemenin göstereceği yere tevdi etmekle yükümlüdür... Borçlu, Kanun gereği de bazen üçüncü kişiye ifa hakkına sahip olabilir. Örneğin BK. 91’e (TBK 107. md.) göre, alacaklı mütemerrit olduğu takdirde, borçlu, ifa edeceği şeyi tevdi ederek borcundan kurtulabilir. Borçlu BK 95’e (TBK 111. md.) göre de aynı yetkiye sahiptir. Keza BK m.166/1 (TBK 187. md.) uyarınca da aidiyeti münazaalı bulunan bir alacağın borçlusunu, alacağı mahkemeye tevdi etmek suretiyle borçtan kurtulur. BK m.165’e (TBK 186. md.) göre de temlik veya temellük eden tarafından alacağın temlik olunduğu kendisine bildirilmeden önce evvelki alacaklıya iyiniyetle ödemedede bulunan borçlu, borcundan kurtulur⁷⁸.

Özetle, borçlu borcundan, alacaklının edim yararını elde etmesi ile kurtulabilecektir. Buna göre, borçlu, sözleşme gereğince yüklenmiş olduğu edimi alacaklıya veya alacaklının yasal olarak yetkilendirmiş olduğu temsilcisine veya kanun gereğince belirlenecek olan üçüncü kişilere ifa ederek borcundan kurtulabilecektir.

1.1.3. İfanın Hukuki Niteliği

İfanın hukuki niteliği doktrinde çok tartışılmış ve konu ile ilgili çeşitli görüşler ortaya atılmıştır⁷⁹. Borçlunun borçlandığı edime uygun bir eylemin veya işlemin borcun ifası için yeterli olup olmadığı tartışılmıştır⁸⁰. İfanın hukuki niteliği ile ilgili doktrinde üç temel görüş ortaya atılmaktadır. Bunlar, genel sözleşme görüşü, maddi fiil görüşü ve sınırlı sözleşme görüşüdür⁸¹.

Genel sözleşme görüşüne göre, *“ifa bir sözleşmeden ibarettir⁸²”*. Bu görüşte, borçlu ifa eyleminde bulunurken, alacaklıya borçlanılan edimin ifasını teklif etmekte, alacaklı ise bu teklifi kabul ederek ifa sözleşmesinin kurulmasını sağlamaktadır⁸³.

⁷⁸ Eren, a.g.e., s.898.

⁷⁹ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s.3.

⁸⁰ Eren, a.g.e., s. 869; M. Murat İnceoğlu, “İfanın Hukuki Niteliği ve Borçlunun Edime Uygun Eyleminin İfa Teşkil Edemeyeceği Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C.54 S.4, 2005, s.149.

⁸¹ Eren, a.g.e., s. 869; Tunçomağ, a.g.e., s. 402.

⁸² Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s.4.

⁸³ Eren, a.g.e., s. 870.

İfanın hüküm ve sonuç doğurabilmesi için maddi fiil ve hukuki işlemin birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir⁸⁴.

EREN kitabında şu açıklamaya yer vermiştir;

“İfanın teklif ve kabulüne ilişkin taraf iradeleri, ifa sebebi (ifa amacı) üzerinde birbirine uygun olmalıdır. İfanın hüküm ve sonuçlarını doğurabilmesi, iki unsurun gerçekleşmesine bağlıdır birinci unsur, fiili, maddi bir olgudur. Bununla edim, maddi bir fiil veya olgu olarak yerine getirilir. Bu, mahiyeti itibariyle bir şey yapma, verme, yapmama veya bir şeye katlanmadan ibarettir. İfanın ikinci unsuru, hukuki işlem, yani akdi unsurdur. Böylece ifanın gerçekleşmesi, bir yandan edimin fiilen yerine getirilmesine, bir yandan da tarafların borcun ortadan kaldırılmasına ilişkin birbirine uygun karşılıklı irade beyanlarına bağlıdır”⁸⁵.

Bu görüşe göre, ifa bir sözleşme olduğu için, sözleşmenin tüm geçerlilik şartlarını, yani tarafların fiil ehliyetini, birbirine uygun irade beyanlarını açıklamaları gibi unsurları içermesi gerekmektedir⁸⁶. Genel tanımıyla ifanın hukuki dayanağının sözleşmeye dayandığına ilişkin bu görüş Alman Medeni Kanun’u (BGB)⁸⁷ ile hukuki dayanak bulmasına ve savunulabilmesine karşın, Türk Hukuku’nda savunulması mümkün değildir. Çünkü gerek eBK gerekse TBK’da ifanın bir sözleşme olduğunu gösterir herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır⁸⁸.

Maddi fiil görüşü ise genel sözleşme görüşünün tam aksini savunmakta ve ifanın niteliği itibariyle borcu sona erdiren maddi bir fiili ifade ettiğini desteklemektedir⁸⁹. Bu görüşe göre, ifanın tamamlanması için alacaklı ve borçlunun ifa sebebi üzerinde anlaşmalarına gerek bulunmamaktadır. Burada önemli olan sözleşmede öngörülen amacın fiilen gerçekleşmiş olmasıdır⁹⁰.

“İfanın sonuçları, edimin yerine getirilmesinin objektif, maddi sonuçlarıdır. Borçlunun edim fiiliyle borçlanılan edime uygun sonuç meydana getirmesi,

⁸⁴ İnceoğlu, a.g.e., s. 150; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.14.

⁸⁵ Eren, a.g.e., s.870.

⁸⁶ Eren, a.g.e., s.870.

⁸⁷ Bu görüş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Murat İnceoğlu, “İfanın Hukuki Niteliği ve Borçlunun Edime Uygun Eyleminin İfa Teşkil Edip Edemeyeceği Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C.54 S.4, 2005, s.149.

⁸⁸ Eren, a.g.e., s.870-871; Ayrıca bkz. İnceoğlu, a.g.e., s.158 vd.

⁸⁹ İnceoğlu, a.g.e., s.152.

⁹⁰ Eren, a.g.e., s.871; İnceoğlu, a.g.e., s.152.

edimin borca uygun olması, ifayı oluşturur. Bu görüşe göre ifa, alacaklının tatmin edilmesi, borcun sona ermesi, borçlunun borçtan kurtulması sonucunu doğuran hukuki bir fiil, maddi bir olaydır.

...

Bu görüş çerçevesinde de bazı yazarlara göre ifanın geçerli olması için, borçlunun, belirli bir borcu ifa amaç ve iradesine sahip olması, borçlanılan edimi ifa sebebiyle ... yerine getirmesi gerekir. Buna karşılık, tarafların ifa sebebi üzerine anlaşmaları şart değildir”⁹¹.

İfanın hukuki niteliği ile ilgili bir diğer görüş ise sınırlı sözleşme görüşüdür⁹². Genel itibariyle karma bir görüş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu görüşe göre, bazı edimlerin ifasında taraflar arasında bir sözleşme yapılmasına ihtiyaç duyarken, bazı edimler ise sadece maddi bir sonucun sağlanması ile ifa edilebilecektir⁹³.

Bu görüşe göre, eğer ifa, maddi bir fiil ile yapılıyorsa, borçlunun bunu ifa amacıyla yapması gerekmektedir. İfanın gerçekleşmesi için alacaklının ifayı kabul iradesi ile hareket etmesi gerekmemektedir. Alacaklının, borçlu tarafından edimin ifa edildiğini anlaması yeterli olacaktır⁹⁴.

Bununla birlikte, ifanın bir hukuki sebebe ihtiyaç duyduğu hallerde eğer ifa, hukuki bir işlemle, özellikle bir sözleşmeyle yapılıyorsa, ortada genel sözleşme görüşünde olduğu gibi, tarafların fiil ehliyetinin tam olması, tasarruf yetkisinin olması ve ifa kastı ile hukuki işlemi yapmış olmaları gerekmektedir⁹⁵.

“İfanın sözleşme niteliğini taşıdığı hallerde borçlu ve ilke olarak alacaklı sözleşme ehliyetine sahip olmalıdır. Bu nedenle borçlu, daha önce taahhüt ettiği bir borcun ifası için mülkiyet devri, alacağın ibrası gibi bir tasarruf işlemi yapması gereken hallerde, fiil ehliyetine sahip olmalıdır.

...

İfanın akdi bir tasarruf işlemi ile yapılması halinde, alacaklı bu sözleşmenin taraflarından birini oluşturduğundan, onunda fiil ehliyetine sahip olması gerekir.

⁹¹ Eren, a.g.e., s.871.

⁹² Eren, a.g.e., s.871; Tunçomağ, a.g.e., s. 402; Oğuzman, Öz, a.g.e., s. 190.

⁹³ İnceoğlu, a.g.e., s.152; Eren, a.g.e., s.871.

⁹⁴ Eren, a.g.e., s. 872; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s.4.

⁹⁵ Eren, a.g.e., s.873; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 15.

...

*Borçlandırıcı edimin ifası sebebiyle yapılan her kazandırıcı işlem, bir tasarruf işlemi olduğundan, borçlu fiil ehliyetinin yanında ayrıca tasarruf yetkisine de sahip olmalıdır*⁹⁶.

Bunlara ek olarak, alacaklı ve borçlunun ifa sebebi üzerinde anlaşmaları ve borçlunun mutlaka borçlanmış olduğu edimi ifa kastı ile hareket etmesi gerekir. Ancak, alacaklının edimi kabul etmesi veya kabul iradesinin açıklaması şart değildir⁹⁷.

İfanın hukuki niteliğine ilişkin tüm bu görüşler değerlendirildiğinde, kanaatimizce ifanın hukuki niteliğinin bir sözleşme olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. İfa niteliği itibarıyla borcu sona erdiren maddi bir fiildir ve bu nedenle de sözleşme gibi tüm geçerlilik şartlarını, yani tarafların fiil ehliyetini, birbirine uygun irade beyanlarını açıklamaları gibi unsurları taşıması gerekmeyecektir.

1.2. BORÇLARIN İFA EDİLEMEMESİ (İFA ENGELLERİ)

1.2.1. İfa Engeli Kavramı

Bir sözleşmenin akdedilmesindeki temel amaç, sözleşme konusu edimin yerine getirilmesi, diğer bir ifade ile sözleşme konusu borcun taraflar arasında geçişini sağlamayarak, alacaklı ve borçlunun yükümlülüklerini tamamlamasıdır. Her ne kadar, ideal olan ve beklenen sözleşmenin taraf yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ile sonuçlanması olsa da birçok nedenle sözleşme bu şekildeki bir ifa ile sona ermeyebilir.

Sözleşme konusu edimin veya diğer ifade ile borcun ifa edilememesi, edimin hiç yerine getirilmemiş olmasının yanında, borcun sözleşmede belirlenen şartlar uygun, gereği gibi ifa edilmemiş olması (kötü ifa) anlamlarını da taşımaktadır⁹⁸.

Geçerli olarak kurulmuş bir sözleşme her zaman ifa amacına ulaşarak son bulmayacaktır, bazı durumlarda ifanın gerçekleşme sürecinde birtakım aksilikler ortaya çıkabilir ve ifa geçici bir süre için veya tamamen gerçekleşmeyebilecektir⁹⁹.

SEROZAN'ın *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*'nde yayımlanan bir makalesinde "İfa Engelleri Nedir?" sorusuna şu şekilde cevap vermekte olduğu görülmektedir;

⁹⁶ Eren, a.g.e., s.873-874.

⁹⁷ Eren, a.g.e., s.873; Tunçomağ, a.g.e., s.402.

⁹⁸ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.293.

⁹⁹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 130; konu ile ilgili ayrıca bkz. Akçaal, Mehmet. (2019). "İsviçre Borçlar Kanunu Genel Hükümler Tasarısı'nda (Or. 2020) İfa Engellerinin Şartları" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.68, S. 3, 2019, s. 529-550.

“Borç ilişkisi her zaman ifayla ya da (tevdî ve takas benzeri) ifa yerini tutan olgularla amacına ulaşarak son bulmaz. Çoğu zaman ifa sürecinde, ifanın (borç ilişkisinin amacının) gerçekleşmesine engelleyen hesaba katılmamış aksilikler çıkar ortaya. Edim programında sapmalarla karşılaşılır. Borçlu edimi eksiksiz, düzgün, zamanında ve yerinde gerçekleştirmez ya da gerçekleştiremez duruma düşer. Öte yandan, alacaklı da verilen söze (borca) uygun edimi kabullenmeyebilir ya da kabullenemez duruma gelir. Nihayet, koşullar sonradan umulmadık bir biçimde değişmesi yüzünden, ifa, borçluya yüklenemeyecek ölçüde güçleşebilir ya da alacalı için tüm anlamını yitirebilir. İşte bütün bu olgulara “ifa engeli” denir”¹⁰⁰.

İfa engelleri ile ilgili bu gibi bir tanım yapılsa da ne 818 sayılı eBK, ne de 6098 sayılı TBK’da genel olarak bu kavrama ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşın, TBK 111. md. (eBK 95. md.) kenar başlılığında *“Diğer ifa Engelleri”¹⁰¹* ifadesine yer verilmiştir.

Genel olarak incelendiğinde ifa engelleri, gereği gibi ifa edilmeme (ayıplı ifa), temerrüt ve imkânsızlık gibi kavramlarla karşımıza çıkmaktadır¹⁰². Bu kavramların sonuçları değerlendirildiğinde borç ya hiç ifa edilmemiş veya gerçekleşmemiş ya da gereği gibi ifa edilmemiş olacaktır.

İfanın hiç gerçekleşmemiş olması durumunda ifanın gerçekleşmesi mümkündür ancak borçlu ifa ile yükümlü olduğu edimi sonuçlandırarak eylemi yapmamaktadır (borçlu temerrüdü) veya ifa sözleşme kurulduktan sonra, borcunun kusuru ile veya borçlunun kusuru olmaksızın imkânsızlaşmıştır¹⁰³.

““Gereği gibi ifa etmemede” halinde de şu durumlar söz konusu olabilir: Ya ayıplı ifa vardır yahut bir nesnenin teslimini gerektiren ifalarda, ifa eyleminden sonra edim alacaklısının elinden bu nesnenin alınması, “zabt” edilmesi (evicto) tehlikesi doğmuştur”¹⁰⁴.

İfa engelleri çeşitli gruplarda toplanarak incelenmiştir. Bu grupların bazı ölçütlere göre oluşturulmuştur. İlk kriter ifa engelini sürekli veya geçici olmasına

¹⁰⁰ Serozan, Rona, “Yürürlükteki İfa Engelleri ve Haksız Fiiller Hukukunun Yetersizlikleri ve Bu Yetersizliklerin Aşılmasında Giderek Önemi Artan Kavramlar: “Sözleşmenin Müspet İhlali” ve “Culpa in Contrahendo”, *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S:18, 1990, s.28.

¹⁰¹ 818 sayılı eBK 95. md. ise, *“Borcun İfasına Mani Olan Diğer Sebepler”* ifadesine yer verilmiştir.

¹⁰² Selin Sert, *Viyana Satım Sözleşmesinde (CISG) İfa Engelleri ve Sonuçları*, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2013, s. 14.

¹⁰³ Hatemi, Gökyayla, a.g.e, s. 257.

¹⁰⁴ Hatemi, Gökyayla, a.g.e, s.257-258.

göre değerlendirilmiştir. Örneğin temerrüt ve imkânsızlık ayrımı bu kritere dayanmaktadır¹⁰⁵.

Bununla birlikte bir diğer grup, ifa engelinin, taraflardan hangisinin etki alanında meydana gelmiş olduğuna göre şekillenmiştir. Bu ayrıma göre, alacaklının etki alanında doğmuş olan ifa engelleri ve borçlunun etki alanında doğmuş olan ifa engelleri bulunmaktadır¹⁰⁶.

İfa engelleri kronolojik olarak da gruplara ayrılmıştır. Bu zamansal kriterde ifa engeli başlangıçtan yani sözleşme kurulmadan önce mi ortaya çıkmış yoksa sonra mı ortaya çıkmış, buna göre bir değerlendirme yapılmıştır¹⁰⁷.

Bunlarla birlikte ifa engeli herkes için mi geçeli, diğer bir ifade ile objektif bir ifa engeli mi, yoksa sadece taraflara özgü, sübjektif bir ifa engeli mi söz konusu olduğuna göre bir değerlendirme yapılmıştır¹⁰⁸.

Bahsi geçen bu kavram ve kriterlere göre birçok ayırım yapmak mümkündür. Ancak, çalışmamızda ifa engelleri, herhangi bir kritere bakılmaksızın şu başlıklar altında toplanmıştır; alacaklı temerrüdü, alacaklının etki alanında gerçekleşen ifa imkânsızlığı, baştan (konuda) imkânsızlık, borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık, borçlu temerrüdü, sözleşmenin müspet ihlali, sözleşme öncesinde kusur (Culpa in Contrahendo) ve işlem temelini çökmesi¹⁰⁹. Çalışmamızın ana konusu borçlu açısından imkânsızlık kavramının incelenmesi olduğu için, bu bölümde anılan tüm bu ifa engellerinden imkânsızlık türleri dışındakilere kısaca değinilecek ve imkânsızlık kavramı ile karşılaştırılacaktır.

1.2.2. İfa Engellerinin Türleri

1.2.2.1 Alacaklı Temerrüdü

1.2.2.1.1.Tanımı

Usulüne uygun olarak kurulmuş olan bir borç ilişkisinde borçlunun rolü, borçlandığı edimin ifasını gerçekleştirmek; buna karşılık alacaklının rolü ise tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun edimini kabul etmek, karşılıklı iki tarafa borç

¹⁰⁵ Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 132; Sert, a.g.e., s. 18.

¹⁰⁶ Sert, a.g.e., s. 21; konu ile ilgili ayrıca bkz. Sarper Boz, “Borçlar Kanunu Tasarısı Uyarınca Borçların İfa Edilememesinin Sonuçları”, **İstanbul Barosu Dergisi** C. 84, S. 1, 2011, s. 251-266.

¹⁰⁷ Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 132.

¹⁰⁸ Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 132.

¹⁰⁹ Serozan, (Yürürlükteki İfa Engelleri ve Haksız Fiiller Hukukunun Yetersizlikleri ve Bu Yetersizliklerin Aşılmasında Giderek Önemi Artan Kavramlar: “Sözleşmenin Müspet İhlali” ve “Culpa in Contrahendo), s.29.

yükleyen sözleşmelerde ise hem karşı edimi kabul etmek hem de kendi borcunu ifa etmektir¹¹⁰. Alacaklının, borçlu tarafından yüklenilmiş olan edimi kabul etmemesi, genel olarak sorumluluğuna yol açmamakla birlikte, bazen edimi kabul, alacaklı için bir borç da teşkil edebilmektedir¹¹¹. Alacaklı borçlu tarafından usulüne uygun yapılan ifa teklifini haklı bir nedene dayanmaksızın kabul etmez ise, alacaklı temerrüdü meydana gelir¹¹². Bu durumda ifa engeli, alacaklının hareketsizliğinden kaynaklanmaktadır¹¹³.

Bu açıklamalara göre alacaklı temerrüdü¹¹⁴, her iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde, alacaklının borçlu tarafından sunulan ifayı, geçerli herhangi bir sebebe dayanmadan kabul etmemesi veya ifanın gerçekleşmesi için kendisine düşen yükümlülüğü yerine getirilmemesi olarak tanımlanabilecektir¹¹⁵.

Alacaklı temerrüdü, “Borçların İfası” ana başlığı altında, TBK’nın 106. md.si (eBK 90. md)¹¹⁶ ile düzenlenmiştir. Maddeye göre, yapma veya verme edimi gereği

¹¹⁰ Tuğçe Tekben, “Alacaklı Temerrüdünün Hukuki Sonuçları”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi** Özel Sayı Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan Cilt III, 2016, Beta, İstanbul, s. 2597.

¹¹¹ Oğuzman, Öz, a.g.e, s.280; Konu ile ilgili ayrıca bkz. Bekir Akıncı, *Ticari Satımda Satıcının Temerrüdü ve Müspet Zarar*, Konya, Sayram Yayınları, 2014.

¹¹² Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 132.

¹¹³ Mehmet Üçer, (*Roma Hukuku ve Karşılaştırmalı Hukukta*) *Alacaklı Temerrüdü*, Ankara, Turan Kitapevi, 2007, s. 11.

¹¹⁴ Yargıtay 11. HD 01.02.1999 tarih 1998/8841 E. ve 1999/295 K. Sayılı kararında alacaklı temerrüdü kavramı ile ilgili şu tanım ve değerlendirme yapılmıştır; “Uyuşmazlık, vadesinde ödenmeyen kambiyo senedi dolayısıyla borçlunun, alacaklıya yaptığı ödemelerin usulüne uygun olup olmadığı ve alacaklının temerrüdünün söz konusu olup olmadığı noktasında toplanmıştır.

Dava konusu 6.5.1997 vade tarihli bononun 700.000.000 liralık kısmı 26.5.1997 tarihinde ödenmiş, bakiye kısım olan 86.596.000 lira ise, 13.6.1997 tarihli havale mektubuna senedin iadesi koşulu ile alacaklıya ödenmesi teklif edilmiştir. Davalı alacaklı, sözkonusu ifayı kabul etmeyerek, dava konusu icra takibini başlatmıştır.

BK.nun 90 ncı maddesinde "Yapılacak veya verilecek şey usulü dairesinde kendisine arzolunan alacaklı muhik bir sebep olmaksızın onu reddederse mütemerrit addolunur." hükmüne yer verilmiştir.

Görüldüğü üzere, alacaklının temerrüdünden söz edebilmek için, önce usulüne uygun bir ifa ve haklı bir neden olmaksızın bunun reddi gerekir. Borçlu, teklif ettiği ifayı alacaklının kabul etmek zorunda olmadığı, bazı kayıt ve şartlara bağlamış ya da ifa önerisi borca uygun değilse (anapara+faiz+masraf vs. kapsamıyorsa), usulüne uygun bir ifadan söz edilemez.

Somut olayda davacı, temerrüde düştükten sonra bakiye borcunu ödeme önerisinde bulunmuş ise de, geç ödemediği dolay davacının isteyebileceği faiz vs.yi ödemeyi önermediği gibi, ifayı bononun iadesi şartına bağlamış olmasına göre, alacaklının değil ve fakat borçlunun temerrüdü söz konusudur.

Kaldı ki, karar gerekçesinde, 700.000.000 lira için borçlunun temerrüde düştüğü ve davalının bundan dolayı temerrüd faizi isteyebileceği kabul edilmek suretiyle karar içerisinde dahi çelişki oluşturulmuştur.

Bu anlatılanlar karşısında, davacı borçlunun dava konusu bonodan dolayı mütemerrid olduğu kabul edilerek, davalının takip konusu alacağının buna göre saptanması ve oluşacak sonuç çerçevesinde bir karar verilmek gerekirken, yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiş ve kararın bu nedenle bozulması gerekmiştir.”

¹¹⁵ Oğuzman, Öz, a.g.e, s.280.

¹¹⁶ “Müteselsil borçlulukta, alacaklının müteselsil borçlulardan birine karşı temerrüde düşmesi halinde diğerlerine karşı da temerrüde düşeceği hükme bağlanmıştır (m.106/2). Eski kamunda alacaklı

gibi kendisine önerilen alacaklı, haklı bir sebep olmaksızın onu kabulden veya borçlunun borcunu ifa edebilmesi için kendisi tarafından yapılması gereken hazırlık fiillerini yapmaktan kaçınırsa, temerrüde düşmüş olacağı hüküm altına alınmıştır.

Her ne kadar, Alacaklı temerrüdü hükümlerine, TBK'da borçların ifası başlığı altında yer verilmiş olsa da SEROZAN¹¹⁷, KILIÇOĞLU¹¹⁸ ve HATEMİ/GÖKYAYLA¹¹⁹ gibi yazarlar konuyu ifa engelleri başlığı altında incelemiştir. Sürekli veya bir süre için bile olsa edimin yerine getirilmesine engel bir kavram olduğu için, bu çalışmada da ifa engelleri başlığı altında incelenmiştir.

Bir kez daha alacaklı temerrüdünün tanımına bakacak olursak, taraflar arasında doğmuş olan borca uygun edimi yerine getirmek isteyen borçlunun bu eylemi alacaklı tarafından geri çevrilmesi veya edimin yerine getirilmesi için hazırlayıcı veya katılımcı eylemleri yapmamış olası durumda alacaklı temerrüdünden söz edilecektir¹²⁰. Borcun ifa ile son bulmaması nedeniyle, bizce de alacaklı temerrüdünü ifa engelleri başlığı altında değerlendirmek doğru olacaktır.

1.2.2.1.2. Şartları

Alacaklı temerrüdü, taraflar arasında usulüne göre kurulmuş olan bir borç ilişkisinde alacaklının, borçlu tarafından üstlenilmiş olan ve usulüne uygun bir şekilde sunulan edimi, haklı bir sebebe dayanmaksızın kabul etmemesi veya edimin yerine getirilmesi için üzerine düşen hazırlık fiillerini yapmaktan kaçınmasıdır¹²¹. Bu tanıma göre alacaklı temerrüdünden söz edilebilmesi için bazı şartların varlığı gerekmektedir.

Öncelikle, borçlunun taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimi usulüne uygun bir şekilde alacaklıya teklif etmiş olması gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, edimin eksiksiz ve ayıpsız olarak, ifa yerinde ve

temerrüdünü düzenleyen maddede (m.90) böyle bir hüküm yoktu.” Turgut Öz, *Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler*. Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2012, s.17.

¹¹⁷ “Alacaklı temerrüdü, yasada “borçların ifası” bölümünde yer alır. Oysa tipik bir ifa engelidir. Şu özellikle ki borçlu temerrüdüne, ifa gününde ifaya direnen “borçlu” iken, alacaklı temerrüdünde bu kişi “alacaklı”dır. Lokantada garson yemeği geç getirirse borçlu temerrüdü, müşteri tokum diye yemeği geri çevirirse borçlu alacaklı temerrüdü söz konusu olur. Görülüyor ki alacaklı temerrüdü borçlu temerrüdünün adeta bir izdüşümüdür; “dikiz aynasındaki” tersinden görüntüsüdür.” Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s.142 vd.

¹¹⁸ Kılıçoğlu, a.g.e., s.666 vd.

¹¹⁹ Hatemi, Gökyayla, a.g.e., s.262 vd.

¹²⁰ Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 143; Üçer, a.g.e., s. 14.

¹²¹ Eren, a.g.e., s. 971; Nevzat. Koç, *İsviçre-Türk Hukukunda Alacaklının Temerrüdü*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1992, Ankara, s. 96.

dürüstlük kuralına uygun olarak alacaklıya önerilmiş olmasıdır¹²². EREN, aynı hususa dikkat çekerek, konu ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir; “*borçlu, borçlanılan edimi ifa amacıyla borç ilişkisine uygun ve gereği gibi sunmuş, bu suretle ifaya hazır ve istekli olduğunu göstermiş, kanıtlamış bulunmalıdır*”¹²³.

Alacaklıya sunulan edim miktar ve nicelik bakımından borçlanılan edim ile aynı ise, ifa yeri ve zamanı bakımından borca uygun olarak alacaklıya sunulmuşsa ifa gereği gibi yapılmış sayılır. Ancak burada şu hususa açıklık getirmek gerekir, ifa zamanı bakımından borca uygunluk, borcun vadesi anlamında değil, borcun ifa edilebilir olma zamanı anlamındadır¹²⁴. Diğer bir ifade ile, “*borç muaccel olmadıkça alacaklının temerrüdü gündeme gelmez*”¹²⁵.

Önemle belirtilmelidir ki ancak gerçek bir ifa arzı alacaklı temerrüdüne yol açabilecektir, bu açıdan borçlunun sözlü bir ifa teklifi yeterli olmayacak, ifayı fiilen teklif etmiş olması gerekecektir¹²⁶.

Alacaklı temerrüdünün bir diğer şartı ise, kavramın tanımından da anlaşılacağı üzere, alacaklının sunulmuş olan ifayı kabulden kaçınmış olmasıdır. Alacaklı kendine sunulmuş olan edimi reddetmelidir. Alacaklı bunu kendisine teklif edilmiş ifayı kabulden kaçınma şeklinde yapabileceği gibi, ifa için, ifanın öncesinde veya ifa zamanında, kendisi tarafından yapılması gereken işleri yapmaması şeklinde gerçekleştirmiş olabilir¹²⁷. Buna göre, borcun ifası sadece alacaklının kabulüne değil, bununla birlikte öncesinde ifa hazırlıklarına da katılmasını gerektiriyorsa ve alacaklı bu hazırlıkları yapmaktan kaçınıyorsa, bu durumda da temerrüde düşmüş sayılacaktır¹²⁸.

Son olarak da alacaklı temerrüdünden bahsedebilmek için, alacaklının borcun ifasından kaçınmasının haklı bir sebebe dayanmaması gerekir¹²⁹. Sebebin haklı olup olmadığı her somut olaya göre değişecektir. Özellikle, *satılan malın ayıplı olması, eksik olması, yapılan inşaatın projeye aykırı olması* gibi durumlarda alacaklının ifayı kabul etmemesi haklı bir sebebe dayanmaktadır¹³⁰. Bununla birlikte, vadeden önce

¹²² Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 143.

¹²³ Eren, a.g.e., s. 971.

¹²⁴ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.281.

¹²⁵ Kılıçoğlu, a.g.e, s. 667.

¹²⁶ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.281.

¹²⁷ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 668; Hatemi, Gökyayla, a.g.e., s.263.

¹²⁸ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.282.

¹²⁹ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 669; Hatemi, Gökyayla, a.g.e., s.263; Oğuzman, Öz, a.g.e., s.283.

¹³⁰ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 669.

ifada bulunmak isteyen borçlu, alacaklıya önceden hiç haber vermeden ifayı arz etmişse, alacaklı yine ifayı kabul etmemekte haklı sayılabilecektir¹³¹. Bu gibi durumlarda da alacaklı temerrüdünden bahsedilemeyecektir.

1.2.2.1.3. Alacaklı Temerrüdünün Sonuçları

Genel itibariyle alacaklı temerrüdünde alacaklı, sözleşme ile doğmuş olan hakkını kullanmaktan kaçınmaktadır. Taraflardan birinin, sözleşmede mevcut olan hakkını kullanmak gibi zorunluluğu olmadığı için alacaklı temerrüdü de alacaklının sorumluluğuna yol açmayacaktır¹³². Bununla birlikte Alacaklının temerrüde düşmüş olması, kural olarak borçlunun borcunun sona ermesine neden olmamaktadır¹³³. Ancak TBK'nın ilgili düzenlemeleri ile borçluya, sözleşmeyi sona erdirmek ve borcundan kurtulması için birtakım olanaklar sağlanmıştır.

Her ne kadar alacaklı temerrüdü ile borçlu borcundan kurtulmasa da TBK ile kefil için özel bir düzenleme getirilmiştir. TBK 593. md. (eBK 501. md.) düzenlemesine göre; borçlunun iflası sebebiyle olsa bile, borç muaccel olduğu takdirde kefil, alacaklıdan yapacağı ödemeyi kabul etmesini her zaman isteyebilecektir. Bir borca birden çok kişinin kefil olması durumunda alacaklı, kefillerden biri tarafından yapılacak kısmi ödemeyi, bunu öneren kefile düşen paydan az olmamak koşuluyla, kabul etmek zorundadır. Alacaklı haklı bir sebep olmaksızın ödemeyi kabul etmekten kaçınırsa, kefil borcundan kurtulur; birlikte müteselsil kefalette ise, kefillerin sorumluluğu kendilerine düşen pay miktarınca azalacaktır. Söz konusu düzenleme kefil için istisna getirilmiş olup, kefil açısından alacaklı temerrüdü durumunda, borçlu gibi temerrüt sonucunda kullanılabileceği imkânlarla ihtiyacı olmayacaktır¹³⁴.

Borçlu açısından ise kanun koyucu, alacaklı temerrüdü durumunda borcundan kurtulabilmesi için, sözleşme türüne göre çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Buna göre, TBK 107. md. (eBK 91. md.) düzenlemesi ile, bir şeyin teslimine ilişkin edimlerde borçluya tevdi hakkı tanınmıştır. Söz konusu madde düzenlemesine göre, alacaklının temerrüde düşmesi durumunda borçlu, hasar ve giderleri alacaklıya ait olmak üzere, teslim edeceği şeyi tevdi ederek borcundan kurtulabilecektir.

¹³¹ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.283, von Tuhr, a.g.e., s.535.

¹³² Oğuzman, Öz, a.g.e., s.284.

¹³³ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 147; Tekben, a.y., s. 2599; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 669.

¹³⁴ Tekben, a.y., s. 2599; Koç, a.g.e., s. 179.

İlgili maddenin devamında ise, tevdi yerinin, ifa yerindeki hâkim tarafından tayin edileceği; ticari eşya söz konusu ise mahkeme kararı olmaksızın da tevdiin mümkün olduğu hüküm altına alınmıştır¹³⁵. Borçlunun tevdi imkânından yararlanabilmesi için malın tevdi edilmeye elverişli olması gereklidir. Tevdi imkânı ancak verme borçlarında söz konusu olur ve genellikle para borçları ve kıymetli evrak gibi verme borçlarında kullanılmaktadır¹³⁶.

Borçlunun malı tevdi ettikten sonra bu durumu alacaklıya bildirmesi gerektiği hususunda, Kanunda özel bir düzenleme mevcut değildir. Fakat dürüstlük kuralı gereğince, borçlunun malı tevdi ettiğini alacaklıya bildirmesi gerektiği kabul edilmelidir¹³⁷.

Tevdi ile borçlu borcundan kurtulacaktır. Bununla birlikte, alacaklı tevdi edilen şeyi kabul ettiğini beyan etmiş veya gerçekleşen tevdi neticesinde bir rehin sona ermiş bulunmadıkça, borçlu tevdiden dönebilecektir¹³⁸.

Eğer ki alacaklı ve borçlu arasındaki borcun konusu, borçluya tevdi hakkını kullanmaya imkân vermeyen bir edim¹³⁹ ise, borçlu, TBK 108. md.sine (eBK 92. md.) göre borç konusu olan malın satışını talep ederek de borcundan kurtulabilecektir. Buna göre, sözleşmenin konusu olan şeyin niteliği veya işin özelliği tevdi edilmesine uygun düşmez veya teslim edilecek şey bozulabilir ya da bakımı, korunması veya tevdi edilmesi önemli bir gideri gerektirir ise, borçlu, alacaklıya önceden ihtarda bulunmak koşuluyla ve hâkim kararı ile borç konusunu açık artırma yoluyla sattırıp bedelini tevdi edebilir. Teslim edilecek şey, borsada kayıtlıysa veya piyasa fiyatı varsa ya da yapılacak gidere oranla değeri az ise, satışın açık artırma yoluyla yapılması zorunlu olmadığı gibi, hâkim, önceden ihtarda bulunma koşulunu aramaksızın satışa izni de verebilecektir.

¹³⁵ Tekben, a.y., s. 2605; Serozan, a.g.e., s. 150; Oğuzman, Öz, a.g.e.,287.

¹³⁶ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.287.

¹³⁷ Tekben, a.y., s. 2610.

¹³⁸ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.288.

¹³⁹ Oğuzman eserinde, bu hususta şu örneklerle yer vermiştir; “Şayet akdin konusu olan şeyin mahiyeti veya işin nev’i tevdi elverişli değilse, mesela patlayıcı madde veya yırtıcı bir hayvan teslimi söz konusu ise; veya verilecek şey bozulacak bir şey ise, mesela taze süt teslimi söz konusu ise; yahut malın tevdi veya muhafazası, bakımı büyük masraf gerektiriyorsa mesela bakım masrafı çok yüksek bir hayvan teslimi söz konusu ise, borçlu evvela alacaklıya bir ihtarda bulunduktan sonra , hakim izni ile malı sattırıp, satış bedelini tevdi ederek borcundan kurtulabilir”; Oğuzman, a.g.e., s.87.

Madde gereğince borçlu malın satışı ile değil, satış bedelinin alacaklıya tevdi edilmesi ile borcundan kurtulacaktır¹⁴⁰. Borçlunun bu şekilde borcundan kurtulabilmesi için alacaklının satış bedelini kabul etmesi veya borçlunun satış bedeli ile bir para alacağını takas etmesi gerekmektedir¹⁴¹.

Satış nedeniyle bedelin tevdi edilebilmesi için bazı şartların varlığı gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle, borcun konusunun tevdi edilmeye elverişli olmaması veya tevdi edilmesinin zarara yol açması gerekmektedir¹⁴². Buna ek olarak, borç konusunun satışın temerrüde düşen alacaklıya bildirilmesi gerekmektedir¹⁴³. Ayrıca, tevdide olduğu gibi mahkemenin satış koşullarının var olduğunun tespit edilerek, satışa karar verilmesi gerekmektedir¹⁴⁴.

Eğer ki alacaklı temerrüdüne konu olan borç, bir şeyin teslimine ilişkin bir edim içermiyorsa, bu durumda borçlu sözleşmeden dönme hakkını kullanabilecektir. TBK 110. md.'sine (eBK 94. md.) göre, borcun konusu bir şeyin teslimini gerektirmiyorsa, alacaklının temerrüdü halinde borçlu, borçlunun temerrüdüne ilişkin hükümlere göre sözleşmeden dönebilecektir. Buna göre, sözleşmeden dönme hakkı yapma borçları için borçluya tanınmış bir haktır¹⁴⁵. Çünkü yapılması gereken bir işin tevdi veya satışı mümkün olmayacaktır¹⁴⁶.

Söz konusu düzenleme borçluya, borçlu temerrüdüne ilişkin hükümlere göre sözleşmeden dönme hakkı vermektedir. Bu kapsamda, TBK 117. md. vd. (eBK 101. md) hükümlerine göre, borçlunun taraflar arasındaki borç ilişkisini sonlandırması ve sözleşmeyi feshetmesi için, alacaklıya ıhtarda bulunması, ayrıca tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler gereğince de alacaklıya son ödeme süresi vermesi gerekmektedir¹⁴⁷.

¹⁴⁰ Oğuzman, a.g.e., s.88.

¹⁴¹ von Tuhr, a.g.e., s. 545.

¹⁴² Kılıçoğlu, a.g.e., s.672.

¹⁴³ Kılıçoğlu kitabında durumu şu şekilde açıklamıştır: “*Borç konusunun tevdi edilmesinde bu gibi bir zorunluluk bulunmazken, satış için öncesinde temerrüde düşen alacaklıya söz konusu satışın bildirilmesi gerekmektedir. İhbarın amacı, borç konusunun satılması gibi ağır sonuçlardan onu korumaktır. Tevdide alacaklı tevdi edilen malı kabul ederek mülkiyeti iktisap edebilir. Halbuki, satışta temerrüde düşen alacaklının artık borç konusuna sahip olması, mülkiyetini ele geçirmesi mümkün olmamaktadır. Bunun dışında, yasa alacaklıya satışın ihbarını şart koşmakla satışın usulüne uygun olarak yapılmasını ve malın gerçek bedeline ulaşmasının alacaklı tarafından denetlenmesine olanak tanımak istemiştir.*” A.g.e., s.673.

¹⁴⁴ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.289; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 673.

¹⁴⁵ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.290.

¹⁴⁶ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 674.

¹⁴⁷ Kılıçoğlu, a.g.e., s.674.

1.2.2.1.4. Alacaklı Temerrüdünün Alacaklının Yol Açtığı İfa İmkânsızlığı İle Karşılaştırılması

İmkânsızlıkla ilgili detaylı açıklamalara bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde yer verilecektir; ancak alacaklının neden olduğu imkânsızlığı incelenebilmesi için öncelikle ifa imkânsızlığı ile ilgili kısa bir tanım yapmakta yarar vardır. Buna göre, ifa imkânsızlığı taraflar arasında doğmuş olan bir borcun ifasının icra edilemez duruma gelmesi olarak kısaca tanımlanabilecektir¹⁴⁸.

Doktrinde imkânsızlık genellikle borçlu açısından incelenmiş olmasına karşın hem sözleşmenin kurulması esnasında hem de sözleşme kurulduktan sonra alacaklının sorumlu olduğu nedenlerle de edim imkânsız hale gelebilecektir¹⁴⁹.

Doktrinde değinilmediği gibi, borcun ifasının alacaklıdan kaynaklanan bir nedenle imkânsız hale gelmesi kavramı gerek TBK’da gerekse eBK’da tanımlanmamıştır¹⁵⁰. Buna karşın, borçlunun borçlanmış olduğu edimin ifası, alacaklının üstlenmiş olduğu temel ye da yan edim yükümlülüklerine aykırı hareket etmesi neticesinde imkânsız hale gelmişse, alacaklıdan kaynaklanan bir imkânsızlığın varlığından söz edilebilecektir¹⁵¹.

Alacaklı hem başlangıçta hem de taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulduktan sonra edimi kusuruyla veya kusuru olmaksızın imkânsız hale getirebilir. Taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulmadan, yani başlangıçtan imkânsız ise TBK 27. md. (eBK 20. md.) düzenlemesine göre, konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüz olacaktır¹⁵². Bu durumda ise alacaklı, edimin baştan imkânsız olması nedeniyle, Culpa in Contrahendo sorumluluğu gereğince borçluya karşı sorumlu olacaktır¹⁵³.

Taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulduktan sonra alacaklının kusuru ile veya kusuru olmaksızın edim imkânsızlaşmışsa, meydana gelen bu imkânsızlık durumundan borçlunun sorumlu tutulmayacağı tartışmasızdır. Bu gibi bir durumda da TBK 136. md. (eBK 117. md.) düzenlemesine göre borç sona erecektir ve borçlu edim

¹⁴⁸ Oğuzman, (Borçlar Hukuku Dersleri Borçların İfası – İfa Edilememesi – Sona Ermesi), s. 102.

¹⁴⁹ Kübra Ercöşkun Şenol, *Borçlar Hukukunda Kısmi İmkânsızlık*, İstanbul, Onikilevha Yayıncılık, 2016, s.105; Seda Evrim Altun, *Kısmi İfa İmkânsızlığı*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020 s. 45.

¹⁵⁰ Halil Akkanat, “Alacaklı Temerrüdü Dışında Alacaklı Yüzünden Borcun İfa Edilemediği Başlıca Durumlar ve Sonuçları”, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, İstanbul, s.27; Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 154.

¹⁵¹ Akkanat, a.y., s. 32.

¹⁵² Altun, a.g.e., s.45.

¹⁵³ Şenol, a.g.e., s.105.

yükümlülüğünden kurtulacaktır¹⁵⁴. Buna karşın, ifa imkânsızlığının sorumlusu olan alacaklı bakımından bu durum söz konusu olmayacak ve alacaklı karşı edim borcundan kurtulamayacaktır¹⁵⁵. Bu durum TBK 175. md. (eBK 154. md.) düzenlemesi ile de açıkça hüküm altına alınmıştır.

Yukarıdaki açıklamalarımıza göre, alacaklı temerrüdü ve alacaklının yol açtığı imkânsızlık kavramları değerlendirildiğinde şunları söylemek yanlış olmayacaktır; genel hatları ile alacaklı temerrüdü geçici bir ifa engeli olarak karşımıza çıkmaktadır, diğer bir ifade ile borç konusu olan edim sonradan yerine getirilebilecek durumda ise alacaklı temerrüdünden söz edilebilecektir. Kavrama ilişkin tanımdan da anlaşılacağı üzere, taraflar arasındaki borç konusu olan edim, borçlu tarafından ifa edilebilecek durumda olmasına karşın alacaklı haklı bir sebebe dayanmayarak ifayı kabul etmemekte veya kendi üzerine düşen edim yükümlülüğünü yerine getirmemektedir. Alacaklı temerrüdünde borç konusu edim halen varlığını sürdürmektedir¹⁵⁶, ancak alacaklının yol açtığı ifa imkânsızlığında, ortada ifa edilebilir bir edim bulunmamaktadır.

Alacaklının kusuru olmaksızın edim imkânsız hale gelmişse, alacaklı temerrüdüne ilişkin sonuçları kıyasen uygulanabilecektir¹⁵⁷. Bununla birlikte, alacaklının sorumlu olduğu sonraki imkânsızlık durumunda ise alacaklı temerrüdünden farklı olarak borçlu, borcundan kurtulabilecek, alacaklının kusurundan kaynaklı olarak da zararının tazminini talep edebilecek ve karşı edime herhangi bir koşul olmaksızın ulaşabilmektedir¹⁵⁸.

1.2.2.2. Borçlu Temerrüdü

1.2.2.2.1. Borçlu Temerrüdünün Tanımı

Alacaklı temerrüdüne ilişkin açıklamalarımızda da belirtildiği gibi, usulüne uygun olarak kurulmuş olan bir borç ilişkisinde borçlunun rolü, borçlandığı edimin

¹⁵⁴ Şenol, a.g.e., s.106; Altun, a.g.e., s.45-46; Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 156; M. Murat İnceoğlu, “İfanın Alacaklı Yüzünden İmkânsızlaşması”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C.57 S.4, 2008, Ankara, s.240.

¹⁵⁵ Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 156; Şenol, a.g.e., s.106.

¹⁵⁶ Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s.155; Şenol, a.g.e., s.109.

¹⁵⁷ Akkanat, a.y., s.57 vd; İnceoğlu, a.y., s.241.

¹⁵⁸ Akkanat, a.y., s. 99-103; Serozan, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s.155; Şenol, a.g.e., s.109.

ifasını gerçekleştirmektedir¹⁵⁹. Ancak, taraflar arasındaki sözleşme her zaman ifa ile sonuçlanmayacaktır.

Taraflar arasındaki borç ilişkisinin boşa çıkması ve borçludan kaynaklı bir nedenle borcun ifa edilememesi konusunda ilk akla gelen kavram borçlunun temerrüde düşmesi kavramıdır. TBK’da borçlu temerrüdüne ilişkin herhangi bir tanıma yer verilmemiştir. Buna karşın TBK 117. md (eBK 101. md) – TBK 126. md¹⁶⁰ arasında çeşitli düzenlemeler bulunmakla birlikte, bu hükümler borçlu temerrüdüne ilişkin bir tanım vermemekte, yalnızca borçlu temerrüdünün koşulları ile buna bağlanan hüküm ve sonuçlara yer vermektedir. Bu nedenle de borçlu temerrüdü, içtihatlarda ve doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır¹⁶¹.

Genel hatları ile değerlendirildiğinde borçlu temerrüdü¹⁶², borçlunun borçlu olduğu edimi zamanında yerine getirememesi ve borca aykırı olarak geç ifa etmesi olarak tanımlanabilir¹⁶³. Alacaklı temerrüdünden farklı olarak borçlu temerrüdünde taraflar arasında geçerli olarak kurulmuş olan borç ilişkisi ve buna bağlı yükümlülükleri borçlu ihlal etmekte ve sözleşmeye uygun davranmamaktadır¹⁶⁴.

1.2.2.2. Borçlu Temerrüdünün Şartları

Borçlu temerrüdünün şartları TBK 117. md.’sinde (eBK 101. md) düzenlenmiştir. Buna göre, muaccel bir borcun borçlusu, alacaklının ihtarıyla

¹⁵⁹ Tekben, a.g.e., s. 2597; konu ile ilgili ayrıca bkz. Herdem. Belen, *Borçlunun Temerrüdü*. BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), **Prof. Dr. İsmet Sungurbey’e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları I Anılar Sözleşmelerden Doğan Borç İlişkileri Borçların İfası – Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları**, (s. 412-432), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2014.

¹⁶⁰ 818 sayılı eBK’da, TBK 126. md’ye karşılık gelen bir düzenleme bulunmamaktadır. Borçlunun temerrüdüne ilişkin düzenlemeler ise eBK’da 101. md – 108. md. arasında karşımıza çıkmaktadır.

¹⁶¹ Gizem Kılıç Öztürk, *Borçlar Hukukunda Borçlunun Temerrüdü*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 20.

¹⁶² Yargıtay HGK 23.06.2010 tarih, 2010/19-255 E. ve 2010/347 K. Sayılı kararında borçlu temerrüdünü şu şekilde tanımlamıştır: “*Borçlar Kanununda borçlu temerrüdü tanımlanmamış olmakla birlikte, B.K. 101 vd. maddelerinde sadece şartları ve sonuçları düzenlenmiştir.*

Borçlunun temerrüdü, ifası mümkün bir borcun borçlu tarafından yasal bir engel bulunmamasına rağmen zamanında ifa edilmemesidir.

Borçlu temerrüdünün gerçekleşebilmesi için, ifanın mümkün olması, borcun muaccel hale gelmesi ve uygun bir ihtar ile birlikte, alacaklının temerrütte bulunmaması ve borçlunun, kendisine ifadan kaçınma yetkisi veren bir def’i ileri sürmemiş olması gerekir.

Diğer taraftan, tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun temerrüdü bakımından B.K.106/1’e göre, alacaklının borçluya ifa için ek bir süre vermesi de, gerekir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, alıcı kendi edimini yerine getirmeden karşı tarafın edimini yerine getirmesini isteyemez. Aksi takdirde, karşı tarafın (satıcının) ödemelik def’i ile karşılaşma riski doğar”.

¹⁶³ Eren, a.g.e., s. 1046; von Tuhr, a.g.e., s. 605; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 677; von Tuhr, a.g.e., s. 605.

¹⁶⁴ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 677; von Tuhr, a.g.e., s. 605.

temerrüde düşer. Borcun ifa edileceği gün taraflarca veya sözleşme ile karşı tarafa bildirimde bulunmak şartıyla bir tarafça belirlemişse, belirlenen günün geçmesiyle borçlu temerrüde düşmüş olur.

Düzenlemeye göre borçlu temerrüdünün varlığında söz edebilmek için öncelikle taraflar arasında belirlenmiş olan borcun muaccel olması ve alacaklının borçluya edimin ifası için bildirimde bulunmuş olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir¹⁶⁵. Doktrinde ise, borçlu temerrüdü için bu iki şartın yanı sıra ifa edilebilir nitelikte bir borcun olması ve alacaklının ifanın gerçekleştirilmesi için üzerine düşen görevleri yapması şartlarının da aranmasının gerekli olduğu belirtilmektedir¹⁶⁶.

Borçlu temerrüdüne ilişkin şartlar incelendiğinde karşımıza ilk çıkan şart, ifa edilebilir bir edimin varlığının mevcut olması şartıdır¹⁶⁷. Edimin ifa edilir olması önemlidir, çünkü edimin ifa edilebilir olması, ifa engeli ile karşılaşıldığı durumda, kusurlu ifa imkânsızlığına ilişkin hükümlerin veya borçlu temerrüdüne ilişkin hükümlerin uygulanacağını belirleyecektir¹⁶⁸.

Borcun muaccel olması alacaklı tarafın borcun ifasını talep ve gerekiyorsa borcun ifasını sağlamak için borçluyu dava edebileceği anın gelmesi olarak da tanımlanabilecektir¹⁶⁹. Borcun muaccel olması ile alacaklı artık borcun ifasını talep edebilecektir¹⁷⁰. Ancak borcun ne zaman muaccel olduğunun belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Taraflar arasında borcun ifası için bir süre belirlenmemişse ve ifanın talep edilebilmesi için herhangi bir zamanın beklenmesi gerekmiyorsa vadesiz bir borç söz konusudur. Bu gibi borçlarda borç ilişkisi kurulduğu anda muaccel olur¹⁷¹. Bununla birlikte, taraflarca borç ilişkisi kurulurken bir ifa tarihi belirlenmişse buna vade denir¹⁷². Borcun ifası için bir tarih diğer bir ifade ile vade belirlenmişse muacceliyet

¹⁶⁵ Mustafa Göktürk Yıldız, *Türk Borçlar Kanunu'nun Genel Hükümlerine Göre Borçlu Temerrüdünün Şartları ve Sonuçları*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 3.

¹⁶⁶ von Tuhr, a.g.e., s. 605; Tunçomağ, a.g.e., s. 904; Oğuzman, Öz, a.g.e., s. 296; Eren, a.g.e., s. 1048; Sümeyra Çetin, "Borçlu Temerrüdünün Sonuçları", (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, İstanbul, s.4.

¹⁶⁷ Öztürk, a.g.e., s. 40; Eren, a.g.e., s.1048.

¹⁶⁸ Tunçomağ, a.g.e., s. 903; Öztürk, a.g.e., s.40.

¹⁶⁹ Yıldız, a.g.e., s.4; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.54.

¹⁷⁰ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.54.

¹⁷¹ Kılıçoğlu, a.g.e., s.548; Velidedeoğlu, Özdemir, a.g.e., s. 191; Serozan, a.g.e., s.54; Öztürk, a.g.e., s. 43; Yıldız, a.g.e., s. 5.

¹⁷² Oğuzman, Öz, a.g.e., s.247; Öztürk, a.g.e., s. 47.

kural olarak vadenin gelmesi ile oluşacaktır¹⁷³. Taraflar arasında ödeme günü yani vade belirlenmişse, belirlenen günde borçlunun edimi ifa etmemesi durumunda artık alacaklının ihtarına lüzum kalmadan borçlu temerrüde düşecektir¹⁷⁴.

Borcun muaccel olması dışında, ilgili düzenlemeye göre, borçlunun temerrüde düşebilmesi için alacaklının borçluya ihtarında bulunması da gerekmektedir. İhtar ise alacaklı tarafın, borçlu tarafa yönelttiği ve edimin ifasını talep edip, kendisinin edimi kabule hazır olduğunu borçlu tarafa bildirdiği bir irade beyanıdır¹⁷⁵. Özellikle ifa zamanının, taraflarca veya kanun ile belirlenmediği borç ilişkilerinde ihtar, borçluyu koruyucu niteliktedir¹⁷⁶.

İhtar ile ilgili olarak şunu belirtmekte yarar vardır; ihtar genel itibariyle bir hukuki işlem değildir, hukuki işlem benzeri bir fiildir. Bu nedenle, hukuki işlemlere ait hükümler kıyasen ihtar için de kullanılmaktadır¹⁷⁷. Bununla birlikte, ihtara ilişkin herhangi bir şekil şartı düzenlenmemiş olup, şekli bağlı olmayan ihtarın, alacaklı tarafından açık veya örtülü irade beyanı ile yapılması mümkündür¹⁷⁸.

Her ne kadar herhangi bir şekil şartı olmasa da ihtarın varlığından söz edebilme için alacaklının edimin ifa edilmesi talebini açık ve kesin olarak borçluya ulaşması yeterli olacaktır¹⁷⁹.

Burada belirtmek gerekir ki, alacaklı ihtar ile borcun derhal ödenmesini veya belirlediği ileri bir tarihte ödenmesini talep edebilecektir. Alacaklı, ihtar ile borcun hemen ifa edilmesi talep etmiş ise ortada bir süre yoktur, ancak ifanın alacaklı tarafından belirlenmiş olan ileri bir tarihte yerine getirilmesi ihtar edilmişse, süreli bir ihtar söz konusudur ve alacaklı ihtar ile belirlemiş olduğu tarihten önce borcun ifasını talep ve dava edemeyecektir¹⁸⁰.

Taraflar arasında ifa tarihinin belirlenmiş olduğu borç ilişkilerinde olduğu gibi, bazı durumlarda ise borçlu temerrüdünün varlığından söz edebilmek için bir

¹⁷³ Yıldız, a.g.e., s.6; Ayrıca bu çalışmada Bkz. s. 11.

¹⁷⁴ Çetin, a.y., s. 15; Eren, a.g.e., s. 1048.

¹⁷⁵ von Tuhr, a.g.e., s. 606; Oğuzman, Öz, a.g.e., s. 297; Eren, a.g.e., s. 1049; Yıldız, a.g.e., s.13; Çetin, a.y., s. 7.

¹⁷⁶ Tunçomağ, a.g.e., s. 905; Yıldız, a.g.e., s.13; Eren, a.g.e., s.1048.

¹⁷⁷ Nami BARLAS, (1992), *Para Borçlarının İfasında Borçlunun Temerrüdü ve Bu Temerrüt açısından Düzenlenen Genel Sonuçlar*, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 1992, s.38; Yıldız, a.g.e., s.14.

¹⁷⁸ Tunçomağ, a.g.e., s. 906; Yıldız, a.g.e., s.15.

¹⁷⁹ Yıldız, a.g.e., s.18.

¹⁸⁰ von Tuhr, a.g.e., s.606; Yıldız, a.g.e., s.33.

ihbara ihtiyaç bulunmamaktadır¹⁸¹. Daha önce de belirtildiği gibi, taraflar arasında ödeme günü yani vade belirlenmişse, borçlunun belirlenen günde edimi ifa etmemesi durumunda artık alacaklının ihtarına lüzum kalmadan borçlu temerrüde düşecektir¹⁸². Bu durum ve ihbara gerek olmayacak haller TBK 117/2 md.'sinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre, borcun ifa edileceği gün, taraflarca belirlenmiş veya sözleşmeden kaynaklanan bir hakla ve diğer tarafa bildirmek suretiyle taraflardan biri tarafından belirlenmişse, belirlenen günün geçmesiyle, borçlu temerrüde düşmüş olur.

1.2.2.2.3. Borçlu Temerrüdünün Sonuçları

Borçlunun temerrüde düşmesi sonucunda taraflar arasındaki borç sona ermeyecektir¹⁸³. Temerrüt neticesinde, taraflar arasındaki ilişkinin boyutu değişecek ve borçlu aleyhine yeni yükümlülükler ile sonuçlar doğuracaktır¹⁸⁴. Genel bir anlatımla, borçlunun temerrüde düşmüş olması, taraflar arasındaki borcun talep edilmesini ve ifa edilebilirliğini engellemeyecek olup, alacaklı aynen ifayı talep edebilecektir.

Borçlu temerrüdünün, borcun aynen ifası hariç borçlu için geçerli olan genel sonuçları TBK 118. md. ve 119. md.sinde (eBK 102. md.)¹⁸⁵ düzenlenmiştir. TBK 118. md gecikme tazminatına ilişkin hükümler içermektedir. Düzenlemeye göre, temerrüde düşen borçlu, kusursuzluğunu ispat etmedikçe, borcun geç ifasından dolayı alacaklının uğradığı zararı gidermekle yükümlü olacaktır.

İfanın konusuna ilişkin açıklamalarımızda da değinildiği üzere, borçlu tarafından yerine getirilmesi gereken borç, beklenmeyen bir halden kaynaklı olarak ifa öncesinde hasar görmesi, değerinde azalma olması veya tamamen yok olması ihtimal dahilindedir¹⁸⁶. Bu sonuçların gerçekleşmesinde kusuru olan borçlunun sorumluluğunun doğacağı da açıktır. Temerrüde düşmüş olan borçlunun, taraflar arasındaki borç ilişkisi ile belirlenmiş olan yükümlülüğünü ve en önemlisi edimi koruma yükümlülüğünü ağırlaştıran TBK 119. md.'ye göre ise, "*temerrüde düşen borçlu, beklenmedik hal sebebiyle doğacak zarardan sorumlu*" tutulmaktadır¹⁸⁷.

¹⁸¹ Eren, a.g.e., s.1053.

¹⁸² Çetin, a.y., s. 15.

¹⁸³ Öztürk, a.g.e., s.81.

¹⁸⁴ Çetin, a.y., s. 35; Öztürk, a.g.e., s.81; Eren, a.g.e., 1055; Çetin a.y., s.35.

¹⁸⁵ 818 sayılı Mülga Borçlar Kanunu'nda her iki madde düzenlemesini de kapsamaktadır.

¹⁸⁶ Oğuzman, Öz, a.g.e., s.497.

¹⁸⁷ Öztürk, a.g.e., s.81.

Alacaklı, borçlunun temerrüde düşmesi neticesinde, borç konusu edimin aynen ifası ile birlikte, borcun zamanında ödenmemesi neticesinde gecikme tazminatı da talep edebilecektir¹⁸⁸. Gecikme zararı nitelik itibariyle müspet zarar olup, gecikme tazminatı fiili zarar ve yoksun kalınan kar kalemlerinden oluşur¹⁸⁹. TBK 119. md.si gereğince, alacaklının gecikme tazminatının talep edebilmesi için açıkça borçlunun kusurlu olması şartını öngörmüştür. Ancak burada ispat yükü borçluda olup, borçlu temerrüde düşmede kusuru olmadığını ispatlarsa gecikme tazminatı ödemekten kurtulabilecektir¹⁹⁰.

Temerrüdün para borçlarına ilişkin sonuçları ise TBK 120. (eBK 103. md.) ve 121. (eBK 104. md) md.'lerde düzenlenmiştir. Düzenleme ile para borçlarında alacaklının zararının giderilmesi, borçlanılan diğer edimlere göre daha basit bir çözüm getirilmiş ve temerrüt faizi istenebilmesi için borçlunun temerrüde düşmede kusurlu olması ve alacaklının temerrütten doğan zararını ispatlaması aranmamıştır¹⁹¹.

Para borçlarında temerrüt faizi dışında alacaklı, borçlunun temerrüde düşmesinden dolayı doğmuş olan munzam zararını, TBK'da kullanılan ifa de ile aşkın zararını da tazmin edebilecektir¹⁹². TBK 122. md.si (eBK 105. md.) ile düzenlenmiş olan ilgili tazminat alacağına göre; alacaklı, temerrüt faizini aşan bir zarara uğramış olursa, borçlu kendisinin hiçbir kusuru bulunmadığını ispat etmedikçe, bu zararı da gidermekle yükümlüdür. Para borçlarına işleyecek temerrüt faizinde kanun borçlunun kusurunu aramazken, SEOZAN'ın deyimi ile "küçük tazminat" yani munzam zararın talebi için borçlunun kusurlu olması gerekmektedir¹⁹³.

¹⁸⁸ Oğuzman, Öz, a.g.e., s. 497; "Belirtmek gerekir ki, gecikmeden doğan zararlar sebebiyle gecikme tazminatı istenebilir. Borçlanılan edimin gecikerek de olsa aynen ifası, bazı hallerde alacaklının gecikme yüzünden uğradığı zararı karşılamaya yetmez. Bu sebeple alacaklı, borçludan aynen ifa yanında gecikme dolayısıyla uğramış olduğu zararın tazminini de isteyebilir. Gecikmiş ifa ile birlikte gecikme tazminatının istenmesine engel yoktur. Burada alacaklının gecikme dolayısıyla uğradığı zarara, gecikme zararı, bu zararın giderilmesi için ödenecek tazminata ise gecikme tazminatı denir.", Yargıtay HGK, T. 10.10.2012, E. 2012/7-502, K. 2012/707.

¹⁸⁹ Öztürk, a.g.e., s. 82; von Tuhr çalışmasında konu ile ilgili şu gibi örekelere yer vermiştir: "...alacaklının borçlunun temerrüde düşmesi üzerine, borç konusunun yerini tutabilecek bir mal kiralama veya satın almış, borç zamanında yerine getirilmediği için kendisi de üçüncü kişiye karşı borcunu ödeyememiş ve bundan dolayı cezai şart olarak çıkaracağı sıradaki malın kıymeti azalmış, sözleşme konusu yabancı para borcu ise paranın değeri düşmüş, alacaklı borcun zamanında yerine getirileceği düşüncesiyle borcun teslimi için masraf yapmış olabilir" von Tuhr, a.g.e., s.615.

¹⁹⁰ Eren, a.g.e., s. 1104.

¹⁹¹ Serozan (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 224.

¹⁹² Serozan (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), s. 225.

¹⁹³ Serozan, (İfa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s.225.

Tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde ise alacaklının aynen ifa ve gecikme tazminatı talebi yanında kanun birtakım başka haklar da düzenlemiştir. Bu tip sözleşmelerin niteliğinden kaynaklanan edim ve karşı edim arasındaki sıkı bağıllık nedeniyle tarafların karşılıklı menfaatlerini dengelemek gerekmiştir¹⁹⁴. Buna göre, kanun koyucu bu gibi sözleşmelerde, taraflardan biri için temerrüdün varlığı halinde, TBK 123. md.sine (eBK 106. md.) göre, diğer taraf borcun ifa edilmesi için uygun bir süre verebilecek veya uygun bir süre verilmesini hâkimden isteyebilecektir.

Temerrüt durumunda edimin ifasını talep eden tarafın, temerrüde düşen tarafa ek bir süre vermesi, bu tip sözleşmeler için kanun ile kendisine tanınan ifa yerine tazminat talep etme veya sözleşmeden dönme haklarını kullanabilmesi için gereklidir¹⁹⁵. İlgili maddeye göre, bu süre taraflarca verilebileceği gibi, alacaklının talebi ile hâkim tarafından da belirlenebilecektir¹⁹⁶.

Ancak bazı durumlarda alacaklının, tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelere özgü seçimlik haklarını kullanabilmesi için temerrüde düşmüş olan tarafa ödeme için süre vermesine gerek bulunmamaktadır¹⁹⁷. TBK 124. md. (eBK 107. md.) düzenlemesine göre, borçlunun içinde bulunduğu durumdan veya tutumundan süre verilmesinin etkisiz olacağı anlaşılıyorsa, borçlunun temerrüdü sonucunda borcun ifası alacaklı için yararsız kalmışsa ve son olarak borcun ifasının, belirli bir zamanda veya belirli bir süre içinde gerçekleşmemesi üzerine, ifanın artık kabul edilmeyeceği sözleşmeden anlaşılıyorsa, alacaklının borçluya süre vermesine gerek bulunmamaktadır.

Tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde alacaklı tarafından borçluya tanınan süre sonunda borçlu halen borcunu ifa etmemişse, borcun aynen ifasını ve gecikme tazminatını talep edebileceği gibi, TBK 125. md.sinde (eBK 106/2. ve 108. md) bu tip sözleşmelere tanınmış olan diğer seçimlik haklarını da kullanabilecektir¹⁹⁸. İlgili madde ile alacaklı aynen ifayı istemediğini derhal borçluya bildirerek, müspet

¹⁹⁴ Havutçu, a.g.e., s. 40.

¹⁹⁵ Öztürk, a.g.e., s. 82.

¹⁹⁶ Öztürk, a.g.e., s. 82; von Tuhr, a.g.e., s. 624.

¹⁹⁷ Hüseyin İsayev, "Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde Borçlu Temerrüdü Sonucunda Alacaklıya Tanınan Aynen İfa ve Gecikme Tazminatı Talebi (TBK m.125/I)", (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Medeni Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara, 2017 s. 9.

¹⁹⁸ Öztürk, a.g.e., s. 82.

zararının tazminini veya sözleşmeden dönerek menfi zararının tazminini isteyebilecektir¹⁹⁹.

Tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler için alacaklıya tanınan sözleşmeden dönerek menfi zararın tazminini talep etme hakkı yenilik doğuran hak niteliğindedir²⁰⁰. Alacaklı vazgeçme beyanı ile aynen ifa talep hakkını yitirmekte, buna karşılık borçlu ise borca konu asli edim yükümlülüğünü yerine getirmekten kurtulmaktadır²⁰¹. Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki alacaklı aynen ifadan vazgeçmiş ve müspet zararının tazminini istemiş ise bu seçimlik hakkını kullandığını borçluya bildirdikten sonra ne sözleşmeden dönebilir ne de ifa isteyebilir. Aynı şekilde sözleşmeden dönmeyi seçmiş ise bu durumda da ne ifayı ne de müspet zararının tazminini isteyebilecektir²⁰². Bununla birlikte, alacaklının talep edebileceği müspet zararın kapsamına, borçlu tarafından ifa edilmeyen edimin değeri, alacaklı nezdinde edimin kesin olarak ifa edilmemesinden doğan diğer zararlar ile gecikme neticesinde ve buna uygun illiyet bağı içinde ortaya çıkan zararlar dâhildir²⁰³.

Alacaklının sözleşmeden dönme hakkını kullanması durumunda her iki tarafta, karşılıklı olarak ifa yükümlülüğünden kurtulacaktır ve daha önce ifa ettikleri edimleri geri isteyebilecektir. Bu durumda borçlu, temerrüde düşmekte kusuru olmadığını ispat edemezse alacaklı, sözleşmenin hükümsüz kalması sebebiyle uğradığı zararın giderilmesini de isteyebilir²⁰⁴. Alacaklının aynen ifa yerine tazminat istenme hakkını kullanması halinde taraflar arasındaki sözleşme varlığını korumaya devam edecek, ancak sadece sözleşme ile belirlenen edim borcunun yerini tazminat borcu alacak olup, tazminat borcunun yerine getirilmesi ile sözleşme sona erecektir²⁰⁵.

1.2.2.2.4. Borçlu Temerrüdünün İmkânsızlık İle Karşılaştırılması

SEROZAN imkânsızlık ve temerrüt karşılaştırılmasında şu ifadelere yer vermiştir; *“imkânsızlık borçlunun edimi istese de yerine getirememesidir. Borçlu temerrüdü ise borçlunun edimi yerine getirebileceği halde, onu yerine getirmek*

¹⁹⁹ İsayev, a.y., s. 14.

²⁰⁰ Eren, a.g.e., s. 1075; Vedat Buz, *Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme*; Ankara, 1998, s. 106-111.

²⁰¹ Eren, a.g.e., s. 1075; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 725; Havutçu, a.g.e., s. 67-68.

²⁰² Oğuzman, Öz, a.g.e., s. 40; Eren, a.g.e., s. 1076.

²⁰³ Tunçomağ, a.g.e., s. 949; Eren, a.g.e., s. 1117; Kılıçoğlu, a.g.e., s.726; Buz, a.g.e., s. 252 vd.

²⁰⁴ Zararın hesaplanmasına ilişkin teoriler için ayrıca bkz; Buz, a.g.e., s. 252 vd.

²⁰⁵ Eren, a.g.e., s. 1072.

*istememesidir*²⁰⁶. Teorik açıdan değerlendirildiğinde, borçlu temerrüdü ile imkânsızlık arasındaki sınır bu şekilde ifade edilebilecektir.

Borçlu tarafından borçlanılmış olan edimin ifası borçlu temerrüdünde mümkündür, ancak borçlu edimin ifası mümkün olmasına rağmen yapmamış ve borcun süresi içerisinde ödenmemiş olması nedeniyle borca aykırı davranılmıştır. İmkânsızlıkta ise, taraflar arasında borçlanılmış olan edim her durumda kesin olarak borçlu tarafından ifa edilemeyecektir²⁰⁷. Taraflar arasında ifa için belirli bir süre diğer bir deyimle vade belirlenmiş ve borç belirlenen vadede yerine getirilmişse, borçlu temerrüde düşecektir. Ancak taraflar arasında kesin bir vade belirlenmişse, kesin vade geçtikten sonra borç imkânsız olarak nitelendirilecektir²⁰⁸. Burada önemle belirtmek isteriz ki, imkânsızlık ve borçlu temerrüdü arasındaki en önemli fark imkânsızlığın sürekli ve objektif olmasıdır²⁰⁹.

İmkânsızlık türlerinde daha detaylı değinilmekle birlikte imkânsızlık taraflar arasında belirlenmiş olan borcu muaccel olmasından önce ortaya çıkmışsa temerrütten söz edilemeyeceği için imkânsızlık hükümlerine göre bir çözüme gidilecektir. Ancak imkânsızlığın ortaya çıkması her zaman bu şekilde olmayacaktır. Bazı durumlarda borçlunun temerrüde düşmesinden sonra da imkânsızlıktan söz edilebilecektir. Bu durumda ise imkânsızlık anına kadar temerrüt, sonrası için ise imkânsızlık hükümleri uygulanacaktır²¹⁰.

Borçlunun kusurlu olup olmaması da imkânsızlık ve borçlu temerrüdü arasındaki önemli ayrımlardan biridir. İmkânsızlık kavramı borçlunun kusuruna göre kusurlu ve kusursuz imkânsızlık olarak iki başlık altında değerlendirilmektedir. Kusurlu imkânsızlığın varlığı durumunda borçlu temerrüdünden söz edilmeyecektir²¹¹. Ayrıca, kusurlu imkânsızlık kavramından söz edilebilmesi için borçlunun kusuru aranırken, borçlu temerrüdünde sadece tazminat sorumluluğunun değerlendirilmesinde borçlunun kusurlu olup olmamasına bakılmaktadır²¹².

²⁰⁶ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 216.

²⁰⁷ Oğuzman, Öz, a.g.e. s. 442 vd; Oğuzman / Öz, s. 296; Eren, a.g.e. s. 1092; Havutçu, a.g.e., s. 24; Konu ile ilgili ayrıca bkz. Dilşad Keskin “Kesin Vadeli İşlemlerde İfa Etmeme: Temerrüt ve İmkânsızlık”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. 11, S..1-2, 2007, s.209-231.

²⁰⁸ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 215.

²⁰⁹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 215; Havutçu, a.g.e., s. 24.

²¹⁰ Eren, a.g.e., s. 1090; Havutçu, a.g.e, s. 24.

²¹¹ Eren, a.g.e., s. 1090; Havutçu, a.g.e, s. 24.

²¹² Eren, a.g.e., s. 1090;

Doktrinde ise imkânsızlık ve borçlu temerrüdün arasındaki ilişki çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Kimi yazarlar borçlu temerrüdünü kısmi imkânsızlık olarak değerlendirirken, kimi yazarlar bu iki kavramın hem nitelikleri hem de sonuçları açısından farklı olduğunu vurgulamıştır²¹³.

Yukarıda da belirtildiği üzere imkânsızlıkta borç sürekli bir şekilde ifa edilemez haldedir, ancak borçlu temerrüdünde edim bir şekilde sonradan ifa edilebilecektir. Bununla birlikte, borçlu temerrüdünün aksine, imkânsızlık hâlinde, borçlunun kusurlu olmadığı durumlarda alacaklının aynen ifa talebi ortadan kalkacaktır²¹⁴.

1.2.2.3. Sözleşmenin Müspet İhlali

1.2.2.3.1. Tanımı

TBK’da “Borçların İfa Edilmemesi” başlığı altında düzenlenmiş olan bir diğer ifa engeli de sözleşmenin müspet ihlali veya bir kısım yazarların kullandığı deyim ile “*kötü ifa*” kavramıdır²¹⁵. TBK 112. md.sinde (eBK 96. md) borcun gereği gibi ifa edilmemesi kavramı düzenlenmiştir. Buna göre; borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür.

SEROZAN ilgili çalışmasında “kötü ifa” olarak tanımladığı bu ifa engelini temerrüt ve imkânsızlıktan daha önemli olduğunu ve imkânsızlık ya da temerrüt sayılmayacak tüm sözleşmeye aykırılıkların bu kavram ile kucaklandığını vurgulamıştır²¹⁶.

Sözleşmenin müspet ihlali veya diğer deyimini ile kötü ifa kavramında borçlu, taraflar arasındaki borç ilişkisinin konusu olan edimi ifa etmiş olmakla beraber, ifa gereği gibi yapılmamıştır²¹⁷. Bununla birlikte çeşitli çalışmalarda sözleşmenin müspet ihlali, dar anlamıyla borçlunun yapmaması gereken bir eylemi yapması, bir başka anlamıyla ise borçlunun olumlu bir davranışı ile taraflar arasındaki sözleşmeyi ihlal etmesi olarak tanımlanmaktadır²¹⁸.

²¹³ Eren, a.g.e., s. 1046.

²¹⁴ Havutçu, İfa Engelleri, s. 317.

²¹⁵ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 246.

²¹⁶ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 246.

²¹⁷ Oğuzman, a.g.e., s.110.

²¹⁸ Ali Şahbaz, “Akdin Müspet İhlali”, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı, İstanbul, s. 69-70.

SEROZAN'a göre, *sözleşmenin müspet ihlalinin kapsamına ayıplı ifalar, ayıplı ifa sayılmayacak yan edim yükümlülüklerine aykırılıklar ve davranış yükümlülüklerine aykırılıklar girecektir*²¹⁹.

1.2.2.3.2. Koşulları

Sözleşmenin müspet ihlalinden söz edilebilmesi için, genel kurallar çerçevesinde dört şartın gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Buna göre, öncelikle borç ilişkisinden doğan bir yükümlülüğün ihlal edilmesi, ihlal neticesinde alacaklı nezdinde bir zararın oluşması, oluşan zarar ve borçlunun ihlale neden olan davranışı arasında uygun illiyet bağının bulunması ve son olarak da borçlunun ihlale neden olan davranışında kusurlu olması gerekir²²⁰.

Kavramdan da açıkça anlaşılacağı üzere borçlunun sözleşmenin müspet ihlalinden sorumlu olabilmesi için, şimdiye kadar incelediğimiz diğer ifa engellerinden farklı olarak borçlunun sözleşme konusu edimi ifa etmiş olması gerekmektedir. Aksi durumda ifanın sözleşmeye uygun olup olmadığı belirlenemeyecektir²²¹.

Bu kavram ile borçlu borcunu ifa etmiştir ancak borçlu tarafından yerine getirilmiş olan ifa bir yönüyle tam ve beklenildiği gibi değildir ve çoğunlukla sözleşmenin yan yükümlülükleri ile edimi koruma ve özen yükümlülükleri ihlal edilmiştir²²².

Edim yükümlülüklerinin ihlaline ilişkin tanımlarda karşımıza ayıplı ifa kavramı çıkmaktadır. Ayıplı ifa, borçlanılan edimin kanun ile belirlendiği veya taraflar arasındaki sözleşmede kararlaştırıldığı şekilde ifa edilmemesidir²²³.

Bununla birlikte borçlu, gerçekleştirdiği ifada yan edim yükümlülüklerine de aykırı hareket etmiş olabilir. Yan edim yükümlülüklerine örnek vermek gerekirse, borçlu, borç konusu olan edimi özenle koruma yükümlülüğüne aykırı hareket etmiş veya borç konusu edim ile ilgili tehlikelere ilişkin açıklama yapma ve ihbarda bulunma yükümlülüklerini yerine getirmemiş ya da edimin yerine getirilmesi için alacaklıyla iş

²¹⁹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 249.

²²⁰ Fahrettin Aral, *Türk Borçlar Hukukunda Kötü İfa*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011, s.111.

²²¹ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 665; Antalya, a.g.e. s. 456.

²²² Şahbaz, a.y., s. 76.

²²³ Aral, a.g.e., s.112; Cevdet Salih Şahin, *Eser Sözleşmelerinde Yüklenicinin Eksik İfa (Eksik İş) ve Ayıplı İfadan Sorumluluğu*, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2014, s.101.

birliği yapması gereken durumlarda bundan kaçınmış olabilir²²⁴. Bu gibi ihlallerde akdin müspet ihlali kavramına girmektedir.

Tüm bu açıklamalarımız ışığında şunu söylemek mümkün olacaktır; sözleşmenin müspet ihlalinden söz edilebilmesi için borçlunun borcunu ifa etmiş olması, ancak borç konusu olan edimin, asli edim yükümlülüklerine veya yan edim yükümlülüklerine aykırı olarak ifa edilmiş olması gerekmektedir. Bu koşulların varlığı halinde sözleşmenin müspet ihlali veya diğer bir ifade ile kötü ifadan söz edilebilecektir.

1.2.2.3.3. Sözleşmenin Müspet İhlalinin Sonuçları

Sözleşmenin müspet ihlali ile ilgili TBK'da çeşitli özel düzenlemelere yer verilmiştir, örneğin TBK 219. md. (eBK 194. md.) vd. satıcının ayıplı ifadan sorumluluğu veya TBK 214. md. (eBK 189. md.) satılan malın zaptından kaynaklı sorumluluk gibi²²⁵. Bu özel düzenlemelerle birlikte, konu ile ilgili genel düzenleme, daha önce de belirtildiği gibi TBK 112. md.sinde (eBK 96. md) karşımıza çıkmaktadır²²⁶.

Borçlunun sözleşme konusu edimi kötü ifa etmesi, diğer bir deyişle sözleşmenin ihlal edilmesi durumunda alacaklının sahip olduğu başlıca imkânlar maddi ve manevi tazminat talebi ile sözleşmeden dönmedir²²⁷.

Tazminat talebi genel olarak TBK 112. md. (eBK 96. md) düzenlemesine dayanır ve madde ile borçlu, kusurunun olmadığını ispat etmedikçe sözleşmenin gereği gibi ifa edilmemesi nedeniyle alacaklı nezdinde doğan tüm zararı tazmin etmekle yükümlüdür²²⁸. Bu gibi bir ihlal neticesinde genellikle müspet zararın tazmini talep edilmektedir²²⁹.

Sözleşmenin müspet ihlali sonucunu oluşturan fiilin, alacaklı nezdinde istisnai de olsa manevi zararın ortaya çıkarmasına neden olabilecek olup, bu tür durumlarda da alacaklının manevi tazminat talebinde bulunması da söz konusu olabilecektir²³⁰.

²²⁴ Aral, a.g.e., s.118-120.

²²⁵ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 665.

²²⁶ Aral, a.g.e., s. 185.

²²⁷ Aral, a.g.e., s. 185.

²²⁸ Aral, a.g.e., s. 185; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 666.

²²⁹ Aral, a.g.e., s. 185.

²³⁰ Şahbaz, a.y., s. 100; Aral, a.g.e., s. 194.

Doktrinde tartışılan bir konu da sözleşmenin müspet ihlali durumunda aynen ifa talep edilip edilemeyeceği hususudur. Bizimde katıldığımız görüşe göre, yan yükümlülüklerin ihlali şeklinde gerçekleşen ihlallerde aynen ifanın talep edilmesi mümkün olmayacaktır, çünkü yan yükümlülüklerin ihlali halinde aynen ifa ancak asli edim yükümlülüğü ile birlikte talep edilebilecektir²³¹.

Sözleşmenin müspet ihlali durumunda alacaklı, tazminat talebi haricinde sözleşmeden dönme hakkına da sahiptir. TBK'nın çeşitli düzenlemeleri ile genel hükümlere göre alacaklıya ayıplı ifa durumunda sözleşmeden dönme hakkı verilmiştir²³². Genel tanımı ile sözleşmeden dönme, tek taraflı bir irade beyanı ile geçerli olarak kurulmuş olan bir borç ilişkisini geçmişe etkili olarak ortadan kaldıran bir kavramdır²³³.

“Dönmeyi gerçekleştiren irade beyanı, yenilik doğurucu bir hakkın kullanılması olup, bununla sözleşmenin kurulmasından önceki durum yaratılmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesiyle, taraflar arasındaki borç ilişkisi bir tasfiye ilişkisine dönüşmüş olur. Bunun sonucu olarak, borç ilişkisinin tarafları için, daha önce yerine getirilmiş edimlerin sözleşme kurallarına göre iadesi borcu doğar”²³⁴.

Sözleşmenin müspet ihlali kavramını tanımlayan TBK 112. md. ve hatta eBK 96. md.sinde alacaklının sözleşmeden dönmesine ilişkin herhangi bir düzenleme olmaması nedeniyle doktrinde alacaklının sözleşmeden dönme hakkına ilişkin çeşitli görüşler mevcuttur. Ancak, kanun ile hangi durumlarda sözleşmeden dönüleceğine dikkat edilmesi yerinde olacaktır. TBK'da ayıplı ifa halinde sözleşmeden dönme yetkisi özel hükümler çerçevesinde tanınmıştır²³⁵.

1.2.2.3.4. Sözleşmenin Müspet İhlalinin İmkânsızlık Kavramı İle Karşılaştırılması

Daha önce de vurgulandığı üzere, sözleşmenin müspet ihlalinden söz edilebilmesi için imkânsızlıktan farklı olarak borçlunun sözleşme konusu edimi ifa etmiş olması gerekmektedir²³⁶. Bu kapsamda, imkânsızlık kavramının var olduğu bir

²³¹ Şahbaz, a.y., s. 98; Oğuzman/Öz, a.g.e., s. 386.

²³² Aral, a.g.e., s. 195.

²³³ Aral, a.g.e., s. 195; Şahbaz, a.y., s. 100.

²³⁴ Aral, a.g.e., s. 195.

²³⁵ Aral, a.g.e., s.196.

²³⁶ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 665; Antalya, a.g.e., s. 456.

durumda sözleşmenin müspet ihlaline ilişkin hükümler kesin olarak dışlanmaktadır²³⁷. Bu açıklamalar ışığında şunu söylemek mümkündür, ileriki bölümlerde daha detaylı ele alacağımız imkânsızlık kavramında borçlunun üstlenmiş olduğu edim bir nedenden ötürü yerine getirilemez duruma gelmiş olmasına ve bu nedenle de edimin ifa edilememesine karşın, sözleşmenin müspet ihlalinde borçlu sözleşmeye aykırı olsa da bir edimi ifa etmiştir.

İmkânsızlık ve sözleşmenin müspet ihlali karşılaştırması ile ilgili ŞAHBAZ çalışmasında şu ifadelere yer vermiştir;

“Akdin müspet ihlali diğer borca aykırılık halleri karşısında tali bir durumdadır. Başka deyişle, akdin müspet ihlali, temerrüt ve sonraki imkânsızlık dışındaki diğer ifa engellerini kucaklar yapıdadır. Sözleşmeye aykırılığın öncelikle temerrüt veya imkânsızlık teşkil edip etmediği araştırılmalı, ancak bu araştırma sonucunda olumsuz yanıt alındığı takdirde akdin müspet ihlaline gidilmesi gerekmektedir. Bu niteliği sebebiyle akdin müspet ihlali karışık bir yapı arz eder. Zira temerrüt ve imkânsızlık dışındaki bütün sözleşmesel talepleri içeren bu büyük toplamı, tek bir kalemde belirlenmiş bir veya birden çok kriter ile ifade etmek mümkün değildir. Her bir aykırılık hali açısından farklı şartlar aranmalı ve farklı hükümler tatbik edilmelidir.

Böyle bir “torba”ya ihtiyaç duyulmasının sebebi ise, imkânsızlık temelli ifa engelleri sisteminin yetersizliğidir. Bazı öyle haller gerçekleşebilir ki ifa engeli ne temerrüt ne imkânsızlık ne de borcun gereği gibi ifa edilmemesi olarak nitelendirilir. Bu gibi hallerde sözleşmesel sorumluluğa gidilebilmesi için akdin müspet ihlali kavramına ihtiyaç duyulmaktadır²³⁸.

1.2.2.4. Sözleşme Öncesi Kusur Sorumluluğu (Culpa In Contrahendo Sorumluluğu)

1.2.2.4.1. Tanımı

Kavrama ilişkin tanıma geçmeden önce, şunu belirtmekte yarar vardır; sözleşme öncesi kusur sorumluluğu önemli bir bölümüyle sözleşmenin müspet ihlali

²³⁷ Şahbaz, a.y, s. 70.

²³⁸ Şahbaz, a.y, s. 74.

kavramının sözleşme öncesi aşamaya çekilmesi anlamına gelmektedir²³⁹. Ortada bir ifa engelinden çok, henüz kurulma aşamasında olan bir sözleşme ile ilgili davranış yükümüne aykırılık söz konusudur²⁴⁰.

Borçlar Hukuku açısından sözleşmeden doğan bir sorumluluktan bahsedebilmek için taraflar arasında karşılıklı ve birbirine uygun öneri ve kabul niteliğindeki irade beyanlarının açıklanmasına ihtiyaç vardır²⁴¹. Sözleşmenin kurulmasından önce tarafların sözleşmeye hazırlık aşamasında, diğer bir deyişle görüşmeleri aşamasında tarafların birbirlerine verdikleri zarardan sorumlu olacakları öğretide kabul edilmektedir²⁴².

“Culpa in contrahendo” latince anlamı itibariyle bir sorumluluk türüne değil, özel bir zamandaki kusura işaret etmektedir²⁴³. Buna göre bir tanım yapmak gerekirse, culpa in contrahendo sorumluluğu, dürüstlük ve hakkaniyet gereği sözleşme veya buna benzer durumdaki görüşmeler sırasında özen yükümlülüğünün ihlal edilmesi ile ortaya çıkan kusurlu davranışı ifade etmektedir²⁴⁴. Buna göre, sözleşme görüşmeleri süresince kusurlu davranışı ile sözleşmenin hükümsüzlüğüne ya da sözleşmenin kurulmamasına sebep olan taraf bu davranışından sorumlu olacaktır²⁴⁵.

1.2.2.4.2. Sözleşme Öncesi Kusur (Culpa In Contrahendo) Sorumluluğunun Hukuki Niteliği Ve Şartları

Öğretide culpa in contrahendo sorumluluğunun hukuki niteliğinin hangi hükümlere tabi olduğu konusu tartışmalıdır²⁴⁶. Bazı yazarlar bu sorumluluğun haksız fiil hükümlerine tabi olduğunu savunurken, diğer görüş ise borca aykırılık hükümlerine tabi olduğunu benimsemiştir²⁴⁷.

²³⁹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 254.

²⁴⁰ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 254.

²⁴¹ Eren, a.g.e., s. 205; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 78.

²⁴² Kılıçoğlu, a.g.e., s. 79.

²⁴³ Huriye Reyhan Demircioğlu. *Güven Esası Uyarınca Sözleşme Görüşmelerindeki Kusurlu Davranıştan Doğan Sorumluluk (Culpa In Contrahendo Sorumluluğu)*. Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 41.

²⁴⁴ Mehmet Serkan Ergüne. *Culpa In Contrahendo Sorumluluğunda Olumlu Zararın Tazmini, Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, Cilt I*. İstanbul 2010, s. 909; Burcu Oğuztürk, *Güven Sorumluluğu*. Vedat Kitapçılık, İstanbul 2008, s. 91.

²⁴⁵ Ümit Gezder, *Türk İsviçre Hukukunda Culpa In Contrahendo Sorumluluğu*. İstanbul, Beta, 2009, s. 1; Oğuztürk, a.g.e., s. 97.

²⁴⁶ Gezder, a.g.e., s. 63; Mustafa Arıkan, *Culpa In Contrahendo Sorumluluğu*. **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.17, S.1, Konya,2009, s.79.

²⁴⁷ Arıkan, a.y., s. 79; konu ile ilgili olarak bkz. Alihan Sağır “Borçlunun Bildiği Başlangıçtaki İmkansızlığa Bağlanan Butlan Yaptırımının Culpa In Contrahendo ile Daraltılması”, **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 1, 2018, s.225-242.

Sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluğun hukuki niteliğinin haksız fiil sorumluluğu olduğunu savunan görüşe göre; sözleşme görüşme ilişkisinde mevcut olan yükümlülükler sözleşme dışı yükümlülükler olarak algılanmakta ve bu yükümlülüklerin ihlallerinde haksız fiil sorumluluğu hükümlerinin uygulanması gerektiğini savunmaktadırlar²⁴⁸.

Buna karşılık, bizimde katıldığımız görüşe göre, sözleşme görüşmelerinden doğan sorumluluğun borca aykırılık hükümlerine tabi olduğunu benimseyen yazarlar sözleşme görüşünü desteklemekte ve bu sorumluluğun sözleşme sorumluluğu olmasından dolayı borca aykırılığı düzenleyen hükümlerin kıyasen uygulanacağını savunmaktadırlar²⁴⁹.

Ayrıca, belirtmek gerekir ki, öğretide culpa in contrahendo sorumluluğunun kendine özgü bir hukuki niteliği olduğunu savunan yazarlarda bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile karma görüş niteliğinde olan bu görüşe göre; culpa in contrahendo sorumluluğunun hukuki niteliği itibariyle ne haksız fiil sorumluluğu ne de borca aykırılıktan kaynaklanan bir sorumluluktur²⁵⁰. Bu sorumluluğun hukuki dayanağı ise TMK 2. md.'de bulunan kendine özgü bir sorumluluk türüdür²⁵¹.

Culpa in contrahendo sorumluluğundan söz edebilmek için bazı şartların varlığı gerekir. Bu sorumluluğun özel ve genel olmak üzere iki grup şartları bulunmaktadır. Buna göre özel şartlar açısından öncelikle bir güven konusunun varlığı gerekmektedir²⁵². Sözleşme görüşmeleri sırasında dürüst davranma yükümlülüğü, sözleşmenin yapılmasına ilişkin kararlara tesir edecek noktalardaki gerekli bilgiyi karşı tarafa vermeyi kapsamaktadır²⁵³. Bununla birlikte, “mevcut güvenin normatif anlamda korumaya değer olması” gerekmektedir, diğer bir deyişle güvenin iyi niyet ve dürüstlük kurallarına uygunluğu gerekir²⁵⁴. Bir diğer özel şart ise; taraflar arasında tamamlanmamış bir sözleşmenin varlığı gerekmektedir²⁵⁵. Culpa in contrahendo sorumluluğundan söz edebilmek için, ayrıca genel şartların da varlığı gerekir. Bu genel şartlar; sözleşmenin kurulmasından önce taraflardan birinin kusuru ile bir zararın

²⁴⁸ Gezder, a.g.e., s. 73; Arıkan, a.y., s. 80.

²⁴⁹Gezder, a.g.e., s. 64; Arıkan, a.y., s. 81.

²⁵⁰ Eren, a.g.e., s. 1087.

²⁵¹ Arıkan, a.y., s. 81.

²⁵² Hakan Karakurt, *Culpa In Contrahendo*. İstanbul Barosu Dergisi C.86, S.4. İstanbul, 2012; s. 224.

²⁵³ Karakurt, a.y., s. 224.

²⁵⁴ Karakurt, a.y., s 225.

²⁵⁵ Karakurt, a.y., s.226; Ergüne, a.y., s.917.

ortaya çıkması ve doğmuş olan zarar ile kusur arasında bir illiyet bağının bulunması gerekir²⁵⁶.

1.2.2.4.3. Sözleşme Öncesi Kusur (Culpa In Contrahendo) Sorumluluğunun Hüküm Ve Sonuçları

Sözleşme görüşmeleri sırasındaki kusurlu davranıştan ötürü diğer taraf bir zarar uğrarsa, zarar veren kimse, kusurlu davranışından ötürü doğmuş olan bu zararı culpa in contrahendo hükümleri çerçevesinde tazminle yükümlü olacaktır²⁵⁷. Bu sorumluluk uyarınca güven yaratan taraf haklı güvenin ihlalden doğan zararı tazminle yükümlüdür²⁵⁸. Zarara uğrayan taraf, kurulacağına güvenilen sözleşmenin kurulmaması ya da geçerli olmamasından dolayı oluşan menfi zararını kusurlu taraftan talep edebilecektir²⁵⁹. Somut olaydaki ihlale göre de zarara uğrayan taraf müspet zararının da tazminin talep edebilecektir. Culpa in contrahendo sorumluluğuna ilişkin somut olayda hâkim öncelikle menfi zararın varlığını göz önünde tutacak, fakat sadece menfi zarar tazmininin somut olayın adaletine uymadığı durumlarda ise TBK 35. md. (eBK 26. md.) ve 47. md. (eBK 39. md.) kıyasen uygulayarak müspet zararın tazminine de hükmedebilecektir²⁶⁰.

1.2.2.4.4. Sözleşme Öncesi Kusur (Culpa In Contrahendo) Sorumluluğunun İmkânsızlık İle İlişkisi

Sözleşme öncesi kusur sorumluluğu ile edimin başlangıçtaki imkânsızlığı kavramları karşılaştırılabilecektir. Borçlunun edimi taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulurken zaten imkânsızsa ya da ifa anında mümkün olamayacağı açık olarak belliyse, başlangıçtaki imkânsızlık söz konusudur²⁶¹.

Başlangıçtaki imkânsızlık ile ilgili genel olarak şu tanımı yapmak mümkündür; taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulurken edimin zaten imkânsız veya ifa zamanında yerine getirilemeyeceği açık olarak belli ise, başlangıçtaki imkânsızlık söz

²⁵⁶ Karakurt, a.y., s. 227.

²⁵⁷ Demircioğlu, a.g.e., s. 259; Karakurt, a.y., s. 227.

²⁵⁸ Demircioğlu, a.g.e., s. 263.

²⁵⁹ Demircioğlu, a.g.e., s. 264.

²⁶⁰ Demircioğlu, a.g.e., s. 269.

²⁶¹ Mustafa Dural, "İmkânsızlık Kavramı ve Türleri", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. 7, S. 1, s.25; Zeynep İpek Yücer, "Borç İlişkisi Doğuran Sözleşmelerde Başlangıçtaki İmkânsızlık, Hüküm ve Sonuçları", (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, Ankara, s. 28.

konusudur²⁶². Sözleşmeye konu olan edim baştan imkânsız ise sözleşme TBK 27. md. (eBK 20. md.)’si düzenlemesine göre geçersiz olacaktır. Sözleşme öncesi kusur (culpa in contrahendo) sorumluluğu ise bu sonucu yumuşatmaktadır. GÜNDOĞDU çalışmasında konu ile ilgili şu örneklerle yer vermiştir;

*TBK m. 27. f.1’e göre (eBK m.20. f.1) başlangıçtaki objektif imkânsızlık sebebiyle sözleşme kesin hükümsüz olarak kabul edilse dahi, bu imkânsızlığı bilen veya bilmesi gereken tarafın, akdin kesin hükümsüz sayılması sebebiyle karşı tarafın uğramış olduğu zararı gidermek zorunda olduğu kabul edilmektedir*²⁶³.

1.2.2.5. İşlem Temelinin Çökmesi

1.2.2.5.1. Genel Olarak

Son olarak değinilecek olan bir diğer ifa engeli ise işlem temelinin çökmesi kavramıdır. Bu kavram sözleşmenin kurulma amacı yani edim ile ilgilidir. Daha önce de değinildiği gibi, bir borç ilişkisinin kurulmasındaki temel amaç borçlanılan edimin yerine getirilmesidir.

İşlem temelinin çökmesi kavramı, taraflara arasındaki sözleşme ilişkisi kurulması sırasında taraflarca öngörülemeyecek ve tarafların sorumlu tutulmayacağı gelişmeler yüzünden sözleşme temelini oluşturan olguların esaslı bir şekilde değişmesi durumudur²⁶⁴. İNAL işlem temelinin çökmesi kuramını “*beklenmeyen hâl kuramı*” başlığı altında açıklamış ve aynı tanıma yer vermiştir²⁶⁵. SEROZAN ise bu kavramda, “*sorumluluk değil de sadece bir riskin taşınması veya paylaşılmasının*” söz konusu olduğunu belirtmektedir²⁶⁶.

İşlem temelinin çökmesi veya beklenmeyen hal kavramlarını doğrudan düzenleyen herhangi bir hüküm TBK’da bulunmamaktadır. Buna karşın “İşlem Temeli” kavramı ile TBK 32. md.sinde (eBK 24/2. md.) karşılaşılmaktadır²⁶⁷. İlgili

²⁶² von Tuhr, a.g.e., s. 268; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 10; Yücer, a.y., s.85.

²⁶³ Fatih Gündoğdu, *Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkansızlığı ve Hukuki Sonuçları*, İstanbul Onikilevha Yayıncılık, 2014, s. 75-76.

²⁶⁴ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 265; Ferhat Canbolat. *Sözleşmelerden Amacın Gerçekleşmemesi Çökmesi ve Boşa Çıkması*, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s.127; Gülmelahat Doğan, “Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi** S.111, 2014, s.13.

²⁶⁵ H. Tamer İnal. *Borca Aykırılık Dönme ve Fesih*, Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 504.

²⁶⁶ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 264.

²⁶⁷ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 265; İnal, a.g.e., s. 505.

maddeye göre; saikte yanılma, esaslı yanılma sayılmaz. Yanılanın, yanıldığı saiki sözleşmenin temeli sayması ve bunun da iş ilişkilerinde geçerli dürüstlük kurallarına uygun olması halinde yanılma esaslı sayılır. Ancak bu durumun karşı tarafça da bilinebilir olması gerekir.

Madde düzenlemesi temel hatasına ilişkin olup, sözleşmenin kurulması aşamasındaki hataya ilişkin bir düzenleme getirmektedir. Bu nedenle de işlem temelinin çökmesi tanımına göre, sözleşme kurulduktan sonra, meydana gelen durumlar bu madde kapsamına sokulamayacaktır²⁶⁸.

Buna karşın TBK 480/II. md. (eBK 365. md.) düzenlemesi eser sözleşmeleri ile ilgili başlangıçta öngörülemez durumlar hakkında bir düzenleme getirmektedir²⁶⁹. Bunun haricinde, kira sözleşmelerinde olağanüstü fesih hakkını düzenleyen TBK 331. md. (eBK 264. md.) hükümde kira ilişkisinin devamını kendisi için çekilmez hâle getiren önemli sebeplerin varlığı hakkında bir düzenleme getirmiştir²⁷⁰.

Bu düzenlemelerin yanı sıra TBK 138. md.'side²⁷¹ aşırı ifa güçlüğü neticesinde hâkimin sözleşmeye müdahalesine ilişkin hükümlere yer verilmiştir²⁷². Söz konusu düzenlemeye göre; sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır.

²⁶⁸ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 265.

²⁶⁹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 269; İnal, a.g.e., s.505; Halûk Burcuoğlu, "Hukukta Uyarılma – Özellikle Taşınmaz Kiralarında ve (Dövize Endeksli) Kredi Sözleşmelerinde Uyarılma". **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi** C.20, 2011, s.61.

²⁷⁰ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 269.

²⁷¹ 818 sayılı eBK'da, TBK 138. md'ye karşılık gelen bir düzenleme bulunmamaktadır.

²⁷² Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 277; konu ile ilgili ayrıca bkz. Ahmet Cemil Yıldırım, "Sözleşme Ekonomisinin Bozulmasıyla İlgili Kuramların Türk Hukuku'ndaki Uygulamaları ve Yeni Türk Borçlar Kanunu'nda Aşırı İfa Güçlüğü", **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1-2, 2012, s. 65-92.

Kavrama ilişkin açıklamalar ve konu ile ilgili kanun düzenlemeleri incelendiğinde, işlem temelinin çökmesi kavramı hakkında, borçlunun edimi yerine getirmek hususunda umulmadık bir biçimde aşırı ifa güçlüğüne düşmesi ile karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde umulmadık gelişmeler nedeniyle alacaklı ve borçlu arasındaki dengenin bozulması ile ilgili örnekler verilebilecektir²⁷³.

1.2.2.5.2. İşlem Temelinin Çökmesi Kavramının Unsurları

İşlem temelinin çökmesi kavramının ilk unsuru, tanımdan da anlaşılacağı üzere sözleşmenin başında var olmayan, olağanüstü ve objektif nitelikteki bir gelişmenin var olması gerekir²⁷⁴. Ayrıca bu olağanüstü gelişmenin taraflar arasında kurulacak olan borç ilişkisinin başında taraflarca öngörülemez olması gerekmektedir²⁷⁵.

Borç ilişkisinin taraflarından herhangi biri işlem temelinin çökmüş olduğunu ileri sürebilecektir. İşlem temelinin çöktüğünü ileri süren alacaklı veya borçlunun bu kavrama ilişkin sonuçlardan yararlanabilmesi için meydana gelen gelişmenin tarafın kusuru ile veya onun etki alanından kaynaklanan bir nedenle gerçekleşmemiş olması gerekmektedir²⁷⁶.

Bununla birlikte, taraflar arasındaki sözleşmede veya sözleşme konusu ile ilgili olan mevzuatlarda, meydana gelmiş olan olağanüstü durum ile ilgili herhangi bir kayıt veya hükmün bulunmaması gerekir²⁷⁷.

1.2.2.5.3. İşlem Temelinin Çökmesi Kavramının Sonuçları

Taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulduktan sonra meydana gelen olağanüstü durum neticesinde işlem temelinin çökmüş olduğu kabul edildiğinde, öncelikle sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması gündeme gelecektir²⁷⁸. Sözleşmenin

²⁷³ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 269; konu ile ilgili ayrıca bkz. Baysal, Başak. “Aşırı İfa Güçlüğü”. *BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), Prof. Dr. İsmet Sungurbey’e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Borç İlişkilerinin Üçüncü Kişilere Etkisi Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Zamanaşımı*, (s. 332-342), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2014.

²⁷⁴ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 271; İnal, a.g.e., s.506.

²⁷⁵ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 271.

²⁷⁶ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 271.

²⁷⁷ İnal, a.g.e., s.506; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 271; Doğan, a.y., s. 19.

²⁷⁸ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 272; Mehmet Erdem Aybay, “Sözleşmenin Değişen Koşullara Göre Uyarlanması (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı İncelemesi)”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan Cilt I*, İstanbul, 2016, s. 333.

değişen koşullara uyarlamasından söz edilebilmesi için taraflar arasındaki sözleşmede bir uyarlama boşluğunun olması, yani meydana gelen değişiklik ile ilgili herhangi bir düzenlemenin bulunmaması, taraflarca hâkimden değişen koşullara uyarlama için sözleşmeye müdahalesinin talep edilmiş olması ve genel olarak ilgili olabilecek mevzuatlarda bir uyarlama kuralı bulunmaması gerekir²⁷⁹.

Sözleşmeye hâkimin müdahalesi dar veya geniş anlam uyarlama olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirilmektedir. Dar anlamda uyarlama sözleşmenin içeriğinde, borçlu ve alacaklının hak ve borçlarındaki değişikliği ifade ederken, geniş anlamda uyarlama da hâkim sözleşmenin sona erdirilmesi de dahil olmak üzere sözleşmenin süresinde veya içeriğinde değişiklik yapılmasına karar verebilmektedir²⁸⁰.

Hâkimin öncelikle sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması yolunu denemesi gerekir²⁸¹. Sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması mümkün değilse, hâkim sözleşmenin sona erdirilmesine karar verebilecektir²⁸². Yukarıda da belirtildiği üzere, sözleşmenin sona erdirilmesi geniş anlamda bir uyarlamadır²⁸³.

Hâkim uzun süredir devam eden ve yerine getirilmiş edimlerin mevcut olduğu sözleşmelerde, ileriye etkili olarak sözleşmenin feshine, buna karşın kısa süreli sözleşmelerde ise geriye etkili sözleşmeden dönmeye karar verebilecektir²⁸⁴. TBK 138. md. düzenlemesi uyarlamanın mümkün olmadığı halde sözleşmeden dönmeyi borçlunun talebine bağlamış olup, hâkim borçlunun sadece uyarlama talep ettiği ve sözleşmeden dönmeyi koşulları bulunmadığı bir durumda sözleşmeden dönmeye karar veremeyecektir²⁸⁵.

1.2.2.5.4. İşlem Temelinin Çökmesi Ve İmkânsızlık Karşılaştırması

İşlem temelinin çökmesi ve bunun sonucunda sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması ile imkânsızlık kavramları birbirinden farklıdır²⁸⁶. Bahse konu olan

²⁷⁹ İnal, a.g.e., s. 507.

²⁸⁰ Doğan, a.y., s. 15; Burcuoğlu, a.y., s.64.

²⁸¹ Burcuoğlu, a.y., s.64.

²⁸² Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 278; Burcuoğlu, a.y., s.64; Konu ile ilgili, özellikle kavramın Alman Medeni Kanunu'ndaki durumu için bkz. Florian Loyal. "İşlem Temelinin Çökmesi Nedeniyle Sözleşmenin Sona Ermesi", **Alman Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Hukuk Köprüsü Özyeğin Üniversitesi**, S. 4, 2013, s. 257-271.

²⁸³ İnal, a.g.e., s. 526; Doğan, a.y., s. 30.

²⁸⁴ Doğan, a.y., s. 31.

²⁸⁵ Doğan, a.y., s. 31.

²⁸⁶ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 266; Yücer, a.y., s.17.

kavramlara uygulanacak hükümler ve bunun yanında ortaya çıkan hukukî sonuçlarda da farklılık göstermektedir²⁸⁷.

İşlem temelinin çökmesi kavramında, imkânsızlıktan farklı olarak edimin ifası mümkündür. Ancak, söz konusu borcun ifası borçludan beklenemez bir hal almıştır. Bu nedenle de mevzuata göre, hâkim, sözleşmenin uyarlanmasına veya sona ermesine karar verebilir. Borçlu, işlem temelinin çökmesinde kusurlu olmasa da sorumlu olabilir²⁸⁸.

İmkânsızlık kavramında ise, özellikle objektif imkânsızlıkta edimin ifası ne borçlu ne de bir başkası tarafından yerine getirilebilir. *Edimin objektif olarak imkânsız olmasında, borçlunun kusurlu olup olmaması ortaya çıkan hukukî sonuç açısından önemlidir*²⁸⁹. Buna karşın sübjektif imkânsızlık kavramı, edimin sadece sözleşme tarafı olan borçlu açısından imkânsız, sözleşme dışı üçüncü kişiler tarafından ifasının mümkün olması sebebiyle işlem temelinin çökmesi ve uyarlama kavramları ile yakın ilişki içerisinde olduğu söylenebilecektir²⁹⁰.

²⁸⁷ Mehmet Altunkaya, *Edimin Başlangıçtaki İmkânsızlığı*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2005, s. 146.

²⁸⁸ Altunkaya a.g.e, s.146; Yücer, a.y., s. 17.

²⁸⁹ Altunkaya a.g.e, s.146.

²⁹⁰ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 266; Altunkaya a.g.e, s.146.

BÖLÜM II

İMKÂNSIZLIK KAVRAMI, TÜRLERİ VE İFA İMKÂNSIZLIĞI İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLARIN İNCELENMESİ

2.1. İMKÂNSIZLIK KAVRAMI

2.1.1. Genel Hatları İle İmkânsızlık Kavramı

İfa engelleri denilince akla ilk gelen ve bu kavramın merkezinde imkânsızlık kavramı olsa da gerek 818 sayılı eBK'da gerekse 6098 sayılı TBK'da bu kavrama ilişkin herhangi bir tanıma yer verilmemiştir²⁹¹. Bu durum neticesinde de doktrinde çeşitli tanımlar ortaya konulmuştur. Örneğin SEROZAN imkânsızlık kavramını, “*edim içeriği değişmeksizin, borçlunun etkinliği ile aynen gerçekleştirilmesinin olanak dışı bulunması*” olarak tanımlamıştır²⁹². Bu tanıma uyan bir diğer tanım ise, borçlunun sözleşme ile yüklenmiş olduğu edimin ifasının borçlu veya sözleşme dışı üçüncü kişiler tarafından ifa edilememesi olarak tanımlanmaktadır²⁹³.

OĞUZMAN tarafından da benzer bir tanım yapılmış ve “*ifa imkânsızlığı, mevcut bir borcun cebri icra yolu ile elde edilemeyecek duruma gelmesi*” olarak tanımlanmıştır²⁹⁴. Genel olarak bu tanımlarda, edim bir şekilde yerine getirilemez olması durumu imkânsızlık olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte, doktrinde birtakım yazarlar tarafından edimin doğal, fiili veya hukuki olarak yerine getirilemez olmasını da imkânsızlık kavramı içerisinde değerlendirenler de bulunmaktadır²⁹⁵.

²⁹¹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 272; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 9; Seda Evrim Altun, *Kısmî İfa İmkânsızlığı*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020 s. 17; Barış Özçelik, “Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukukî İmkânsızlık ve Sonuçları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 63, S. 3, s. 570.

²⁹² Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 272.

²⁹³ Altun, a.g.e., s. 17; konu ile ilgili ayrıca bkz. Hans-Bernd Schafer, Hüseyin Can Aksoy, “Hukuk ve Ekonomi Yaklaşımı Çerçevesinde Türk Sözleşme Hukukunda Ekonomik İmkânsızlık”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, C. 26, S. 11, 2010, s. 41-67.

²⁹⁴ Oğuzman, a.g.e., s. 102; konu ile ilgili ayrıca bkz. Ramazan Tunç, “İfa İmkânsızlığı”, **Yargıtay Dergisi**, C. 28, S. 1-2, 2002, s. 104-122.

²⁹⁵ Şenol, a.g.e., s. 10; Gamze Turan Başara, “Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık Sebebiyle Borcun Sona Ermesi”, **Çankaya University Journal of Law**, C. 7, S. 1, s. 3.

Tüm bu tanımlar dikkate alındığında, kanaatimizce imkânsızlık kavramı ile ilgili en doğru tanım, taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin borçlu ve/veya diğer üçüncü kişiler tarafından ifa edilemez hale gelmesi olacaktır.

Her ne kadar mevzuatta imkânsızlık ile ilgili net bir tanım yapılmamış olsa da TBK genel hükümleri içerisindeki çeşitli düzenlemelerde imkânsızlık kavramına bağlanan sonuçlara yer verilmiştir²⁹⁶.

TBK 27. md.'sinde (eBK 20. md.), kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin hükümsüz olduğu düzenlenmiştir. Bu maddede sözleşme yapıldığı sırada mevcut olan imkânsızlık olgusuna ilişkin bir düzenleme yapılmış ve bu gibi bir imkânsızlığı kesin hükümsüzlük, diğer bir ifade ile “butlan” ile sonuçlanacağına hükmetmiştir. Ancak, sözleşme kurulduktan sonra ortaya çıkacak olan imkânsızlık butlan sonucunu doğurmayacaktır²⁹⁷.

TBK 112. md. (eBK 96. md.) de ise “*Borcun İfa Edilmemesi*” başlığı altında ifa engelleri ile ilgili genel bir düzenleme getirilerek, borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlü olduğu düzenlenmektedir.

Bu düzenlemelere ek olarak, “*İfa İmkansızlığı*” başlığı altında, çalışmamıza konu olan, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık durumu için TBK 136. md. (eBK 117. md.) ile kısmi ifa imkânsızlığı için TBK 137. md.²⁹⁸ düzenlemelerine yer verilmiştir.

TBK 136. md. (eBK 117. md.) düzenlemesinde; borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, borç sona ereceği, maddenin devamında ise; karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybedeceği ve borçlunun ifanın imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirmediği ve zararın artmaması için gerekli önlemleri almadığı durumlarda meydana gelen zararları gidermekle yükümlü olduğu hüküm altına alınmıştır.

²⁹⁶ Şenol, a.g.e., s. 10.

²⁹⁷ Başara, a.y., s. 2.

²⁹⁸ 818 sayılı eBK'da, TBK 137. md'ye karşılık gelen bir düzenleme bulunmamaktadır.

2.1.2. İmkânsızlık Kavramının Gelişimi

İmkânsızlık kavramının kökeni Roma Hukuku'na dayanmaktadır²⁹⁹. Ancak, belirtmek gerekir ki bazı yazarlar, imkânsızlık kavramına ilişkin herhangi bir hükmün Roma Hukuku'nda yer almadığını, Roma Hukuku'nda mevcut olan sistem gereği de bu gibi bir kavrama gerek dahi olmadığını savunmaktadır³⁰⁰. Ancak, imkânsızlık kavramının klasik Roma Hukuku'nda başlangıçtaki imkânsızlık kavramını ifade etmek için kullanılmaktaydı³⁰¹.

ALTUNKAYA çalışmasında konu ile ilgili şu detayları paylaşmaktadır;

“Roma Hukuku'nun kaynaklarında imkânsızlık kavramının objektif- sübjektif ve başlangıçtaki- sonraki imkânsızlık şeklindeki ayrımlarına rastlamak mümkündür. Sübjektif imkânsızlık, “facultas dandi” kavramı ile ifade edilmiş ve bundan imkânsızlığın sadece borçlu için söz konusu olması, üçüncü kişiler için ise, ifanın mümkün olduğu durumlar kastedilmiştir. Objektif imkânsızlığın (impedimentum naturale) ise genellikle mantıkî imkânsızlıktan dolayı ortaya çıktığı kabul edilmiş ve objektif imkânsızlık, edimin ne borçlu ne de başkaları tarafından yerine getirilmesinin mümkün olmaması olarak ifade edilmiştir”³⁰².

Kanaatimizce de imkânsızlık kavramı Roma Hukuku'ndan tartışmasız olarak başlangıçtaki imkânsızlık olmak üzere varlığını göstermiştir³⁰³. Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra ise yine Roma Hukuku kaynaklarına dayanan ve Avrupa'yı etkisi altına alan Ortak Hukuk'ta gelişme göstermiştir³⁰⁴. Roma Hukuku'ndan farklı olarak Ortak Hukukta, imkânsızlığın ortaya çıkmasında borçlunun kusurlu olup olmaması dikkate alınmıştır³⁰⁵. Orta Hukuk ve Kilise (Kanon) Hukuku'nun da benimsediği şekilde, *“borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlıkta edim yükümlülüğünden kurtulmak mümkün değil iken, borçlunun sorumlu olmadığı bir imkânsızlık varsa borçlu, edimi ifa yükümlülüğünden kurtulmaktaydı”³⁰⁶.*

Doğal hukuku okulunun etkili olduğu ve Avrupa'da kanunlaşma çalışmalarının yapıldığı dönemde ise aşırı ifa güçlüğü ve ifa imkânsızlığı kavramları arasındaki

²⁹⁹ L. Müjde Kurt, *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK m. 136)*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 37; Altunkaya a.g.e., s.54; Özbay, a.g.e., s.22.

³⁰⁰ Gündoğdu, a.g.e., s. 4.

³⁰¹ Kurt, a.g.e., s. 37.

³⁰² Altunkaya, a.g.e., s. 54.

³⁰³ Kurt, a.g.e., s. 37; Altunkaya, a.g.e., s. 54.

³⁰⁴ Altunkaya, a.g.e., s. 55.

³⁰⁵ Altunkaya, a.g.e., s. 55; Kurt, a.g.e., s.40.

³⁰⁶ Altunkaya, a.g.e., s. 55; Kurt, a.g.e., s.41.

sınırlar kaldırılmış, tazminat talebi öncesinde aynen ifa talebine öncelik verilmesi ile sonraki imkânsızlık kavramı da öne çıkmıştır³⁰⁷.

1804 tarihli Fransız Medenî Kanunu'nda ise ifa engelleri ile ilgili ifa etmeme ve temerrüt kavramlarına yer verilmiş olup, yüklenmiş olduğu borcu ifa etmeyen veya ifada geciken borçlunun, ifanın yerine getirilmemesinde herhangi bir kusuru olmadığını ispatlamadığı müddetçe tazminat ödemekle yükümlü kılınmıştır³⁰⁸.

1811 tarihli Avusturya Medenî Kanunu'nda ise başlangıçtaki imkânsızlık düzenlenmiş olup, açık bir şekilde imkânsız olan bir edime dayanılarak kurulmuş olan bir sözleşmenin geçerli olmadığına hükmedilmiştir³⁰⁹.

“İsviçre Hukuku'nda imkânsızlık kavramı bilinmesine rağmen, Borçlar Kanunu'na, objektif ve sübjektif imkânsızlık arasındaki farkla ilgili açık bir düzenleme konulmamıştır. Bu ayırım doktrine bırakılmıştır. İsviçre Borçlar Kanunu'nda gerek başlangıçtaki gerek sonraki imkânsızlıkla ilgili ayrıma rastlamak mümkündür. Gerçekten de İsviçre Borçlar Kanunu, Türk Borçlar Kanunu'nda olduğu gibi, imkânsızlığın borç doğurmayacağını kabul etmekle beraber, değişik imkânsızlık türlerine farklı hukukî sonuçlar bağlamıştır”³¹⁰.

2.1.3. İmkânsızlık Kavramının Dayandığı Sebepler

İmkânsızlık kavramı ile ilgili genel bir tanım yapmak gerekirse, ifa edilemeyen veya ifa edilemeyecek duruma gelen bir edimin imkânsız olduğunu söylemek mümkündür. Doktrinde sözleşme ile yüklenilmiş olan edimin imkânsızlığı çeşitli sebeplere dayanarak açıklanmıştır³¹¹. Doktrinde ortak bir görüş bulunmamakla birlikte, konu ile ilgili genellikle mantıki, hukuki, fiili, manevi ve ekonomik sebeplerden söz edilmektedir³¹².

İmkânsızlığı mantık kurallarına dayandıran görüşe göre, mantık ve tabiat kurallarının mümkün saymadığı bir edimi kesin olarak hiç kimse yerine getiremez ve bu hallerde imkânsızlık söz edilebilecektir³¹³. Taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edim, taraflar için mantıken imkânsız ise, hiç kimse tarafından yerine

³⁰⁷ Kurt, a.g.e., s.41; Özbay, a.g.e., s. 35.

³⁰⁸ Kurt, a.g.e., s.42.

³⁰⁹ Altunkaya, a.g.e., s. 58.

³¹⁰ Altunkaya, a.g.e., s. 58.

³¹¹ Şenol, a.g.e., s. 42; Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s.13.

³¹² Şenol, a.g.e., s. 42.

³¹³ Altunkaya, a.g.e., s.91; Şenol, a.g.e., s.43; Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s. 13.

getirilemez³¹⁴. “Çünkü, mantık kuralının bir şeyi imkânsız olarak kabul etmesi, o imkânsızlığın herkes için söz konusu olması sonucunu doğurur. Bu sebeple, mantıkî imkânsızlığa “mutlak imkânsızlık”da denir”³¹⁵. Tanım dikkate alındığında, imkânsızlığın mantık kurallarına dayanması, sadece borçlu açısından sözleşmenin imkânsız hale gelmesi durumunu karşılamayacağı açıktır.

Sözleşme konusu olan edimin ifasının hukukî sebepler yüzünden yerine getirilemiyorsa, diğer bir ifade ile borçlanılan edim mevcut olmakla birlikte, emredici hukuk kuralları nedeniyle, taraflar dahil üçüncü kişiler tarafından da yerine getirilemiyorsa, hukukî imkânsızlık söz konusu olacaktır³¹⁶. *Bu durumda edimin ifası, mantık kurallarına göre ve fiilen mümkün olmakla birlikte, ifaya bir hukuk normu engel olmakta ve kaynağı hukuk normu olan ayrı bir imkânsızlık türü ortaya çıkmaktadır*³¹⁷.

Bununla birlikte, nadir de olsa edimin ifa edilebilmesi mümkün olmakla beraber, iş hayatındaki genel görüş, dürüstlük ve güven kuralları gereğince, edimin, borçlu da dahil hiç kimse tarafından yerine getirilmesinin mümkün olmaması durumunda ise fiilî imkânsızlıktan söz edilecektir³¹⁸.

Yukarıda değinilen maddi unsurların yanı sıra bir edimin ifasını manevi unsurlar da engelleyebilecek ve imkânsızlık yaratabilecektir³¹⁹. *Bu görüşteki yazarlara göre, borçlunun manevi dünyasını derinden etkileyecek olan bir edimin ifasını talep etmek dürüstlük kuralına da aykırıdır*³²⁰.

Tüm bu sebepler dışında, doktrinde ayrıca ekonomik imkânsızlık kavramından da söz edilmektedir³²¹. Bu gibi bir durumda borca konu olan edimin ifası mantıken imkânsız hale gelmemekle birlikte, edim borçlunun yerine getirmesi ekonomik açıdan ağırlaşmaktadır³²². Sebebe ilişkin olan bu açıklamalar aşırı ifa güçsüzlüğü tanımını akla getirmektedir. Bu nedenle de ekonomik imkânsızlık olarak adlandırılmış olan bu

³¹⁴ Altunkaya, a.g.e., s.92; Şenol, a.g.e., s.43; Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s. 14.

³¹⁵ Altunkaya, a.g.e., s.93.

³¹⁶ Altunkaya, a.g.e., s.95; Şenol, a.g.e., s. 49.

³¹⁷ Altunkaya, a.g.e., s.95; Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s. 20.

³¹⁸ Şenol, a.g.e., s. 49; Altunkaya, a.g.e., s.93; Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s.14.

³¹⁹ Şenol, a.g.e., s. 50.

³²⁰ Şenol, a.g.e., s. 51; Altunkaya, a.g.e., s.98.

³²¹ Şenol, a.g.e., s. 52.

³²² Şenol, a.g.e., s. 52; Altun, a.g.e., s. 23.

kavramın, aşırı ifa güçsüzlüğü kavramına göre değerlendirilmesi, bizce de doğru olacaktır³²³.

2.2. İMKÂNSIZLIK TÜRLERİ

Doktrinde, imkânsızlık kavramı; başlangıçtaki – sonraki imkânsızlık, objektif – sübjektif imkânsızlık, sürekli – geçici imkânsızlık, tam – kısmi imkânsızlık, fiili – hukuki imkânsızlık ve borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık ve borçlunun sorumlu olmadığı imkânsızlık olmak üzere çeşitli türlere ayrılarak incelenmiştir.

Çalışmamızın konusu dikkate alınarak, tekrara düşmemek için buradaki başlık altında borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık ve borçlunun sorumlu olmadığı imkânsızlık haricindeki diğer imkânsızlık türleri incelenecektir.

2.2.1. Başlangıçtaki İmkânsızlık – Sonraki İmkânsızlık

Bu ayırmda, taraflar arasında yüklenilmiş olan edimin imkânsızlığına ilişkin değerlendirilme zamana göre yapılmaktadır³²⁴. Genel olarak değerlendirildiğinde, taraflar arasında borçlanılmış olan edim, sözleşmenin kuruluş aşamasında imkânsız ise başlangıçtaki imkânsızlıktan, buna karşın borç ilişkisinin kurulduğu sırada edimin ifası mümkün olmakla birlikte edim sonradan imkânsız hale gelmişse, sonraki imkânsızlıktan söz edilecektir³²⁵.

Gerek eBK gerekse TBK’da başlangıçtaki ve sonraki imkânsızlıkla ilgili farklı maddelerde getirilen düzenlemeler, imkânsızlık kavramı ile ilgili bu ayırımın önemini ve somut olayda bu ayırımın kesin olarak belirlenme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır³²⁶.

TBK 27. md. (eBK 20. md.) kesin hükümsüzlük başlığı altında başlangıçtaki imkânsızlığa ilişkin düzenleme getirmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüz olduğu hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte, TBK 136. md. (eBK 117. md.) ise sonraki imkânsızlık ile ilgili düzenleme getirmiş ve borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle

³²³ Şenol, a.g.e., s. 52.

³²⁴ Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s. 25; Yücer, a.y., s. 28; Başara, a.y., s. 4; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 100; Gündoğdu, a.g.e. s. 10.

³²⁵ Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s. 25.

³²⁶ Altunkaya, a.g.e., s. 101; Gündoğdu, a.g.e. s. 10.

imkânsızlaşır, borcun sona ereceğini hüküm altına almıştır. Belirtilen bu düzenlemelerin hangisinin somut olayda geçerli olacağını belirlemek gerekir. Bu durumda da karşımıza, zamana ilişkin yapılan bu ayırmda hangi sürenin dikkate alınacağı sorusunu karşımıza çıkartmaktadır.

İmkânsızlık kavramı ile ilgili zamana göre yapılan bu ayırma ilişkin doktrinde iki farklı görüş bulunmaktadır³²⁷. Bunlardan ilkinine göre, imkânsızlığın tespiti için göz önünde bulundurulması gereken tek zaman, edimin ifa edildiği zamandır ve bundan önceki ya da sonraki imkânsızlığın hiçbir önemi yoktur³²⁸. Bu görüşü destekleyenlere göre, ölçü olarak sözleşmenin kuruluş anının esas alınması halinde hangi türden imkânsızlığın bulunduğu tespitinde dakikalar hatta saniyeler rol oynayacaktır³²⁹.

Diğer bir görüşte ise imkânsızlığı belirlenmesinde ölçü olarak borçlu ve alacaklı arasındaki borç ilişkisinin kuruluş anı diğer bir ifade ile sözleşmenin kuruluş anı esas alınır³³⁰. Borçlunun edimi taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulurken zaten imkânsızsa ya da ifa anında mümkün olamayacağı açık olarak belliyse, başlangıçtaki imkânsızlık söz konusudur³³¹. Bu görüşe göre, başlangıçtaki imkânsızlık durumunda edimin, taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulmadan önce veya en geç kurulma anında mevcut olan objektif, sürekli, maddi veya hukuki bir engel neticesinde hiç kimse tarafından ifa edilemeyecek bir durumdadır³³². Mevcut TBK düzenlemesi dikkate alındığında, imkânsızlık kavramı ile ilgili dikkate alınması gerekenin sözleşmenin kuruluş anı olduğu açıktır.

Bu görüşler çerçevesinde, başlangıçtaki imkânsızlık ile ilgili genel olarak şu tanımı yapmak mümkündür; taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulurken edimin zaten imkânsız veya ifa zamanında yerine getirilemeyeceği açık olarak belli ise, başlangıçtaki imkânsızlık söz konusudur³³³.

Başlangıçtaki imkânsızlığa ilişkin verilen bu tanımlar dikkate alındığında sonraki imkânsızlık, taraflar arasında geçerli olarak kurulan borç ilişkisine konu edimin, sözleşme kurulmasından sonra ortaya çıkan bir engel neticesinde borçlu dahil hiç kimse tarafından objektif, sürekli ve kesin olarak ifa edilememesi şeklinde

³²⁷ Yücer, a.y., s. 28; Başara, a.y., s. 5; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 100.

³²⁸ Yücer, a.y., s. 28; Altunkaya, a.g.e., s. 101.

³²⁹ Yücer, a.y., s. 28; Altunkaya, a.g.e., s. 101; Altun, a.g.e., s. 24.

³³⁰ Yücer, a.y., s. 28.

³³¹ Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s.25; Yücer, a.y., s. 28.

³³² Yücer, a.y., s. 29; Altunkaya, a.g.e., s. 103.

³³³ von Tuhr, a.g.e., s. 268; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 10.

tanımlanabilecektir³³⁴. Başla bir ifade ile, sonraki imkânsızlık kavramı, taraflar arasındaki borç ilişkisinin doğumundan sonra ortaya çıkar ve ifanın gerçekleşmesine engel teşkil eder³³⁵.

Baştan imkânsızlıkta mevzuata göre butlan veya sözleşme ya da yasa ile belirlenen garanti sorumlulukları ile culpa in contrahendo sorumluluğu söz konusu olacaktır. Buna karşın, sonraki imkânsızlık durumunda mevzuat farklı bir ayrıma gitmiş ve imkânsızlığın borç ilişkisinin taraflarından hangisine yükleneceğine bakmıştır. TBK 136. md.sinde (eBK 117. md.) sonraki imkânsızlık borçluya yüklenemiyorsa borçlu borcundan kurtulacaktır, buna karşılık borçluya yüklenebilecek sonraki imkânsızlıkta, TBK 112. md.si (eBK 96. md.) gereği borçlu borcundan kurtulmayacak ve alacaklının zararını tazminat etmek zorunda kalacaktır³³⁶.

Yukarıda da belirtildiği gibi TBK 136. md. (eBK 117. md.)'si sonraki imkânsızlıkla ilgili düzenleme getirmiştir. Ayrıca, TBK 112. md. (eBK 96. md.)'si ile de borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlü olduğu hüküm altına alınmıştır. İlgili düzenlemeler nedeniyle de sonraki imkânsızlığın kimin etki alanında gerçekleştiği ve kime yükleneceği önemlidir.

Her ne kadar doktrinde birtakım yazarlar sonraki imkânsızlığın objektif ve sübjektif nitelikte olabileceğini ileri sürseler de TBK düzenlemeleri dikkate alındığında borçlunun yüklenmiş olduğu edimi ifa borcundan kurtaran sonraki imkânsızlıkta, objektif veya sübjektif bir imkânsızlığın olması önemli değildir³³⁷. Taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulduktan sonra ortaya çıkan imkânsızlık, borçlunun kusuruna dayanmadıkça, ister objektif isterse sübjektif nitelikte olsun, borç sona erecektir.

Diğer bir görüş ise başlangıçtaki imkânsızlıkta olduğu gibi, sonraki imkânsızlık ayırımında da edimin objektif olarak imkânsız olması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü, sübjektif imkânsızlıkta edim sadece borçlu tarafından ifa edilememekte, buna

³³⁴ Eren, a.g.e., s. 296.; Altunkaya, a.g.e., s. 105.; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 68.; Yücer, a.y., s. 29.

³³⁵ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), 10; Kılıçoğlu, a.g.e., 57; Buz, a.g.e., s. 23; Altunkaya, a.g.e., s. 106.

³³⁶ Serozan, (İfa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 184.

³³⁷ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), 21; Kılıçoğlu, a.g.e., 57; Altunkaya, a.g.e., s. 107.

karşın üçüncü kişilerce edim halen ifa edilebilecek durumdadır³³⁸. Bu gibi bir durumda da imkânsızlıktan değil borçlu temerrüdünden söz edilecektir³³⁹.

TBK 136. md. (eBK 117. md.)'sine göre, sonraki imkânsızlık durumunda borçlu kusuru bulunmadığını ispatlarsa borcu sona erecektir. TBK 136. md.sinin devamında ise karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerle ilgili düzenleme getirilmiştir. Maddeye göre karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybedecektir. Kanun veya sözleşmeyle borcun ifasından önce doğan hasarın alacaklıya yükletilmiş olduğu durumlar ise bu hükmün dışında olacağı hüküm altına alınmıştır.

Özetle taraflar arasındaki borç ilişkisinin kurulmasından sonra ortaya çıkan imkânsızlık halinde borçlu, ortaya çıkan durumla ilgili kusursuz olduğunu ispatlarsa borcundan kurtulacaktır. Ancak edimin sonradan ortaya çıkan imkânsızlık nedeniyle edimin ifa edilememesinde kusuru söz konusu ise TBK 112. md. (eBK 96. md.)'si çerçevesinde borç sona ermeyecek ve borçlu, alacaklının uğramış olduğu zararı tazmin etmek zorunda kalacaktır³⁴⁰.

Bu açıklamaların yanı sıra, imkânsızlık türlerinden başlangıçtaki ve sonraki imkânsızlık kavramlarında şarta bağlı sözleşmelerdeki durum ile izin veya icazete bağlı hukuki işlemlerdeki durum üzerinde de durmak gerekir.

ALTUNKAYA çalışmasında şarta bağlı sözleşmelerle ilgili şu açıklamaya yer vermiştir;

“Bir sözleşmenin hüküm ve sonuç doğurması veya ortadan kalkması, gelecekte gerçekleşmesi objektif olarak şüpheli olan bir olaya bağlanmışsa, şarta bağlı borç söz konusudur. Şart, gelecekte gerçekleşmesi belirsiz olan bir olaydır. Şart, olayın sonucuna göre, erteleyici ve bozucu şart olmak üzere ikiye ayrılır. Erteleyici şart, sözleşmenin sonuçlarını meydana getirmesinin gelecekteki belirsiz bir olayın gerçekleşmesine bağlanmasıdır... Bozucu şart ise, geçerli olarak yapılmış bir sözleşmenin ortadan kalkması, gelecekteki gerçekleşmesi belirsiz olan bir olaya bağlanması halinde ortaya çıkan durumdur.”³⁴¹.

³³⁸ Altunkaya, a.g.e., s. 107; Altın, a.g.e., s. 27.

³³⁹ Altunkaya, a.g.e., s. 107.

³⁴⁰ Altunkaya, a.g.e., s. 108; Yücer, a.y., s. 31.

³⁴¹ Altunkaya, a.g.e., s. 108.

Bu açıklamalara göre Şu hususu önemle belirtmek gerekir, taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulduğu anda gerçekte imkânsız olan bir olay, gelecekteki olay niteliğini taşımaz ve şart olarak kabul edilemez. Bu gibi bir durumda başlangıçtaki imkânsızlık söz edilecektir³⁴².

Erteleyici şarta bağlı sözleşmelerde, sözleşme kurulduğu anda şartın gerçekte imkânsız hale gelmişse, artık bir şart olmadığından sözleşme hiçbir hüküm ifade etmez. Burada başlangıçtaki imkânsızlık söz konusu olduğundan, işlem bătıldır³⁴³. Buna karşılık, erteleyici şarta bağlı sözleşmelerde şartı oluşturan olayın gerçekte imkânsız hale gelmişse, ortaya çıkan imkânsızlık, sonraki imkânsızlıktır. Çünkü, taraflar arasında sözleşmenin kuruluşu ile bir borç ilişkisi doğmuştur. Artık bu aşamadan sonra meydana gelen edimin imkânsızlığını, sonraki imkânsızlık olarak kabul etmek gerekir³⁴⁴.

Bozucu şarta bağlı işlemlerde ise, sözleşme baştan itibaren geçerli bir şekilde kurulmuş ve hükümlerini doğurmaya başlamış olduğu için, şartın gerçekte imkânsız hale gelmesi, sonraki imkânsızlık olarak kabul edilecek olup, işlem şartsız yapılmış sayılacak ve geçerli olacaktır³⁴⁵.

Şimdiye kadar değinilmiş olan tüm borç ilişkilerinde, kanun ile fiil ehliyetine sahip olan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olan işlemler dikkate alınarak açıklamalar yapılmıştır. Ancak Medeni Kanun'a göre tam ehliyetsiz kişilerin gerçekleştireceği çoğu işlemler, sınırlı ehliyetsiz olan kişilerin ise yine kanunda belirlenmiş sınırlar çerçevesinde gerçekleştireceği birtakım işlemlerinin geçerliliği izin veya icazete bađlıdır³⁴⁶.

İzin veya icazete bağlı hukuki işlemlerde icazetin verilmemesi sonraki imkânsızlık durumunun ortaya çıkmasına neden olur. Çünkü, her ne kadar icazet verilmesinden önce askıda bir durum söz konusuysa da yine de tarafları bağlayan, tarafların tek baslarına dönemeyecekleri bir işlem vardır. Aynı şekilde, verilmiş olan iznin veya icazetin sonradan geri alınması halinde de sonraki imkânsızlık söz konusu olacaktır³⁴⁷.

³⁴²Altunkaya, a.g.e., s. 108; Eren, a.g.e., s. 1122; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 524.

³⁴³Altunkaya a.g.e., s. 109.

³⁴⁴Altunkaya a.g.e., s. 109; Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s. 26.

³⁴⁵Altunkaya a.g.e., s. 109; Dural, (İmkânsızlık Kavramı), s. 26.

³⁴⁶Yücer, a.y., s.33.

³⁴⁷Yücer, a.y., s.33.

2.2.2. Objektif İmkânsızlık – Sübjektif İmkânsızlık

TBK’da bu gibi bir ayırım yapılmamakla birlikte, imkânsızlık türleri ile ilgili doktrinde yapılan bir diğer ayırım ise objektif ve sübjektif imkânsızlık ayırımıdır. Ancak doktrinde dahil bu ayırma ilişkin ortak bir görüş bulunmamaktadır³⁴⁸. Doktrindeki görüş ayrılığına ilişkin ŞENOL çalışmasında şu açıklamalar yer vermiştir;

“Objektif ve sübjektif imkânsızlık ayırımındaki ölçüye ilişkin üç farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan hâkim olanı, klasik görüş olarak adlandırabileceğimiz görüştür ve ölçü olarak, edimi borçlunun mu yoksa herkesin mi ifa edip edemeyeceği esas alır. Klasik görüşü kabul etmekle beraber, klasik görüşün ölçütünün daha dar bir biçimde ele alınmasını ileri süren yazarlar da mevcuttur. Diğer görüş ise ayırımın, imkânsızlığın, borcun konusundan mı yoksa borçlunun şahsından mı kaynaklandığına göre yapılması gerektiğini savunmaktadır. Son görüş ise, sübjektif ve objektif imkânsızlık ayırımında edimin şahsa bağlı olup olmadığını nazara almaktadır”³⁴⁹.

TBK’da objektif ve sübjektif imkânsızlık ile ilgili herhangi bir tanıma yer verilmemiş olmasına karşın, imkânsızlık kavramının sonuçları ile ilgili mevcut düzenlemeler bu iki tür ile karşılaşılmaktadır. Örneğin, TBK 27. md. (eBK 20. md.) düzenlemesinde ifade edilmeye çalışılan imkânsızlık kavramı; objektif imkânsızlığı ifade etmektedir³⁵⁰.

Bu kapsamda, bizimde kabul ettiğimiz genel kabul gören görüşe göre bir tanım yapmak gerekirse, taraflar arasındaki borç ilişkisinin konusu olan edim borçlu da dahil üçüncü kişiler tarafından da yerine getirilemiyorsa, objektif imkânsızlıktan söz edilmektedir³⁵¹. Bu tanıma göre, objektif ve sübjektif imkânsızlık ayırımında dikkate alındığında, fiilen hiç kimse tarafından yerine getirilemeyecek olan, ayrıca kanun hükümlerinin engellediği hususlar, objektif imkânsızlığı ortaya çıkaracaktır³⁵².

Burada şu hususu belirtmekte yarar vardır, bu ayırım dikkate alındığında şahsa sıkı sıkıya bağlı sözleşmeler açısından değerlendirildiğinde, bu sözleşmelerdeki

³⁴⁸ Şenol, a.g.e., s. 84; Gündoğdu, a.g.e. s. 8.

³⁴⁹ Şenol, a.g.e., s. 84-85; Konu ile ilgili ayrıca bkz. Seda Kara Kılıçarslan, “Sübjektif İmkânsızlık Kavramı ve Benzer Kavramlardan Ayırt Edilmesi”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 14, S. 150, 2019, s. 306-320.

³⁵⁰ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), 21.

³⁵¹ Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 80; Yücer, a.y., s.29; Altın, a.g.e., s. 28.

³⁵² Altunkaya, a.g.e., s. 112.

imkânsızlık her zaman objektif bir imkânsızlık olacaktır³⁵³. Çünkü, bu tip sözleşmelerde edim, borçlunun kişisel özelliklerine sıkı sıkıya bağlıdır ve bu bağ nedeniyle başka bir üçüncü kişinin borcu ifa etmesi mümkün olmayacaktır³⁵⁴.

Yukarıda da belirtildiği üzere, doktrinde bir kısım yazarlar, imkânsızlığa ilişkin değerlendirmelerinde imkânsızlığın kaynağını dikkate almaktadır. Buna göre imkânsızlık, borçlunun kişisel durumundan kaynaklanmışsa sübjektif, edimin içeriği ile ilgiliyse objektif niteliktedir³⁵⁵.

Doktrindeki bu iki ayrım dikkate alınarak sübjektif imkânsızlık ile ilgili şu şekilde bir tanım yapılabilecektir; borçlunun yüklenmiş olduğu edim, kendisi tarafından yerine getirilemez olmasına karşılık, üçüncü kişilerce ifa edilmesi mümkün ise sübjektif imkânsızlık söz konusu olur³⁵⁶. Sübjektif imkânsızlık kavramında ifa engeli kesin ve sürekli değildir, bir şekilde ifayı önleyen engel daha sonra ortadan kalkması mümkündür³⁵⁷.

Sözleşmenin kurulması aşamasındaki imkânsızlık açısından değerlendirildiğinde objektif imkânsızlığın aksine sübjektif imkânsızlığın varlığı sözleşmenin geçerliliğini etkilemeyecektir. Taraflar arasındaki borç ilişkisi geçerli bir şekilde kurulacak ve tarafları bağlayacaktır. Bunun sonucu olarak da sübjektif imkânsızlıkta borçlu borcun ifa edilmemesi sebebiyle alacaklıya karşı sorumlu olacaktır ve alacaklının zarara uğraması durumunda, bunu tazminle yükümlü olacaktır³⁵⁸.

Objektif ve sübjektif imkânsızlıkla ilgili tanımda bir fikir birliği olmadığı gibi, aynı şekilde, sübjektif imkânsızlık ile borçlanılan edim sadece borçlu tarafından ifa edilemez hale geldiği için, TBK'da hangi hükümlerin uygulanacağı hususunda doktrinde görüş birliği yoktur³⁵⁹. Bir görüşe göre; sübjektif imkânsızlık borçlu kaynaklıdır ve borçlu kusurlu davranışıyla sübjektif sonraki imkânsızlığa neden olmuşsa TBK 112. md. (eBK 96. md.)'si uygulanacaktır³⁶⁰. Buna karşın, sübjektif imkânsızlık borçlunun sorumlu olmadığı nedenlerle meydana gelmişse TBK 136. md.

³⁵³ Altunkaya, a.g.e., s. 112.

³⁵⁴ Dural; (Sonraki İmkânsızlık), s. 82; Altunkaya, a.g.e., s. 112; Yücer, a.y., s. 24.

³⁵⁵ Yücer, a.y., s. 25; Gündoğdu, a.g.e. s. 8; Altun, a.g.e., s. 29.

³⁵⁶ Altunkaya, a.g.e., s. 115; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 80; Velidedeoğlu/Özdemir, a.g.e., 52.

³⁵⁷ Altunkaya, a.g.e., s. 115.

³⁵⁸ Altunkaya, a.g.e., s. 117.

³⁵⁹ Altunkaya, a.g.e., s. 117; Başara, a.y., s. 7.

³⁶⁰ Altunkaya, a.g.e., s. 117; Yücer, a.y., s. 27.

(eBK 117. md.)'si uygulanabilecektir³⁶¹. TBK düzenlemeleri dikkate alınarak somut olaya göre bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Sübjektif imkansızlık neticesinde, somut olayda borçlunun kusuruna göre bir sonuca varılabilecektir.

2.2.3. Sürekli İmkânsızlık – Geçici İmkânsızlık

Taraflar arasında düzenlenmiş sözleşmeye konu borcun, yine taraflarca belirlenmiş olan şartlara göre ifa edilmesi kuraldır. Buna karşın, bazı durumlarda edim taraflarca belirlenen sürede yerine getirilmesini engelleyen bazı durumlar ortaya çıkabilir. Bu engellerden bir kısmı sözleşmenin yürürlükte olduğu zaman içinde ortadan kalkar ve edim ifa edilebilir hale gelebilir. Bazı engeller ise sürekli ve edimin ifasını imkânsız hale getirir³⁶². Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, edimin zaman bakımından sürekli olarak ifa edilemez hale gelmesi sürekli imkânsızlığı ifade eder ve sürekli imkânsızlığı doğuran nedenin zaman içinde ortadan kalkması mümkün olmayacaktır³⁶³.

TBK'da imkânsızlık ile ilgili düzenlenmiş olan TBK 27. md. (eBK 20. md.) ve 136. md. (eBK 117. md.) maddelerine göre başlangıçtaki imkânsızlıkta sözleşmenin kesin hükümsüzlüğünden veya sonraki imkânsızlık halinde borçlunun borcundan kurtulabilmesi için sürekli nitelikte olması gerekir³⁶⁴. Taraflar arasındaki borç ilişkisinin kurulmasından önceki sürekli imkânsızlık, edimin başlangıçtaki imkânsızlığıdır ve sözleşmenin bätıl olması sonucunu doğurur. Buna karşın, borç ilişkisi kurulduktan sonra ortaya çıkan sürekli imkânsızlık ise sonraki imkânsızlığı doğuracaktır³⁶⁵.

Bununla birlikte, tarafların belirledikleri ifa süresi içinde, edimin yerine getirilmesini engelleyen bazı haller, sözleşmenin yürürlükteyken ortadan kalkar ve yüklenilen edim ifa edilebilir hale gelirse, bu durumda geçici imkânsızlık söz konusu olacaktır³⁶⁶. *Başka bir deyişle, borcun ifasını engelleyen imkânsızlık, sürekli olmayıp, ifadan önce ortadan kalktığı zaman, edimin ifası mümkün oluyorsa, geçici imkânsızlık ortaya çıkar*³⁶⁷.

³⁶¹ Yücer, a.y., s. 27.; Altun, a.g.e., s. 31.

³⁶² Yücer; a.y., s. 39; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 100; Altunkaya, a.g.e., s. 118.

³⁶³ Yücer; a.y., s. 39.

³⁶⁴ Altunkaya, a.g.e., s. 119; Altun, a.g.e., s. 32.

³⁶⁵ Altunkaya, a.g.e., s. 119; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 100.

³⁶⁶ Altunkaya, a.g.e., s. 119-120.

³⁶⁷ Altunkaya, a.g.e., s. 120; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), 100.

Bu açıklamalar dikkate alındığında geçici imkânsızlık durumunda, borcun ortadan kalkması sonucunu doğurmayacağı ve borçlunun yüklenmiş olduğu edimin ifasından kurtulamayacağı gibi, alacaklı da bu sözleşme ile bağlı kalmaya devam edecektir³⁶⁸. Bu nedenle de geçici imkânsızlık durumunda, TBK'nın borçlu temerrüdüne ilişkin hükümleri kullanılacaktır³⁶⁹.

2.2.4. Tam İmkânsızlık – Kısmi İmkânsızlık

Ayrıma ilişkin başlıktan da anlaşılacağı üzere, taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin tamamı bir bütün olarak yerine getirilmiyorsa tam imkânsızlıktan söz edilecektir³⁷⁰. Tam imkânsızlık durumu, sözleşmenin tamamını batıl hale getirecektir³⁷¹.

Buna karşılık borçlanılan edimin bir kısmı imkânsız hale gelmişse kısmi imkânsızlık söz konusu olacaktır³⁷². Kısmi imkânsızlık, objektif ve sürekli olarak edimin bir kısmının ifasını ortadan kaldırmışsa, bu durum TBK 27/II. md. (eBK 20/ II. md) düzenlemesine göre, sözleşmenin geçerliliğinin etkilemeyecek olup, kısmi butlan söz konusu olacaktır³⁷³. TBK 27/II. md. (eBK 20/ II. md) düzenlemesi başlangıçtaki kısmi imkânsızlık durumunda söz konusu olacaktır. Buna karşılık, sonraki kısmi imkânsızlık ile ilgili ne TBK ne de eBK'da herhangi bir düzenleme getirilmemiştir³⁷⁴. Her ne kadar konu ile ilgili bir mevzuatta bir düzenleme bulunmasa da sonraki kısmi imkânsızlıkta edimin bir kısmı, borçlunun kusuruyla imkânsız hale gelmişse, alacaklı edimin mümkün olan kısmının ifasını istemek, ifa edilmeyen bölüm için de tazminat talep etmek hakkına sahip olacaktır³⁷⁵. *Buna karşılık kısmi ifa alacaklı için yararlı hale gelmişse, alacaklı kısmi ifayı reddedip, borcun tümü için kusurlu imkânsızlık nedeniyle tazminat isteyebilir*³⁷⁶.

³⁶⁸ Altunkaya, a.g.e., s. 120; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 271; Tunç, a.y., 109.

³⁶⁹ Altunkaya, a.g.e., s. 120; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 271; Tunç, a.y., 109.

³⁷⁰ Altunkaya, a.g.e., s. 127; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 271; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 105.

³⁷¹ Altunkaya, a.g.e., s. 127.

³⁷² Yücer, a.y., s. 34; Altun, a.g.e, s. 44.

³⁷³ Altunkaya, a.g.e., s. 127; Yücer, a.y., s. 34.

³⁷⁴ Tunç, a.y., s. 100; Yücer, a.y., s. 34.

³⁷⁵ Yücer, a.y., s. 34.

³⁷⁶ Yücer, a.y., s. 34; Altun, a.g.e, s. 45.

Kural olarak kısmi imkânsızlıktan söz edebilmek için edimin bölünebilir olması gerekir³⁷⁷. Diğer bir ifade ile kısmi imkânsızlık konu yönünden söz konusu olacaktır. Taraflar arasındaki borç ilişkisinin temelini oluşturan şeyin, yani edimin niteliğinde bir değişiklik veya ekonomik değerinde esaslı bir azalma olmaksızın, parçalara bölünebilmesine, bölünebilir edim adı verilir ve bu tür bir edim kısmi imkânsızlığa konu olabilecektir³⁷⁸.

Bununla birlikte, doktrindeki bazı görüşlere göre, edimin konusu dışında, taraflarca belirlenmiş olan ifa yeri ve ifa zamanında da ifa edilmemesi durumunda kısmi imkânsızlık söz konusu olacaktır³⁷⁹. Bu görüşü savunanlara göre, edimin konu, yer ve zaman olmak üzere üç unsuru vardır ve edimin tüm bu unsurlara uygun olarak yerine getirilmemesi halinde de kısmi imkânsızlık söz konusu olur³⁸⁰.

Ancak doktrindeki hâkim olan ve bizimde katıldığımız görüşe göre, borcun yerine getirilmesi gereken yerde veya zamanda ifa edilmemesi, herhangi bir kısmi imkânsızlık durumu yaratmaz. İmkânsızlıktan, sadece edimin konusunun imkânsızlaşması anlaşılmalıdır ve bu nedenle de kısmi imkânsızlıkta ancak edimin konusunun kısmen imkânsızlaşması halinde söz konusu olacaktır³⁸¹. Bu kapsamda, edimin ifa yeri veya ifa zamanı, edim konusunun esaslı unsuru olmadıkça, kısmi veya tam imkânsızlığa konu olmayacaktır³⁸². Özellikle edimin ifa zamanından başka bir zamanda ifa edilmesi halinde, imkânsızlıktan değil, temerrüitten söz edilecektir³⁸³.

2.2.5. Fiili İmkânsızlık – Hukuki İmkânsızlık

Doktrinde imkânsızlık türleri ile ilgili son ayırım ise imkânsızlığa neden olan olayların niteliğine göre yapılan fiili ve hukuki imkânsızlık ayırımıdır³⁸⁴. Taraflar arasındaki sözleşmeye konu olan edimin yerine getirilmesinin imkânsız hale gelmesi, doğal bir olay veya sözleşme dışındaki üçüncü bir kişi tarafından işlenen haksız bir fiil gibi maddi bir nedenden kaynaklanıyorsa, bu durumda fiili imkânsızlık söz konusu

³⁷⁷ Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 90; Altunkaya, a.g.e., s. 131; Yücer, a.y., s. 35.

³⁷⁸ Yücer, a.y., s. 36; Altunkaya, a.g.e., s. 131.

³⁷⁹ Yücer, a.y., s. 37; Altun, a.g.e, s. 45.

³⁸⁰ Yücer, a.y., s. 37; Altunkaya, a.g.e., s. 137.

³⁸¹ Yücer, a.y., s. 37; Altunkaya, a.g.e., s. 137; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 93.

³⁸² Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 94.

³⁸³ Altunkaya, a.g.e., s. 135; Yücer, a.y., s. 38.

³⁸⁴ Başara, a.y., s. 3; Altun, a.g.e., s. 19.

olacaktır³⁸⁵. *Sözleşmeyle yüklenilen edim borcunun imkânsızlık sebebiyle sona ermesi için de ifanın fiilen imkânsızlaşması gerekir*³⁸⁶.

Bununla birlikte, hukuki imkânsızlık halinde ise, edim bir kanun hükmünden dolayı yerine getirilememektedir³⁸⁷. Hukuki imkânsızlık, taraflar arasında borçlanılan edim mevcut olmakla birlikte, emredici bir hukuk normu sebebiyle, borçlu da dahil olmak üzere hiç kimse tarafından yerine getirilemiyorsa söz konusu olacaktır³⁸⁸. Bu durumda edimin ifası fiilen mümkün olmakla birlikte, sözleşme serbestisinin sınırını teşkil eden bir hukuk normu, ifaya engel olmakta ve kaynağı hukuk normu olan ayrı bir imkânsızlık türü ortaya çıkmaktadır³⁸⁹.

Edimin hukukî imkânsızlığının söz konusu olabilmesi için, sürekli bir hukukî engel sebebiyle yerine getirilememesi gerekir. Diğer bir ifade ile geçici bir engel kural olarak hukukî imkânsızlığa sebep olmayacaktır³⁹⁰.

Sözleşmenin kurulması esnasında, yani başlangıçta edimin ifası ile ilgili hukuki bir imkânsızlık söz konusu ise TBK 27. md.sine (eBK 20. md) göre sözleşme kesin hükümsüz olacaktır. Ancak, sözleşme kurulduktan sonra, sözleşme ile ilgili mevzuatta meydana gelebilecek bir değişiklik durumunda da hukuki imkânsızlıktan söz edilebilecektir. *Örneğin, sözleşme konusu malın ithalinin yasaklanması veya imar planında sonradan yapılan değişiklik ile müteahhitin istisna sözleşmesinden kaynaklanan edimini yerine getirememesi gibi*³⁹¹. Bu gibi durumlarda da sözleşmelerin ifası hukuken imkânsızdır ve ortaya çıkan sonraki imkânsızlık ile ilgili TBK 136. md. (eBK 117. md.)'si düzenlemesi dikkate alınmalıdır.

2.3. TÜRK BORÇLAR KANUNUNDAKİ DÜZENLEMELER AÇISINDAN İFA İMKÂNSIZLIĞININ UNSURLARI

Çalışmamızda birçok defa belirttiğimiz üzere, TBK'da imkânsızlığa yüklenebilecek sonuçlar ile ilgili iki temel düzenleme bulunmaktadır. Bunlar, borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık durumunda, borçlunun tazminat yükümlülüğünü düzenleyen TBK 112. md. (eBK 96. md)'si ile ortaya çıkan sonraki

³⁸⁵ Başara, a.y., s. 3; Altunkaya, a.g.e., s. 94.

³⁸⁶ Altunkaya, a.g.e., s. 95.

³⁸⁷ Başara, a.y., s. 4; Altunkaya, a.g.e., s. 95; Gündoğdu, a.g.e., s. 12.

³⁸⁸ Altunkaya, a.g.e., s. 95.

³⁸⁹ Altunkaya, a.g.e., s. 96; Tunç, a.y., s. 107.

³⁹⁰ Altunkaya, a.g.e., s. 96; Altun, a.g.e., s. 21.

³⁹¹ Altunkaya, a.g.e., s. 96-97.

imkânsızlık ve ilgili borçlunun kusuru bulunmadığını ispatlaması ile yükümlülüklerinden kurtulacağını düzenleyen TBK 136. md. (eBK 117. md.)'sidir. Bu maddeler ile ifa imkânsızlığından söz edebilmek için çeşitli unsurların varlığı gerekmektedir.

2.3.1. İfa Objektif Olarak İmkânsızlaşmalıdır

Daha önce de detaylarına değinildiği gibi, objektif ve sübjektif imkânsızlık ayrımı başlangıçtaki imkânsızlık için önemli olup, sonraki imkânsızlık için bu gibi bir ayrım önem taşımamaktadır³⁹².

İmkânsızlık kavramı ile ilgili TBK'daki düzenlemeler dikkate alındığında şu açıklamayı yapmak mümkündür; özellikle borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık kavramına ilişkin düzenleme getiren TBK 136. md.si (eBK 117. md.) gereğince taraflar arasındaki borç sadece objektif imkânsızlık söz konusu olduğunda sona erecektir³⁹³.

Buna göre, imkânsızlıktan söz edebilmek ve TBK 136. md. (eBK 117. md.) hükmünden yararlanabilmek için, taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin sadece borçlu tarafından değil aynı zamanda üçüncü kişiler için de imkânsız hale gelmesi gerekecektir³⁹⁴.

2.3.2. İmkânsızlık Durumunun Sürekli Olması Gerekir

TBK 136. md. (eBK 117. md.) düzenlemesinin uygulanabilmesi veya TBK 112. md.si (eBK 96. md) ile tazminat sorumluluğunun doğması için borçlanılan edime ilişkin imkânsızlığın sürekli ve kesin olması gerekir³⁹⁵.

Sürekli veya geçici imkânsızlık kavramlarına ilişkin olarak şunu hatırlatmakta yarar vardır, geçici imkânsızlık kavramı borcu sona erdirmeyecektir³⁹⁶. Taraflar arasındaki edimin imkânsızlaştığı bir borç ilişkisine TBK'nın ilgili hükümlerinin uygulanabilmesi için söz konusu imkânsızlığın sürekli nitelikte olması gerekmektedir.

³⁹² Başara, a.y., s. 8.; ayrıca bkz. s. 61 vd.

³⁹³ Başara, a.y., s. 8.

³⁹⁴ Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 94; Başara, a.y., s. 8.

³⁹⁵ Başara, a.y., s. 9; Eren, a.g.e., s.1249; Kılıçoğlu, a.g.e., s.629.

³⁹⁶ Kavramla ilgili ayrıntılar için bkz. s. 63 vd.

Edimin geçici bir nedenle ifa edilememesi durumunda imkânsızlıktan değil, borçlu temerrüdünden bahsedilecektir³⁹⁷.

2.3.3. İmkânsızlık Neticesinde Edim Tamamen İfa Edilemez Hale Gelmelidir

Birçok defa değindiğimiz gibi, taraflar arasında kurulan bir borç ilişkisinin temel amacı edimin ifa edilmesi ve tarafların sözleşmeden beklenen faydayı sağlamasıdır³⁹⁸. Ancak, doktrinde ifa engelleri çatısı altında değerlendirilen bazı kavramlar sebebiyle edimin ifası gerçekleşmeyebilir ve taraflar sözleşme amacına ulaşamayabilir.

Bu kapsamda, imkânsızlıkla ilgili TBK 112. md. (eBK 96. md) ve TBK 136. md. (eBK 117. md.) hükümlerinin uygulanabilmesi için, edimin yerine getirilememesine neden olan ifa engelinin, taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin, imkânsızlık nedeniyle hiçbir zaman ve hiç kimse tarafından yerine getirilememelidir³⁹⁹. Burada şunu söylemek yerinde olacaktır, imkânsızlıktan söz edilebilmesi ve imkânsızlığa bağlanan hüküm ve sonuçların uygulanabilmesi için edimin gerek borçlu gerekse üçüncü kişiler tarafından sürekli olarak yerine getirilememesi gerekir.

2.3.4. Edim Yerine Bir Başka Değer Geçmemiş Olmalıdır

İmkânsızlık nedeniyle, borçlunun sorumluluğuna gidilebilmesi veya kusursuzluğunu ispatlayıp borcundan kurtulabilmesi için, imkânsızlık neticesinde ifa edilemez hale gelen edimin yerine başka bir değer geçmemiş olması gerekir⁴⁰⁰.

İmkânsızlık neticesinde borçlunun malvarlığına başka değerlerin geçmesi durumunda borç ilişkisi sona ermeyecek olup, alacaklı taraflar arasındaki borç ilişkisine konu edim yerine geçen değerleri talep etme hakkı doğacak ve sözleşme bu açıdan devam edecektir⁴⁰¹.

Edimin yerine bir başka değer geçmesi durumunda, taraflar arasındaki borç ilişkisi sona ermeyecek olup, sadece içerik değiştirecektir. Bu nedenle de alacaklının

³⁹⁷ Tunçomağ, a.g.e., s.795; Başara, a.y., s. 9.

³⁹⁸ Başara, a.y., s. 9.

³⁹⁹ Dural, (Sonraki imkânsızlık), s.123; Tunçomağ, a.g.e., s.795; Başara, a.y., s. 9.

⁴⁰⁰ Doktrinde “Kaim Değer Talebi” olarak da adlandırılan bu kavrama ilişkin detaylı açıklamalara, çalışmanın 3. Bölümünde yer verilmektedir; Bkz. s. 79 vd.

⁴⁰¹ von Tuhr, a.g.e., s.600; Tunçomağ, a.g.e., s.795; Eren, a.g.e., s.1254; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s.123; Başara, a.y., s. 10.

ilk talebiyle borçlu, imkânsızlaşan edim yerine geçen değeri alacaklıya teslim etmekle yükümlü olacaktır⁴⁰².

2.4. İFA İMKANSIZLIĞI İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR

2.4.1. Edim Türü Açısından

2.4.1.1. Parça Borçlarında

Çalışmamızın ilk bölümünde “İfanın Konusu” başlığı altında konu ile ilgili açıklamalar yer verilmişti. Bir kez daha değinmek gerekirse parça borçlarında, borçlunun borçlandığı edimin konusu, taraflarca bireysel nitelik ve özellikleriyle sözleşmede tam olarak belirlenir. Bu tür borçlarda, edimin konusu, tam olarak ayırt edilmiştir⁴⁰³.

Parça borçlarında, bireysel özellik ve nitelikleriyle belirlenmiş edim, en geç sözleşmenin kurulduğu anda yok olmuşsa, başlangıçtaki objektif imkânsızlık söz konusu olur ve taraflar arasındaki borç ilişkisi sona erer⁴⁰⁴. Sözleşme kurulduktan sonra yok olursa da TBK 136. md. (eBK 117. md) borçlu kusursuzluğunu ispatlayamadığı sürece alacaklının doğmuş olan zararını karşılamakla yükümlü olacaktır, diğer bir ifade ile borçlu sözleşme ile belirlenmiş yükümlülüklerinden kurtulmayacaktır.

Bununla birlikte, sözleşmeye konu olan, özellik ve nitelikleriyle belirlenmiş olan parça borcu niteliğindeki edim, en geç sözleşmenin kurulduğu anda veya kurulduktan sonra, sübjektif yani borçluya bağlı olan sebeplerle imkânsız hale gelmişse, bu durumda borç ilişkisi devam eder⁴⁰⁵.

2.4.1.2. Çeşit (Cins) Borçlarında

Edime ilişkin spesifik özelliklerine göre somut olarak belirlendiği bir borç söz konusu olmadığı, edimin sadece genel olarak türüne göre belirlendiği, buna göre de edimin yerine aynı niteliklere sahip bir başkasının geçebildiği durumlarda çeşit

⁴⁰² Başara, a.y., s. 10.

⁴⁰³ Yücel, a.y., s.73.

⁴⁰⁴ Yücel, a.y., s.73.

⁴⁰⁵ Yücel, a.y., s.73.

borcundan söz edilecektir⁴⁰⁶. Taraflar arasındaki borcun konusunun özel niteliklere göre belirlendiği durumlarda ise parça borcu söz konusudur⁴⁰⁷.

Genel olarak imkânsızlık sadece parça borçları için söz konusu olabilecek, buna karşılık çeşit borçlarında ise edim yerine aynı nitelikte bir başkası geçebileceği için çeşit borcunda imkânsızlık söz konusu olmayacaktır. Bu kapsamda da konusu çeşit borcu olan edin türü yer yüzünden tamamen silinmediği müddetçe de borçlu borcundan kurtulamayacaktır⁴⁰⁸.

Doktrindeki hâkim görüşte, çeşit borçlusunun sorumluluğunun garanti sorumluluğu olduğu ifade edilmiştir⁴⁰⁹. Buna göre de borçlunun elindeki borç konusu edim telef olsa dahi, o çeşitten mal yer yüzünde bulunduğu müddetçe borcun ifası mümkün olacaktır ve borçlunun borcunu ifa etme yükümlülüğü devam edecektir⁴¹⁰. Ancak, çeşit borçlarında, çeşit borcunun ifası, borçlunun sorumlu olmadığı sebeplerle mümkün olmaz, borçlu dış etkiler ile o çeşide erişemez, yani objektif bir imkânsızlık söz konusu olursa borçlu borçtan kurtulacaktır⁴¹¹.

2.4.1.3. Sınırlı Çeşit Borcu

Sözleşme tarafları, çeşit borcuna konu olan edimi belirledikten sonra, belirlenmiş olan bu çeşit borcunu da sınırlayabilir ve borçlunun bu borcunu belirli bir stoktan ifa edeceğini kararlaştırabilirler⁴¹². *Sınırlı çeşit borcu olarak adlandırılan bu borçta, borçlu borcunu belirli bir stokta yer alan mallarla ifa edecektir*⁴¹³.

Taraflar arasında bu gibi bir borcun varlığı halinde, belirlenmiş olan sınırlı çeşit borcunun tamamen yok olması halinde, aynı cinsten mallar piyasada mevcut olsa da borcun imkânsızlaşmış olduğu söylenebilecektir⁴¹⁴. Bu gibi bir durumda borçlunun sorumluluğuna gidilip gidilemeyeceği veya borçlunun sözleşme ile belirlenen edim yükümlülüğünden kurtulup kurtulamayacağı ise taraflar arasındaki sözleşme şartlarına ve somut olaya göre belirlenecektir⁴¹⁵.

⁴⁰⁶ Tunçomağ, a.g.e., s. 47; Feyzioğlu, a.g.e., s. 20; Gündoğdu, a.g.e., s.153.

⁴⁰⁷ Tunçomağ, a.g.e., s. 46; Feyzioğlu, a.g.e., s. 18; Gündoğdu, a.g.e., s.154.

⁴⁰⁸ Gündoğdu, a.g.e., s.155; Yücer, a.y., s. 72.

⁴⁰⁹ Gündoğdu, a.g.e., s.156.

⁴¹⁰ Gündoğdu, a.g.e., s. 156.

⁴¹¹ Yücer, a.y., s. 72.

⁴¹² Gündoğdu, a.g.e., s. 162.

⁴¹³ Gündoğdu, a.g.e., s. 162.

⁴¹⁴ Gündoğdu, a.g.e., s. 162; Yücer, a.y., s. 73.

⁴¹⁵ Gündoğdu, a.g.e., s. 163.

2.4.2. Seçimlik Borç Ve Seçimlik Yetki

2.4.2.1. Seçimlik Borç

2.4.2.1.1. Tanımı

TBK 87. md. (eBK 71. md.) düzenlemesine göre seçimlik borçlarda, hukuki ilişkiden ve işin özelliğinden aksi anlaşılmadıkça, edimlerden birinin seçimi borçluya ait olacaktır. Genel olarak seçimlik borç ise, birden fazla edimin söz konusu olduğu bir borç ilişkisinde, borçlunun bu birden fazla edimden sadece birini daha sora seçerek ifa ile yükümlü olduğu borç türüdür⁴¹⁶. Bu borç türünde taraflar ifa edecekleri edimi tam olarak belirlememiş, bunu sonraya bırakmışlardır⁴¹⁷.

2.4.2.1.2. Seçimlik Borçlarda Edimin İmkânsızlaşması

İmkânsızlık açısından değerlendirildiğinde, seçimlik borçlarda, taraflarca kararlaştırılan edimlerin bir kısmının veya tamamının imkânsız hale gelmesi durumunda ne olacağı ile ilgili TBK kapsamın herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır⁴¹⁸.

Taraflarca belirlenen edimlerin tamamı, borçlu tarafından seçim hakkı kullanılmadan önce imkânsızlaşırsa, borçlunun edimler arasında bir seçim hakkı yapma imkânı bulunmadığı için taraflar arasındaki borç ilişkisi ifa ile son bulmayacak ve mesele borçlunun imkânsızlığın ortaya çıkmasında sorumlu tutulup tutulamayacağına göre değişecektir⁴¹⁹.

Edimlerden biri veya bir kısmı imkânsızlaşır ise bu durumda ortaya çıkan imkânsızlık durumundan kimin sorumlu olduğu ve sorumlu olan tarafın aynı zamanda seçim hakkına sahip olup olmadığı önem taşıyacaktır⁴²⁰.

Eğer edimlerden biri veya bir kısmının imkânsız hale gelmesinde alacaklı veya borçlunun sorumluluğu bulunmuyorsa, bu durumda taraflar arasındaki borç ilişkisi mümkün olan edimler bakımından devam edecektir⁴²¹.

Edimlerin tamamının veya bir kısmının imkânsızlaşmasında taraflardan birinin sorumlu olması durumunda ise bu durumda çeşitli ayrımlar yapmak gerekecektir.

⁴¹⁶ Gündoğdu, a.g.e., s. 169; Tunçomağ, a.g.e., s. 50; Feyzioğlu, a.g.e., s.21; Özer Seliçi, "Seçimlik Borçların İfası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 34, S. 1-4, 1969, s. 379.

⁴¹⁷ Gündoğdu, a.g.e., s. 169.

⁴¹⁸ Gündoğdu, a.g.e., s. 172.

⁴¹⁹ Gündoğdu, a.g.e., s. 172.

⁴²⁰ Gündoğdu, a.g.e., s. 173.

⁴²¹ Gündoğdu, a.g.e., s. 173; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 147.

Buna göre, edim veya edimlerin tamamının imkânsızlaşmasından borçlu sorumluydu ve seçim hakkı yine borçludaysa, borç ifası mümkün olan edim bakımından devam edecektir⁴²².

Borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık durumunda seçim hakkı alacaklıdaysa ve seçimlik borç ilişkisine konu olan edimlerden biri veya bir kısmı alacaklının seçim hakkını kullanmadan önce imkânsız hale gelmişse, alacaklı ifası halen mümkün olan diğer edimlerden birini seçerek bunun ifa edilmesini talep edebileceği gibi, imkânsızlaşan edimi seçerek TBK 112. md.sine (eBK 96. md) göre meydana gelen zararın tazminini talep edebilecektir⁴²³.

Ortaya çıkan imkânsızlıktan alacaklının sorumlu olması durumunda ise ve seçim hakkı alacaklıdaysa, tıpkı yukarıda belirtildiği gibi borç kalan edimler ile sınırlanacak ve taraflar arasındaki borç ilişkisi ifası mümkün olan edim bakımından devam edecektir⁴²⁴.

Seçim hakkının borçluda olduğu durumlarda ise borçlu yine seçim hakkına sahip olmaya devam edecek ve bu sefer borçlu ifası mümkün olan diğer edimlerden birini seçerek bunu ifa edebileceği gibi, imkânsızlaşan edimi seçerek borcundan kurtulabilecek ve iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde karşı edimi talep edebilecektir⁴²⁵.

Taraflar arasındaki seçimlik borç ilişkisine konu olan edim, alacaklı veya borçluda bulunan seçim hakkı kullanıldıktan sonra edimlerin bir kısmı imkânsız hale gelirse, borç ilişkisi seçilen edimle sınırlı olacağından hukuki durum değişecek ve seçilmemiş olan edimlerin imkânsızlaşmasının bir önemi kalmayacaktır⁴²⁶. Seçilen edimin imkânsız hale gelmesi durumunda ise imkânsızlıkla ilgili genel kurullar uygulanacaktır. Borçlunun sorumluluğuna göre alacaklının uğradığı zarar ödenecek veya borçlu kusursuzluğunu ispat ederek, alacaklının zararını tazmin sorumluluğundan kurtulacaktır⁴²⁷.

⁴²² Gündoğdu, a.g.e., s. 174; Seliçi, (Seçimlik), s. 398.

⁴²³ Gündoğdu, a.g.e., s. 175-176; Yücer, a.y., s. 71.

⁴²⁴ Gündoğdu, a.g.e., s. 176.

⁴²⁵ Gündoğdu, a.g.e., s. 176.

⁴²⁶ Tunçomağ, a.g.e., s. 53; Gündoğdu, a.g.e., s. 177.

⁴²⁷ Gündoğdu, a.g.e., s. 177-178.

2.4.2.1.3. Seçimlik Yetki

Seçimlik yetki ise seçimlik borçtan çok farklı bir kavramdır. Seçimlik borçta birbirinden farklı edimler bulunmakta ve seçim hakkına sahip olan tarafça bu hak kullanılarak belirlenen edim ile borç ilişkisi sonlanacakken, seçimlik yetkide alacaklı ya da borçluya taraflarca daha önce karşılaştırılan edim yerine bir başka edim ile borcun ifasını talep veya borcu ifa etmeme hakkı tanımakta ve bu durumla borcunda kurtulmaktadır⁴²⁸. Seçimlik yetki kanundan veya borç ilişkisindeki tarafların iradelerinden kaynaklanabilecektir⁴²⁹.

Seçimlik yetki, yedek bir edim vasıtasıyla borcun ödenmesi hakkını tanıyan ve borcun ifasını farklı bir edimle gerçekleştirme hakkı tanıyan bir imkândır. Seçimlik yetkinin kullanılmamış olması halinde sadece taraflarca belirlenmiş edimin ifası ile borçlu borçtan kurtulabilecektir⁴³⁰.

Seçimlik yetki bir yan edimdir. Bu nedenle de seçimlik borçtan farklı olarak seçimlik yetki kullanılmadan asli edim imkânsızlaşır, borç ve tarafların seçimlik yetkileri sona erecektir. Taraflarca belirlenen asli edim yerine seçimlik yetkinin imkânsızlaşması durumu ise hiçbir şekilde borç ilişkisinin geçerliliğini etkilemeyecektir⁴³¹.

2.4.2.2. Para Borçlarında

Para borcu doktrinde bir kısım yazarlar tarafından çeşit borcu olarak nitelendirmektedir⁴³². Buna karşın diğer bir kısım yazaralar ise çeşit borcuna ilişkin düzenlemelerin bazı hallerde para borçlarına uymadığı ve bu kavramın kendine özgü kurallara sahip olduğundan bahisle para borcunu ayrı bir edim olarak kabul etmektedir⁴³³.

Her ne kadar kavram ile ilgili bir görüş ayrılığı bulunsa da para borçlarının imkânsızlığı ile ilgili herhangi bir ayrılık bulunmamaktadır⁴³⁴. Para borçları ile ilgili genel kural para borçlarının imkânsızlaşmayacağı şeklindedir⁴³⁵. Bu durumun tek ve çok nadir istisnası para cinsi açısından, taraflarca belirlenmiş olan para cinsinin

⁴²⁸Gündoğdu, a.g.e., s. 178; Tunçomağ, a.g.e., s.51.

⁴²⁹ Gündoğdu, a.g.e., s. 178.

⁴³⁰ Gündoğdu, a.g.e., s. 178.

⁴³¹ Gündoğdu, a.g.e., s. 178-179.

⁴³² Hatemi, Gökyayla, a.g.e, s. 214.

⁴³³ Gündoğdu, a.g.e., s. 179; Feyzioğlu, a.g.e., s. 38.

⁴³⁴ Gündoğdu, a.g.e., s. 180.

⁴³⁵ Tunçomağ, a.g.e., s. 491; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 144.

tedavülden kalkması ile ortaya çıkabilecektir⁴³⁶. Taraflar arasındaki borç ilişkisinin mutlak olarak belirli bir para cinsi ile ödenmesi karşılaştırılırsa ve borca konu para cinsi tedavülden kalkarsa imkânsızlık söz konusu olacaktır⁴³⁷.

2.4.2.3.Sürekli Borç İlişkilerinde İmkânsızlık

Taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edim, zaman içerisinde sürekli bir davranışla yerine getirilebiliyorsa, sürekli borç ilişkisi söz konusu olacaktır⁴³⁸. Örnek vermek gerekirse, hizmet sözleşmesinde işçinin borçlandığı edimin niteliği, sürekli borç ilişkisidir⁴³⁹.

Sürekli borç ilişkilerinde, taraflarca belirlenen aslî edim yükümlülüklerinden en az birinin mutlaka sürekli olması gerekir, bu nedenle yan edim yükümlülüklerinden birinin sürekli nitelikte olması, taraflar arasındaki borç ilişkisini sürekli haline getirmeyecektir⁴⁴⁰.

Sürekli borç ilişkilerinde edimin karşılaştırılan süre içerisinde yerine getirilememesi halinde uygulanacak hükümler açısından doktrinde görüş birliği sağlanamamıştır⁴⁴¹. Bazı yazarlar, sürekli edimin karşılaştırılan ifa süresi içinde yerine getirilememesi durumunda temerrüt söz konusu olacağını savunmakta ve edimin yerine getirilememesini imkânsızlık olarak değerlendirilmemektedir⁴⁴².

Doktrindeki hâkim görüşe göre ise, sürekli borç ilişkisinde edimin yerine getirilmesi, taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulduktan sonra, kesin ve objektif olarak imkânsızlaşır, ifa imkânsızlığı ortaya çıkacaktır⁴⁴³. Ancak, borç ilişkisine konu olan edimin sonradan ifa edilebilir olması söz konusu ise imkânsızlık değil, borçlunun temerrüdü söz konusu olur⁴⁴⁴.

Bununla birlikte süreklilik gösteren edim, geçici bir süre için imkânsız olmuş ise, kural olarak devam ettiği süre için, kısmî imkânsızlık sonucunu doğurur ve kısmî butlan yaptırımını uygulanır. Buna karşın, geçici imkânsızlık, devam eden borç ilişkisinin bütün süresi için söz konusuysa veya geçici bir süre için olmakla beraber,

⁴³⁶ Gündoğdu, a.g.e., s. 180.

⁴³⁷ Gündoğdu, a.g.e., s. 180.

⁴³⁸ Gündoğdu, a.g.e., s. 183; Altunkaya, a.g.e., s. 125.

⁴³⁹ Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 105; Altunkaya, a.g.e., s. 125.

⁴⁴⁰ Altunkaya, a.g.e., s. 125; Gündoğdu, a.g.e., s. 183.

⁴⁴¹ Altunkaya, a.g.e., s. 125; Gündoğdu, a.g.e., s. 183.

⁴⁴² Altunkaya, a.g.e., s. 125; Gündoğdu, a.g.e., s. 184.

⁴⁴³ Altunkaya, a.g.e., s. 126; Gündoğdu, a.g.e., s. 184; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 105.

⁴⁴⁴ Altunkaya, a.g.e., s. 126; Gündoğdu, a.g.e., s. 185.

bu süre içerisinde alacaklının beklemesi istenemezse, geçici imkânsızlık sürekli imkânsızlığa eşit sayılır ve ifa imkânsızlığı meydana gelir⁴⁴⁵.

2.4.2.4. Mutlak Kesin Vadeli İşlemlerde İmkânsızlık

Taraflar aralarındaki borç ilişkisine konu olan edimin, belirli bir zamana kadar ifa edilmesi gerektiği hususunda kesin olarak anlaşmışlarsa, kesin vadeli işlem söz konusudur ve bu tür işlemlerde taraflar kesin olarak ifa zamanını belirleyerek, söz konusu vadeden sonra edimin ifasını engellemişlerdir⁴⁴⁶. Bu tanıma göre, kesin vadeli işlemlerin iki unsuru vardır. Bunlar ise, ifa için belirli bir sürenin tespiti ve borçlanılan edimin, belirli bir zamanda veya belirli bir zamana kadar yerine getirilmesi hususunda kesin bir anlaşmanın yapılmasıdır⁴⁴⁷.

Mutlak kesin vadeli işlemlerle ilgili bir görüşe göre, edimin taraflar arasındaki sözleşme ile belirlenen zamanda yerine getirilememesi halinde, geçici imkânsızlık durumu bile sürekli sayılır ve TBK 136. md. (eBK 117. md) düzenlemesi uygulanır⁴⁴⁸. Aslında bu gibi bir durumda edim değil, söz konusu sözleşmenin amacı imkânsız hale gelmektedir⁴⁴⁹.

Bununla birlikte Türk – İsviçre Hukukunda kabul edilen ve bizimde katıldığımız görüşe göre ise kesin vadeli işlem doğuracağı sonuç yönünden, tek bir kavramdır ve sonradan ifa edilip edilmemesi, alacaklının iradesine bırakıldığı için, imkânsızlık yaratmayıp, alacaklıya sadece dönme imkânından yararlanma hakkı verecektir⁴⁵⁰.

⁴⁴⁵ Altunkaya, a.g.e., s. 126; Gündoğdu, a.g.e., s. 186.

⁴⁴⁶ Altunkaya, a.g.e., s. 121; Gündoğdu, a.g.e., s. 187; Özer Seliçi, “Kesin Vadeli İşlemler”, **Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, S. 3, 1968, s. 95.

⁴⁴⁷ Seliçi, (Vadeli), s. 95; Altunkaya, a.g.e., s. 121; Tunçomağ, a.g.e., s. 939.

⁴⁴⁸ Altunkaya, a.g.e., s. 123; Seliçi, (Vadeli), s. 98; Gündoğdu, a.g.e., s. 190.

⁴⁴⁹ Altunkaya, a.g.e., s. 123.

⁴⁵⁰ Altunkaya, a.g.e., s. 124-125; Seliçi, (Vadeli), s. 96; Gündoğdu, a.g.e., s. 191.

BÖLÜM III

BORÇLU AÇISINDAN İFA İMKÂNSIZLIK KAVRAMI VE İFA İMKÂNSIZLIĞININ SONUÇLARI

3.1. BORÇLUNUN SORUMLU OLDUĞU SONRAKİ İFA İMKÂNSIZLIĞI

3.1.1. Genel Olarak

İmkânsızlık kavramı ile ilgili bir önceki bölümde kavramın tanımı ve türlerine yer verilmiştir. Bu bölümde ise kavram ile ilgili bir diğer ayrım olan sözleşme tarafları, özellikle borçlu sebebiyle imkânsızlık kavramı incelenecektir.

Ortaya çıkan ifa imkânsızlığının borçluya yüklenip yüklenemeyeceği, taraflar arasındaki sözleşmenin ve söz konusu ifa engeli ile ilgili borçlunun durumunun tespiti için önemlidir. Genel bir ifade ile belirtmek gerekirse, ortaya çıkan ifa imkânsızlığı borçluya yüklenebiliyorsa, borçlunun borcundan kurtulması düşünülemeyecektir⁴⁵¹.

Doktrinde imkânsızlık sebebiyle borçlunun sorumluluğunu tespitinde, kusurun belirleyici unsur olup olmadığı hususunda görüş birliği bulunmamaktadır. Bu kapsamda, bizim de katıldığımız görüşe göre, borçlu, ifa imkânsızlığına, kastı veya ihmali ile sebep olursa, sözleşmenin yerine getirilememesinden sorumlu olacaktır ve bunun neticesinde borçlu kusursuzluğunu ispatlamadığı müddetçe, alacaklının zararını tazminle yükümlü olacaktır⁴⁵². Buna karşılık, meydana gelen ifa imkânsızlığı ile ilgili borçlunun kusurlu olmaması durumunda ise borçlunun borcu sona erecek ve tazminat ödeme yükümlülüğü de söz konusu olmayacaktır⁴⁵³.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, ifa imkânsızlığında borçlunun kusurlu olup olmaması, borcun ve sözleşmenin devamını, dolayısıyla taraf yükümlülüklerini etkilemektedir.

⁴⁵¹ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 198.

⁴⁵² Altunkaya, a.g.e., s. 138.

⁴⁵³ Altunkaya, a.g.e., s. 138; Kurt, a.g.e., s. 179.

3.1.2. İfa İmkânsızlığının Borç İlişkisine Etkisi

Bir önceki başlıkta da belirtildiği gibi, borçlunun neden olduğu ifa imkânsızlığına ilişkin bizimde kabul ettiğimiz doktrindeki hâkim görüş, TBK 136. md. (eBK 117. md.) düzenlemesine göre sadece borçlunun ortaya çıkan imkânsızlıktan sorumlu olmadığı hallerde borç sona erecek, buna karşın borçlunun sorumluluğu ile imkânsızlık meydana gelmiş ise borç sona ermeyip sadece içeriği değişecek ve imkânsızlaşan asli edim yükümlülüğü yerini ikincil nitelikteki tazminat yükümlülüğü alacaktır⁴⁵⁴. Borç ilişkisi devam edeceği ve sadece borçlunun yerine getirmekle yükümlü olduğu edim yükümlülüğünün içeriği değişeceğinden borçlu, sahip olduğu tüm def'i ve itirazları, imkânsızlık neticesinde oluşan tazminat yükümlülüğüne karşı da ileri sürebilecektir⁴⁵⁵.

Buna karşın bir başka görüş ise imkânsızlığın bu şekilde kusurlu kusursuz diye bir ayrıma tâbi tutulmasını eleştirmiş ve imkânsızlık sebebi ile borcun sona erip ermemesinde borçlunun kusurunun bir önemi olmadığını, borçlu kusurlu olsun ya da olmasın her durumda borcun sona ereceğini savunmuştur⁴⁵⁶. Borçlunun kusurlu olup olmaması ise sadece tazminat yükümlülüğünün doğup doğmayacağı bakımında önem taşımaktadır⁴⁵⁷. Bu kapsamda, borçlu kusurlu ise alacaklının zararını tazmin etmek zorunda kalacak, kusursuz ise de tazminat yükümlülüğünden kurtulacaktır⁴⁵⁸. Bu görüşe göre borç her durumda sona ereceği için, tazminat talebi ile ilgili örneğin zamanaşımı asıl borçtan bağımsız olarak işlemeye başlayacaktır, ayrıca imkânsızlaşan edimin vadesi henüz gelmemişse de bu durum tazminat talebi için vadenin beklenmesine gerek bulunmamaktadır⁴⁵⁹.

Her ne kadar Yargıtay içtihatları değerlendirildiğinde, konu ile ilgili bir bütünlük bulunmasa da hâkim görüş, imkânsızlık neticesinde borçlunun borcunun sona ermeyeceği, borçlunun yükümlülüğünün tazminat yükümlülüğüne dönüşeceği şeklindedir⁴⁶⁰.

⁴⁵⁴ Gündoğdu, a.g.e., s. 195; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 199.

⁴⁵⁵ Gündoğdu, a.g.e., s. 195-196.

⁴⁵⁶ Gündoğdu, a.g.e., s. 196; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 111; Altunkaya, a.g.e., s. 139; Tunçomağ, a.g.e., s. 455.

⁴⁵⁷ Gündoğdu, a.g.e., s. 196.

⁴⁵⁸ Gündoğdu, a.g.e., s. 196; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 112.

⁴⁵⁹ Gündoğdu, a.g.e., s. 197; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 200.

⁴⁶⁰ Gündoğdu, a.g.e., s. 198.

Genel hatları ile değerlendirildiğinde, borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlığın hukuki sonucu TBK 112. md. (eBK 96. md) düzenlemesine göre ifa imkânsızlığı yüzünden oluşmuş tüm zararı tazmin etmek olacaktır ve bu ikincil edim yükümlülüğü yerine getirilmediği müddetçe borçlu borcundan kurtulamayacaktır.

3.1.3. Alacaklının İmkânsızlık Neticesinde Sahip Olduğu Haklar

3.1.3.1. Tazminat Talebi

Bir önceki başlıkta da açıklanmaya çalışıldığı üzere borçlu sözleşme ile yüklenmiş olduğu edimi, sorumlu olduğu ifa imkânsızlığı nedeniyle alacaklı nezdinde doğacak olan zararı TBK 112. md.sine (eBK 96. md) göre tazmin etmek zorunda kalacaktır⁴⁶¹.

İfa engeli nedeniyle ortaya çıkacak olan tazminat ikincil bir edim yükümlülüğü niteliğindedir, bu nedenle de tazminat sorumluluğu ancak sözleşme ile yüklenilmiş olan edimin yükümlülüğünün ifasının mümkün olmadığı durumlarda devreye girecektir.

Borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlık neticesinde alacaklının tazminat talep edebilmesi için bazı unsurların varlığı gerekmektedir. TBK 112. md.si (eBK 96. md) ile alacaklının imkânsızlık sebebiyle boruludan tazminat talep edebilmesi için öncelikle borçlu ile arasında geçerli bir şekilde kurulmuş bir sözleşme ilişkisinin bulunması gerekir⁴⁶². Geçerli bir sözleşmenin varlığından sonra, tazminat talebinin bir diğer unsuru ise borçlunun sorumlu tutulabileceği, borca aykırı bir davranışın olması gerekir ve söz konusu bu borca aykırı davranışın gerçekleşmesinde borçlunun kusurunun olmasıdır⁴⁶³. Tüm bunlara ek olarak, borçlunun sorumluluğundan söz edilebilmesi için tazminata konu olacak zararın borçlunun eylemi sebebiyle meydana gelmesi, diğer bir ifade ile zarar ile edimi imkânsızlaştıran eylem arasında uygun nedensellik bağının bulunması gerekir⁴⁶⁴.

TBK 112. md.sine (eBK 96. md) göre hükmedilen tazminat ile hedeflenen alacaklı nezdinde meydana gelmiş olan zararı tazmin etmek amacını taşımaktadır, bu nedenle de tazminat miktarı alacaklı nezdinde doğan zarar ile doğru orantılı

⁴⁶¹ Gündoğdu, a.g.e., s. 199.

⁴⁶² Gündoğdu, a.g.e., s. 203.

⁴⁶³ Gündoğdu, a.g.e., s. 220; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 202.

⁴⁶⁴ Gündoğdu, a.g.e., s. 272 vd.

olacaktır⁴⁶⁵. Taraflarca belirlenmiş olan edimin borçlunun kusuru ile imkânsız hale gelmesi durumunda alacaklı edimin aynen ifasını talep edemeyeceği için edim değerini yani, imkânsız hale gelen edimin ifası için yapmış olduğu masraflar, borcun ifasına güvenerek üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmelere aykırı davranışından dolayı ödemekle yükümlü olduğu tazminatları talep edebilecektir⁴⁶⁶.

Burada yapılan açıklamalar maddi, yani ortaya çıkan somut zararlarla ilgili tazminat talebine ilişkindir. Maddi tazminat talebi ile birlikte alacaklı manevi tazminat talep edebileceği görüşünü savunan yazarlar da mevcuttur⁴⁶⁷. Her borca aykırılık manevi tazminat talebine konu olmayacaktır. Manevi tazminatın söz konusu olması için ifa imkânsızlığına neden olan davranışın alacaklının şahsına, diğer bir ifade ile kişilik haklarına bir zarar vermiş olması gerekmektedir⁴⁶⁸.

3.1.3.2. Kaim Değer Talebi

Borçlunun kusuru ile gerçekleşen imkânsızlık neticesinde alacaklı tazminat talep etmek yerine başka yollara da başvurabilecektir. Bu yollardan ilki ise kaim değer talebidir.

Taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin imkânsızlaşması halinde borçlu, imkânsız hale gelen edim yerine yeni bir değer elde ediyorsa veya edimin imkânsızlaşması ile bağlantılı olarak üçüncü bir kişiye karşı bir tazminat talep hakkı elde edebiliyorsa, alacaklının talebi üzerine elde etmiş olduğu bu değer veya tazminat talep hakkını alacaklıya temlik etmek zorunda kalacaktır⁴⁶⁹.

Alacaklının kaim değer talebi hakkına ilişkin doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bazı yazarlar kaim değer talebini, edimin ifa edilmemesi sonucu doğan durum nedeniyle adaleti ve tarafların mal varlıkları arasındaki dengeyi sağlama amacı taşıdığını ileri sürmektedir⁴⁷⁰. Diğer bir görüş ise *menfaati zedelenen alacaklının, borçluyu da ek yükümlülük altına sokmaksızın tatmin edilmesi olarak açıklamıştır*⁴⁷¹.

Kaim değer talep edilebilmesi için birtakım şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Buna göre, öncelikle alacaklının kaim değer talebine ilişkin irade

⁴⁶⁵ Gündoğdu, a.g.e., s. 199; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 202.

⁴⁶⁶ Gündoğdu, a.g.e., s. 269.

⁴⁶⁷ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 203; Kılıçoğlu, a.g.e., s. 643.

⁴⁶⁸ Gündoğdu, a.g.e., s. 299.

⁴⁶⁹ Gündoğdu, a.g.e., s. 304.

⁴⁷⁰ Gündoğdu, a.g.e., s. 305.

⁴⁷¹ Gündoğdu, a.g.e., s. 305.

beyanını borçluya iletmiş olması gerekmektedir⁴⁷². Bununla birlikte doktrindeki hâkim görüş, bu talebin ileri sürülebilmesi için, edimin sonradan imkânsız hale gelmesi gerektiği yönündedir⁴⁷³. Kanaatimizce de başlangıçtaki imkânsızlık durumunda taraflar arasındaki borç ilişkisi kesin hükümsüz olacağından, alacaklının kaim değer talep edebilmesi söz konusu olmayacaktır.

Doktrinde çoğunlukla kabul edilmiş olan bir diğer unsur ise alacaklının sadece edimin imkânsızlaşması sonucu borçlunun elde edeceği kaim değeri isteyebileceği yönündedir⁴⁷⁴. Bununla birlikte, talep edilen kaim değer, alacaklının edim sözleşme ile hedeflediği amaca uygun olması gerekmektedir⁴⁷⁵.

Kaim değer talebi ile ilgili şu hususa dikkat edilmesi gerekir, kaim değer talebi tazminat olarak kabul edilmeyeceği için bu hak bakımından, TBK 146. md.sinde (eBK 125. md) düzenlenmiş olan on yıllık zamanaşımı süresi geçerli olacaktır⁴⁷⁶. Ancak, bu sürenin ne zaman işlemeye başlayacağı hususunda fikir ayrılığı bulunmaktadır. Bu hususta GÜNDOĞDU çalışmasında şu açıklamalara yer vermiştir;

yazarlardan bir kısmı burada borçlunun borcu ifa etmiş olmasına nazaran daha kötü bir duruma sokulamayacak olması sebebiyle ifayı talep etme hakkı için başlamış olan zamanaşımı süresinin kaim değer talep hakkı bakımından da geçerli olduğunu, buna göre asli borç bakımından muacceliyet tarihinden itibaren başlayarak zamanaşımı süresinin kaim değer bakımından aynı anda başlamış sayılacağını ileri sürerken, bazı yazarlar ise bu çözümlerin sadece edim yükümünün TBK m. 112 ve TBK m. 136'ya göre imkânsızlık sebebiyle şekil değiştirdiği hallerde uygulanabileceğini, ancak alacaklının örneğin TBK m. 125'e göre seçimlik haklara sahip olduğu bir durumda bu sürenin alacaklının seçim hakkını kullanmasını kullanması anında başlaması kuralına paralel olarak, kaim değer bakımından da zamanaşımı süresinin kaim değer talep edilmesiyle birlikte başlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir⁴⁷⁷.

Başta da belirttiğimiz gibi kaim değer talebi bir tazminat değildir. Ancak, bu talep hakkı nedeniyle de borçlunun daha kötü bir duruma sokulmaması gerektiği

⁴⁷² Gündoğdu, a.g.e., s. 306.

⁴⁷³ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 214; Gündoğdu, a.g.e., s. 307.

⁴⁷⁴ Gündoğdu, a.g.e., s. 308.

⁴⁷⁵ Gündoğdu, a.g.e., s. 310.

⁴⁷⁶ Gündoğdu, a.g.e., s. 314.

⁴⁷⁷ Gündoğdu, a.g.e., s. 314.

açıktır. Bu nedenle de 10 yıllık zamanaşımı süresinin asli borç bakımından muacceliyet tarihinden itibaren başlaması gerekecektir.

3.1.3.3. Ceza Koşulu

Borçlunun sorumlu olduğu sonraki imkânsızlık durumunda, alacaklının tazminat talebi yerine, sözleşme ile taraflarca kararlaştırılmış olan ceza koşulunu da talep edebilecektir.

Genel hatları ile ceza koşulu, asıl borç olarak nitelendirilen bir edimin hiç ya da gereği gibi yerine getirilmemesi halinde alacaklının borçluya ifa etmekle yükümlü olduğu edim borcu olarak tanımlanabilecektir⁴⁷⁸. TBK 179. md.sinde (eBK 158. md) ceza koşulu ile ilgili tanım yapılmış bulunmaktadır, maddeye göre, bir sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi durumu için bir ceza kararlaştırılmışsa, aksi sözleşmeden anlaşılmadıkça alacaklı ya borcun ya da cezanın ifasını isteyebilir.

Ceza koşulu, bozucu koşula bağlı bir edim borcu olup, taraflar arasında bulunan bir borç ilişkisine bağlı hukuki işlemdir⁴⁷⁹. Taraflar arasında ceza koşulunun kararlaştırılması durumunda, alacaklı borçlunun borcu ifa etmemesi ya da kötü ifa etmesi sonucunda bir zarara uğradığını ispatla yükümlü olmayacaktır⁴⁸⁰. Bununla birlikte, alacaklının sözleşme ile belirlediği ceza koşulunu talep etmiş olması, tazminat hakkından vazgeçtiği anlamına da gelmeyecektir⁴⁸¹.

Alacaklının, ceza koşulunu talep edebilmesi için borçlunun, edimin imkânsızlaşarak sözleşmenin ifa edilmemesinde ya da kötü ifa edilmesinde kusurlu olması gerekir⁴⁸². Bu husus TBK 182/II. md. (eBK 161/II. md)'sinde açık bir şekilde hüküm altına alınmıştır. Söz konusu düzenlemeye göre, asıl borç herhangi bir sebeple geçersiz ise veya aksi kararlaştırılmadıkça sonradan borçlunun sorumlu tutulamayacağı bir sebeple imkânsız hale gelmişse, cezanın ifası istenemeyecektir.

Edimin ifasının imkânsız hale gelmesinde borçlunun herhangi bir sorumluluğu bulunmuyorsa, TBK 136. md.sine (eBK 117. md) göre tazminat ödemeksizin

⁴⁷⁸ Ebubekir Uslu, *Uygulama Örnekleri Yargıtay Kararları ile Türk Borçlar Hukukunda Ceza Koşulu*, Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 21; Erol Cansel, Çağlar Özel, "Türk Borçlar Hukukunda Ceza Koşulu", *Journal of Yaşar University*, C. 8, S. Özel, 2013, s. 714; Gündoğdu, a.g.e., s. 323.

⁴⁷⁹ Cansel, Özel, a.y., s. 716.

⁴⁸⁰ Cansel, Özel, a.y., s. 716; Gündoğdu, a.g.e., s. 323.

⁴⁸¹ Gündoğdu, a.g.e., s. 323; Uslu, a.g.e., s. 158.

⁴⁸² Gündoğdu, a.g.e., s. 323.

borcundan kurtulacak olan borçlu, kusuru bulunmadığı için taraflar arasında kararlaştırılmış olan ceza koşulunu da ödemek zorunda kalmayacaktır⁴⁸³.

3.1.4. İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde Karşı Edimin Durumu

Borçlunun sorumlu olduğu ifa imkânsızlığının sonuçları değerlendirildiğinde, tek taraflı borç yükleyen sözleşmelerden farklı olarak iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde alacaklının yüklenmiş olduğu karşı edimin akibetinin ne olacağının değerlendirilmesi gerekir.

Doktrinde, borçlunun sorumlu olduğu ifa imkânsızlığı söz konusu olduğunda, borçlunun tazminat yükümlülüğü karşısında alacaklının durumu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır⁴⁸⁴. Bu görüşlerden ilki değişim teorisidir. Bu görüşe göre, borçlunun kusurlu olarak edimi imkânsızlaştırdığı durumlarda, asli edim yükümü yerine tali edim yükümü olan tazminat yükümlülüğü alacak yani imkânsızlaşan edim tazminat ödeme yükümlülüğüne dönüşecektir⁴⁸⁵. Bu dönüşüm neticesinde de alacaklı, borçlunun tazminat yükümlülüğü karşısında sözleşme ile yüklenmiş olduğu edimi ifa etmek zorunda kalacaktır⁴⁸⁶.

Buna karşılık fark teorisine göre borçlunun kusuru nedeniyle borçlunun yüklenmiş olduğu edim imkânsız hale geldiğinden, alacaklı kendi edimini ifa etmek zorunda olmayıp, edimlerin değerleri arasındaki farklı tazminat olarak talep edebilecektir⁴⁸⁷.

Doktrindeki hâkim görüşü oluşturan bir kısım yazarlar ise, alacaklının fark ve değişim teorileri arasında bir seçim hakkı bulunduğunu ve alacaklının yapacağı seçime göre karşı edimin akibetinin belirleneceğini ifade etmektedirler⁴⁸⁸.

TBK'da çeşitli düzenlemelerde fark teorisi benimsendiği görülmektedir. Örneğin, satım sözleşmelerine ilişkin TBK 213/II. md. (eBK 188. md) veya ticari satımlarla ilgili TBK 236. md. (eBK 212. md) gibi çeşitli hükümlerde fark teorisi açıkça düzenlenmiştir. Bu nedenle de kanaatimizce karşı edimin durumu için fark teorisinin geçerli olduğunu kabul etmek gerekir.

⁴⁸³ Gündoğdu, a.g.e., s. 323; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 221.

⁴⁸⁴ Gündoğdu, a.g.e., s. 326.

⁴⁸⁵ Gündoğdu, a.g.e., s. 327.

⁴⁸⁶ Gündoğdu, a.g.e., s. 327.

⁴⁸⁷ Gündoğdu, a.g.e., s. 328.

⁴⁸⁸ Gündoğdu, a.g.e., s. 329; Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 211; Havutçu, a.g.e., s. 94; Eren; a.g.e., s. 1025.

3.2. BORÇLUNUN SORUMLU OLMADIĞI SONRAKİ İFA İMKÂNSIZLIĞI

3.2.1. Genel Olarak

Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık veya doktrinde kullanılan diğer bir ifade ile kusursuz sonraki imkânsızlık⁴⁸⁹ TBK 136. md.sinde (eBK 117. md) düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre, taraflar arasında kararlaştırılmış olan edimin ifası, sözleşmenin yapılmasından sonra ortaya çıkan ve borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, borç sona erecektir.

Baştan ve sonraki imkânsızlık kavramı ile ilgili açıklamalarımızda değindiğimiz üzere, baştan imkânsızlık durumunda yasaya göre, butlan veya çoğunlukla garanti ile culpa in contrahendo sorumluluğu söz konusu olacaktır. Sonraki imkânsızlıkta ise ikili bir ayrıma yer verilmiş ve imkânsızlığın taraflardan hangisine isnat edileceğine bakmış, buna göre de borçluya yüklenemeyecek olan sonraki imkânsızlıkta borcundan kurtulacağına, borçlunun sorumlu olduğu sonraki imkânsızlıkta ise tazminat ödemekle yükümlü olacağına hükmetmiştir⁴⁹⁰.

Taraflar arasındaki borç ilişkisinin imkânsızlığında söz edebilmek için bazı unsurların varlığı gerekmektedir. Buna ilişkin açıklamalar çalışmamızın önceki bölümlerinde aktarılmıştır⁴⁹¹. Bunlara ek olarak, borçlunun imkânsızlaşan edim neticesinde, TBK 136. md. (eBK 117. md) hükmünün uygulanabilmesi ve buna göre yükümlülüklerinden kurtulabilmesi için, edimin taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulduktan sonra imkânsız hale gelmesi ve meydana gelen imkânsızlığın borçlunun kusuruna dayanmaması gerekecektir⁴⁹².

3.2.2. Borçlunun Sorumlu Olmadığı İmkânsızlık Halleri

TBK 136. md. (eBK 117. md) hükmü borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık hallerini düzenlemekte ve borçlu tarafından üstlenilmiş olan edimin ifası

⁴⁸⁹ Eren, a.g.e., s.1248; Tunçomağ, a.g.e., s.787; Başara, a.y., s. 7.

⁴⁹⁰ Serozan, (ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 184; Başara, a.y., s. 7-8; Tunçomağ, a.g.e., s.787; Eren, a.g.e., s.1248; Seçkin Topuz, Ferhat Canbolat, "Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi", **AÜHFĐ**, C. 57, s.3, Ankara, 2008, s.686.

⁴⁹¹ Bkz. s. 67 vd.

⁴⁹² Kılıçoğlu, a.g.e., s.630; Başara, a.y., s. 11.

borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, borç sona ereceğini hüküm altına almaktadır. Bu kapsamda önemli olan imkânsızlığın meydana gelmesinde borçlunun sorumlu olup olmaması değil, borçlunun imkânsızlıktan sorumlu tutulup tutulamayacağı hususudur⁴⁹³. Borçlunun sorumlu olmadığı imkânsızlık halleri genellikle, her iki tarafa da sorumluluk yüklenemeyecek beklenmeyen hal ve mücbir sebebin var olduğu durumlarda, bunun haricinde alacaklının veya sözleşme dışı üçüncü kişilerin etki alanında gerçekleşen imkânsızlık durumlarında meydana gelmektedir.

3.2.2.1. Beklenmeyen (Umulmayan) Hal Ve Mücbir Sebep

Beklenmeyen hal ve mücbir sebep ile ilgili genel bir tanım yapmak gerekirse, beklenmeyen hal, *tümsel olarak bir ödevin veya bir borcun ihlaline kaçınılmaz bir şekilde sebep olan olaylar grubu*⁴⁹⁴ olarak tanımlanabilecektir. Bununla birlikte mücbir sebep ise *tümsel olarak bir ödevin veya bir borcun ihlaline sebep olan, borçlunun faaliyetine ve işletmesine yabancı kesin olarak kaçınılmaz bir olay şeklinde tanımlanabilecektir*⁴⁹⁵.

Bu iki kavram ile ilgili doktrinde çeşitli teoriler mevcuttur. Sübjektif teorinin temelinde edimin korunması borcu yatmakta olup, borçlu özel koruma borcu nedeniyle, edimin korunması için normalin üzerinde tedbirler almakla yükümlü olduğu ve edimin imkânsızlaşmaması için borçlunun özel bir özen göstermesi durumunda kusursuz sayılacağını desteklemektedir.⁴⁹⁶ Genel esasları ile sübjektif teoriye göre borçlu, taraflar arasındaki borç ilişkisi gereğince ortaya çıkan özen borcu nedeniyle, kendisinden beklenen özeni göstermekle yükümlüdür. Bu teoriye göre ortada ağırlaştırılmış bir özen yükümlülüğü vardır ve borçlu beklenmeyen haller için gerekli özeni yerine getirme yükümlülüğü bulunduğundan, beklenmeyen halden sorumlu olacaktır. Ancak, *bu sınır, umulmayan hali nedensellik bağına keserek aşıyorsa, mücbir sebep (force majeure) ve borçlu sorumlu olmayacaktır*⁴⁹⁷. Buna göre mücbir

⁴⁹³ Kurt, a.g.e., s.178; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s. 112.

⁴⁹⁴ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 17.

⁴⁹⁵ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 17; konu ile ilgili ayrıca bkz. F. İtir Bingöl, *Uluslararası Ticari Satım Sözleşmelerinde Mücbir Sebep (Türk Borçlar Hukuku'nda ve Viyana Satım Antlaşması'nda Mücbir Sebep)*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2011.

⁴⁹⁶ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 18.

⁴⁹⁷ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 19.

sebebe, beklenmeyen hal kavramının bittiği yerde başlayan daimî bir kusursuzluk halidir⁴⁹⁸.

Buna karşı objektif teori ise, sübjektif teorinin dayandığı sorumluluk kavramını sınırlandırmak ve kesin bir sorumluluk sistemi yaratmak için kusur prensibini bir kenara bırakarak, yüklenilen edimin ifasına engel olan ve herkes tarafından alınacak tedbirlerle bile önüne geçilmesine imkân bulunmayan beklenmedik, harici ve tarafların iradeleri dışında olan mücbir sebebi tek istisnai hal olarak kabul etmektedir⁴⁹⁹.

Sübjektif teorinin aksine objektif teoride kusurun bulunup bulunmaması önemli değildir. Bu teoriye göre asıl önemli olan borcun ifa edilip edilmemesidir ve objektif temele dayanan mücbir sebep dışında borçlu edimin ifa edilmemesinden sorumlu olacaktır⁵⁰⁰.

Modern hukukta da bu olağanüstü sorumluluk hali kabul edilmekle birlikte, her iki teorinin de uygulanmasında birçok güçlükler ve haksızlıklar doğabilecektir. Bu nedenle de kanaatimizce beklenmeyen hal ve mücbir sebeple ilgili bu iki temel teoriyi inceledikten sonra, beklenmeyen hal ve mücbir sebep kavramlarını tanımlamak ve unsurlarını belirlemede yarar vardır.

3.2.2.1.1. Beklenmeyen (Umulmayan) Hal

Beklenmeyen ya da diğer bir ifade ile umulmayan hal kavramı mevzuatta tanımlanmamış ancak doktrin ve içtihatlarda genel olarak mücbir sebep ile yakın anlamda kabul edilmiştir⁵⁰¹.

Beklenmeyen hal ile ilgili şu gibi bir tanım yapmak mümkündür; her zaman sonucu imkânsızlık olmamakla birlikte, borçlunun sorumlu olmadığı haller içerisinde en sık rastlanılan durum, edimin beklenmeyen bir hal veya mücbir sebep neticesinde imkânsız hale gelmesidir⁵⁰².

Beklenmeyen hal veya eBK düzenlemesine göre karşılaşılan terimi ile umulmayan hal erimi, tesadüfi bir olayı ifade etmektedir⁵⁰³. Genel tanımı ile

⁴⁹⁸ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 19; Abdullah Pulat Gözübüyük, *Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller (Gözden Geçirilip Genişletilmiş İkinci Bası)*, Ankara Basım ve Cildevi, 1957, s. 18.

⁴⁹⁹ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 20.

⁵⁰⁰ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 22.

⁵⁰¹ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 28.

⁵⁰² Kurt, a.g.e., s.190.

⁵⁰³ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 14; Gözübüyük, a.g.e., s. 125.

beklenmeyen hal, tarafların kusuruna dayanmayan, borçlunun sözleşme ile yüklenmiş olduğu edimin ifa edilmesine kaçınılmaz bir şekilde engel olan olay olarak tanımlanabilecektir⁵⁰⁴.

Beklenmeyen halden ve bu durum nedeniyle borçlunun sorumluluğundan kurtulabilmesi için bazı unsurların gerçekleşmesi gerekir. Öncelikle, taraflar arasındaki borç ilişkisi kurulduktan sonra, tarafların meydana gelmesinde herhangi bir kusuru bulunmadığı bir olay neticesinde borçlunun borcunu ifa etmesini imkânsız hale getirmeli ve bu olay ile imkânsızlık sonucu arasında uygun nedensellik bağı bulunması gerekir⁵⁰⁵.

Beklenmeyen hal kavramına girecek olan olay yoğun yağış veya şiddetli rüzgâr ya da yapma edimleri için kişinin hastalanması şeklinde bir doğa olayı olabileceği gibi, izne tabi olan bir edim için iznin iptal olması, mevzuatın değişmesi gibi hukuki ya da sosyal bir olay da olabilir. Bu örneklere ek olarak, borçlunun her türlü güvenlik önlemini alsa da meydana gelen hırsızlık olayı da beklenmeyen hal kavramına örnek olabilecektir⁵⁰⁶.

Beklenmeyen halden söz edebilmek için öngörülemezlik ve kaçınılmazlık unsurları nisbi niteliktedir, yani ifanın imkânsızlaşmasına yol açan olayın borçlu için aşılmaz, kaçınılmaz ve engellenemez nitelikte olması yeterlidir⁵⁰⁷. Önemli olan beklenmedik hal niteliğini taşıyan olay değil, bu olay neticesinde borçlunun edimi ifa etmesinin imkânsız hale gelmesi kaçınılmaz olmalıdır⁵⁰⁸. Kaçınılmazlık kavramı ile ilgili ölçü ise *aynı şartlarda bulunan normal, makul bir kişinin alabileceği makul tedbirlerle de önlenemeyecek bir ihlalin varlığı olacaktır*⁵⁰⁹. Borçludan ortaya çıkacak ihlali önlemesi için, borçlunun gücünü aşan, onun sağlığını bozabilecek veya aşırı sayılabilecek masraflara katlanması beklenemeyecektir⁵¹⁰.

Meydana gelen olayın beklenemezliği, bu kavram için zorunlu bir unsur olmayıp, imkânsızlığın kaçınılmaz oluşunun tespiti açısından önem arz etmektedir⁵¹¹.

⁵⁰⁴ Kurt, a.g.e., s.190; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 28.

⁵⁰⁵ Kurt, a.g.e., s.191.

⁵⁰⁶ Kurt, a.g.e., s.191-192; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 29.

⁵⁰⁷ Başara, a.y., s. 12.

⁵⁰⁸ Kurt, a.g.e., s.192; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 29; Başara, a.y., s. 13.

⁵⁰⁹ Kurt, a.g.e., s.193.

⁵¹⁰ Kurt, a.g.e., s.193; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 31.

⁵¹¹ Kurt, a.g.e., s.193; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 32.

Çünkü olay her ne kadar öngörülebilir olsa da meydana getireceği sonuçların kaçınılmaz olması mümkündür⁵¹².

3.2.2.1.2. Mücbir Sebep

Mücbir sebebi ise şu şekilde tanımlamak mümkündür⁵¹³, dıştan kaynaklanan, sözleşme ile doğan yükümlülüğün ihlaline mutlak surette kaçınılmaz bir biçimde yol açan ve karşı konulması mümkün olmayan olaylardır⁵¹⁴. Aynı şekilde, *tabîi kuvvetler veya herhangi bir suretle, borçluya isnat olunamayan haller, mesuliyet icap ettirmeyen hal* olarak da tanımlamak mümkündür⁵¹⁵.

Mücbir sebebin varlığından söz edebilmek için, beklenmeyen halde olduğu gibi, sözleşme kurulduktan sonra meydana gelen, kaynağı borçluya dayanmayan yani dıştan kaynaklı bir olay neticesinde borcun mutlak surette imkânsız hale gelmesi, ayrıca mücbir sebep ile borcun ihlali arasında uygun nedensellik bağının bulunması gerekmektedir⁵¹⁶.

Mücbir sebep ile ilgili en önemli husus ihlale neden olan olayın mutlak kaçınılmaz nitelikte bir olay olması gerekmektedir. Mutlak kaçınılmazlıktan kasıt, maliyeti ne olursa olsun alınabilecek her türlü önlem alınmış olsa dahi, hiç kimsenin borcun imkânsızlaşmasını önleyemeyecek olmasıdır⁵¹⁷.

Mücbir sebep kavramı nispi nitelikte olup, her olayın mücbir sebep olup olmadığı, meydana gelen durumun somut özelliklerine göre değerlendirilecektir⁵¹⁸. Örneğin deprem, bu riskin çok yüksek olduğu bir bölgede beklenmeyen hal olarak

⁵¹² Kurt, a.g.e., s.193.

⁵¹³ YHGK 27.02.2013 T., 2012/10 1141 E. ve 2013/282 K. Sayılı kararında mücbir sebep ile ilgili şu tanıma yer verilmiştir; “...Doktrinde mücbir sebep; genel bir davranış normunun veya borcun ihlâline mutlak ve kaçınılmaz bir şekilde yol açan öngörülemeyen, karşı konulamaz ve dışarıdan gelen olağanüstü bir olay olarak tanımlanır. Mücbir sebep çoğunlukla yıldırım düşmesi, kasırga, deprem, sel gibi bir doğa olayı olabileceği gibi bazen savaş, genel grev, askeri darbe gibi be şeri ya da sosyal bir olay, hatta ithal yasağı, kamulaştırma gibi hukuki bir olay da olabilir... Mücbir sebep borçlu veya sorumlunun işletme veya faaliyetine yabancı, dışarıdan gelen bir olay iken, umulmayan hal işletme veya faaliyet içi bir olay da olabilir. Mücbir sebepte öngörülemeyenlik ve kaçınılmazlık objektif yani herkes için geçerli olup, mutlak bir anlam taşır. Kaçınılmazlığın mutlaklığından amaç, teknik ve bilimin o andaki verilerine göre mevcut her türlü önlem alınsa, her türlü özen gösterilse bile ihlalin, dolayısıyla zararlı sonucun hiç kimse tarafından önlenememesidir...”

⁵¹⁴ Kurt, a.g.e., s.193-194; Başara, a.y., s. 14; Turan Özer, *Özel Hukukta Mücbir Sebep Beklenmeyen Hal Covid-19 Yorumu*, Vedat Kitapçılık, 2020, s. 15; konu ile ilgili ayrıca bkz. Hale Şahin, *Mücbir Sebep Nedeniyle Borcun İfa Edilememesi*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.

⁵¹⁵ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 15; Feyzioğlu, a.g.e., s.226; Başara, a.y., s. 15.

⁵¹⁶ Kurt, a.g.e., s. 195; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 37; Gözübüyük, a.g.e., s. 92.

⁵¹⁷ Kurt, a.g.e., s. 195-196; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s.39.

⁵¹⁸ Kurt, a.g.e., s. 196; Başara, a.y., s. 16.

değerlendirilirken, riskin yüksek olmadığı veya daha önce deprem yaşamamış bir yerde gerçekleşmesi durumunda mücbir sebep olarak değerlendirilebilecektir.

Edimin imkânsızlık neticesinde ifa edilememesi durumu gerek beklenmeyen halden gerekse mücbir sebepten kaynaklansın, borç ilişkisindeki her iki tarafında kusurlu olmadığı bir imkânsızlık söz konusudur⁵¹⁹. Bu kapsamda her iki kavramın da tarafların kusurundan bağımsız tesadüfi nitelikte olmaları nedeniyle benzerdir⁵²⁰. Ancak, mücbir sebep beklenmeyen halden daha güçlü olduğunu ve herkes için kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda mücbir sebep, hangi önlem alınır alınsın borcun ihlaline yol açması hiçbir şekilde önlenemeyecektir⁵²¹.

Mücbir sebep ile ilgili bir örnek vermek gerekirse, salgın hastalık bu kavram için en önemli örneklerden biri olacaktır. Yapmış olduğumuz bu çalışmanın gelişmekte olduğu dönemde, ülkemizde ve dünyada COVID-19 salgını yaşanmaya başlanmıştır. Gündemi bir anda, çok ciddi bir şekilde değiştiren, ekonomiyi ve buna bağlı olarak mevcut tüm borç ilişkilerini temelden sarsan bu konuya değinmeden çalışmanın tamamlanması mümkün olmayacaktır.

Konu ile ilgili ilk olarak, salgın hastalığın mücbir sebep olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği incelenmelidir. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıklar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan tanıma göre salgın, “*belirli bir alanda, belirli bir grup insan arasında, belirli bir süre boyunca beklenenden daha fazla vaka görülmesi epidemi*”⁵²² olarak tanımlanmıştır.

OĞUZ tarafından kaleme alınan çalışmada, mücbir sebep tanımı ve kavram ile ilgili unsurlar dikkate alınarak, 2020 öncesinde kurulmuş olan hukuki ilişkilerde bu gibi bir salgının sonuçları öngörülemez nitelikte olması, salgının bu denli yayılmasının borç ilişkisindeki tarafların kontrolü altında gerçekleşmeyecek olması, tarafların salgının etkilerinden ve hatta salgın nedeniyle alınan geçici hukuki tedbirlerden kaçınamayacak olması ve bu salgının edimi, uygun illiyet bağı ile ifa edilemez hale getirmesi nedeniyle salgının mücbir sebep sayılacağı konusunda şüphe olmayacağına değinilmiştir.⁵²³

⁵¹⁹ Kurt, a.g.e., s. 197.

⁵²⁰ Kurt, a.g.e., s. 197.

⁵²¹ Kurt, a.g.e., s. 197; Eren, a.g.e., s. 558.

⁵²² <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66507/s.html>

⁵²³ Arzu Oğuz, “COVID 19, Mücbir Sebep ve Sözleşmelere Etkisi”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 15, S. 166, 2020, s. 1277; Şahin Akıncı, “Covid 19’un Borç İlişkilerine ve Bazı Borçlar Hukuku Sözleşmelerine Etkisi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Hukuk Özel**

Salgının mücbir sebep sayılıp sayılmayacağı değerlendirmesinde, salgın dönemi içerisinde yürürlüğe giren tüm düzenlemeler dikkate alınmalıdır. 24 Mart 2020 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 518 Sıra Numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile COVID-19 salgınından ve bu durum ile ilgili alınan tedbirlerden doğrudan etkilenen ve söz konusu Tebliğ ile belirlenmiş olan mükelleflerin 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mücbir sebep hükümlerinden faydalandırılması hakkındaki açıklamalara yer verilmiş ve hangi sektörlerin mücbir sebep halinde kabul edileceği düzenlenmiştir.

Salgın hastalığın mücbir sebep durumları arasında sayılmasında herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Ancak, mücbir sebebin etkisi her olay ve her sözleşmenin kendi şartları içerisinde ayrıca değerlendirilmelidir. Salgın ile alınan tedbirler geçici niteliktedir. Bu nedenle de tarafların sözleşmenin devamına tahammül süresi, salgının taraflara arasındaki sözleşme hükümlerine etkisine göre bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

3.2.2.2. Alacaklı Nedeniyle Edimin İmkânsızlaşması

Taraflar arasındaki borç ilişkisine göre borcun ifa edilememesi veya gereği gibi ifa edilememesi tamamen alacaklının kusurundan veya alacaklının herhangi bir eyleminden ileri gelmişse, borçlu sorumluluktan kurtulacaktır⁵²⁴.

Taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin ifasını kabul etmek veya ifanın gerçekleşmesi için borçlu ile iş birliğinde bulunmak alacaklı açısından borç değil, bir külfettir⁵²⁵. Daha önce alacaklı temerrüdüne ilişkin açıklamalarımızda da belirttiğimi gibi⁵²⁶, alacaklı borçlunun ifada bulunmasını geçici olarak engellerse bu husus alacaklı temerrüdüne konu olacaktır⁵²⁷. Bununla birlikte, alacaklının sözleşme şartlarına göre ifayı kabul etmediği veya ifanın gerçekleşmesi için borçlu ile iş birliğinde bulunmadığı hallerde edimin sonradan telafisi halen mümkünse borçlu temerrüdünden, ancak edimin ifası artık mümkün değilse alacaklı neden olduğu ifa imkânsızlığından söz edilecektir⁵²⁸.

Sayısı C. 19, S. 38, s. 65; konu ile ilgili ayrıca bkz. Abdülkerim Yıldırım, “Koronavirüs Krizinin Özel Hukuk Sözleşmelerine Etkisi”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 15, S. 165, 2020, s. 986-995.

⁵²⁴ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 46.

⁵²⁵ Kurt, a.g.e., s. 201.

⁵²⁶ Bkz. s. 21. vd.

⁵²⁷ Kurt, a.g.e., s. 202.

⁵²⁸ Kurt, a.g.e., s. 202.

Başta belirttiğimiz gibi, alacaklının kusurlu davranışından dolayı edim imkânsızlaşmışsa, borçlu borcundan kurtulacaktır⁵²⁹. TBK 136. md. (eBK 117. md.) düzenlemesine göre de borçlunun sorumlu olmadığı haller nedeniyle borç imkânsızlaşır, borç sona erecektir. Düzenleme dikkate alındığında, borçlunun yüklenmiş olduğu edimin alacaklı tarafından imkânsızlaşması durumunun da değerlendirilmesi gerekir. Doktrinde bu husus tartışmalıdır.

Bizimde katıldığımız bir görüşe göre, TBK 136. md. (eBK 117. md.) düzenlemesi alacaklının sorumlu olduğu imkânsızlık hallerinde doğrudan uygulanması gerekmektedir. Çünkü düzenlemenin uygulanması için borçlunun edimin imkânsız hale gelmesinden sorumlu olmaması yeterlidir⁵³⁰. Buna karşılık bir kısım yazarlar ise bu hususa ilişkin kanunda boşluk olduğunu ve çeşitli sözleşme tiplerine göre getirilen özel düzenlemelere göre değerlendirme yapılması gerektiğini savunmaktadır⁵³¹.

TBK ile çeşitli sözleşmeler için getirilen düzenlemeler dikkate alındığında, ifa imkânsızlığını kendisi yaratan alacaklı, MK 2. md. düzenlemesi gereğince de kendi payına karşı edim borcundan kurtulamayacaktır⁵³².

3.2.3. Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlığın Sonuçları

3.2.3.1. Genel Olarak

Konu ile ilgili tüm açıklamalarımızda belirttiğimiz üzere, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlığa ilişkin genel düzenleme TBK 136. md. (eBK 117. md.)’de yer almaktadır. Buna göre maddenin ilk fıkrasında borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşır, borç sona ereceği düzenlenmiştir. Bu kapsamda taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin sonradan imkânsız hale gelmesinin en önemli sonucu, borcun sona ermesidir⁵³³. Asıl borç ile birlikte ona bağlı olan ya edim borçları da sona erecek olup, borçlu rehin, kefalet, cezai şart gibi yan haklara ilişkin sorumluluktan da kurtulacaktır⁵³⁴.

⁵²⁹ Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 46.

⁵³⁰ Kurt, a.g.e., s. 200.

⁵³¹ Kurt, a.g.e., s. 200; Erzurumluoğlu, (Edimin Yerine Getirilememesi), s. 47.

⁵³² Serozan, (İfa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme), s. 156.

⁵³³ Başara, a.y., s. 16; Eren, a.g.e., s.1252; Birsen, s.544; Kılıçoğlu, a.g.e., s.631; Kurt, a.g.e., s. 213.

⁵³⁴ Başara, a.y., s. 16; Kurt, a.g.e., s. 215.

Bununla birlikte borçlu, borcun ifasının imkânsız hale gelmesinde bir sorumluluğu olmadığını ispat ederse, alacaklı tarafa tazminat ödemeksizin borcundan kurtulacaktır⁵³⁵.

Her ne kadar, TBK 136. md.sine (eBK 117. md.) göre, borçlunun kusuru olmaksızın edim imkânsızlaşması durumunda borçlunun sorumluluğu sona erecek olsa da maddenin son fıkrasına göre imkânsızlık ile birlikte borçlu ifanın imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirmekle yükümlüdür⁵³⁶. Borçlu durumu alacaklıya bildirmez ve zararın artmaması için gerekli önlemleri almazsa, alacaklı nezdinde bundan doğan zararları gidermekle yükümlü olacaktır⁵³⁷.

3.2.3.2. Tek Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde

Borçlanılan edimin konusu, ferdi özellik ve nitelikleriyle tam olarak belirlendiği parça borcu olan tek taraflı sözleşmelerde⁵³⁸, borca konu edim, sözleşme kurulduktan sonra borçlunun kusuru olmaksızın objektif, sürekli ve kesin olarak imkânsızlaşır, borçlu TBK 136. md.sine (eBK 117. md.) göre herhangi bir tazminat ödemeksizin borcundan kurtulacaktır⁵³⁹.

Tarafların yaptıkları sözleşmeyle borca konu edimi sadece genel nitelikleri ve özellikleri ile belirledikleri çeşit, diğer bir ifade ile cins borçlarında ise, borçlanılan edim, borçlunun kusuru olmadan imkânsız olsa bile, edimin ifa anına kadar doğacak zarar borçluya ait olacaktır⁵⁴⁰. Daha önce de belirtildiği gibi, çeşit borçlarında ifa anına kadar sözleşmeye konu olan edim ferdi özellik ve nitelikleriyle tam olarak belli değildir⁵⁴¹. Borçlunun elindeki borç konusu edim telef olsa dahi, o çeşitten mal yer yüzünde bulunduğu müddetçe borcun ifası mümkün olacaktır ve borçlunun borcunu ifa etme yükümlülüğü devam edecektir⁵⁴².

3.2.3.3. Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde

TBK 136. md. (eBK 117. md.)'nin ikinci fıkrada ise, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlunun, alacaklıdan almış

⁵³⁵ Başara, a.y., s. 16; Kurt, a.g.e., s. 215.

⁵³⁶ Kurt, a.g.e., s. 211.

⁵³⁷ Kurt, a.g.e., s. 213.

⁵³⁸ Kavram ile ilgili detaylı açıklamalar için bkz. s. 68.

⁵³⁹ Başara, a.y., s. 17.

⁵⁴⁰ Başara, a.y., s. 18; Eren, a.g.e., s.921; Tunçomağ, a.g.e., s.71; Yücel, a.y., s.73.

⁵⁴¹ Yücel, a.y., s.73; Başara, a.y., s. 18; ayrıntılar için bkz., s. 69.

⁵⁴² Gündoğdu, a.g.e., s. 156; Başara, a.y., s. 18.

olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olduğu, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını ise kaybedeceği düzenlenmiştir.

Söz konusu maddeye göre kural, borçlunun henüz ifa edilmemiş olan karşı edimi talep hakkını kaybedeceğidir. Ancak taraflar arasındaki anlaşmadan veya kanundan kaynaklı olarak bazı istisnai hallerde, borçlu imkânsızlık sebebiyle borcundan kurtulmakla birlikte, karşı edim henüz ifa edilmemişse, bunun ifasını talep etme; karşı edim daha önce ifa edilmişse de bunu alıkoyma hakkına sahip olabilecektir⁵⁴³.

Mevzuatta bu konuda düzenlenmiş olan en önemli istisna, TBK 208. md.sinde (eBK 186. md.) satım sözleşmesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre kanundan, durumun gereğinden veya sözleşmede öngörülen özel koşullardan doğan ayırık haller dışında, satılanın yarar ve hasarı; taşınır satışlarında zilyetliğin devri, taşınmaz satışlarında ise tescil anına kadar satıcıya ait olacaktır. Satım sözleşmesinde satıcının kusuru olmaksızın satılan malın yok olması veya hasar görmesi halinde, hasarın derecesine göre satıcı, malı karşı tarafa teslim etme ve mülkiyetini nakletme borcundan kurtulacaktır⁵⁴⁴. *Buna karşılık alıcı satıcının malı teslim etme borcunun imkânsızlaşmasına rağmen malın bedelini ödemekle yükümlüdür*⁵⁴⁵.

Kanun satım sözleşmesi dışında, mal değişim (trampa) sözleşmeleri ile ilgili TBK 283. md. (eBK 232. md.)'sinde ve hizmet sözleşmeleri ile ilgili TBK 409. md. (eBK 328. md.)'sinde karşı edim hasarının alacaklıya ait olduğunu öngörmüştür⁵⁴⁶.

Mevzuat ile düzenlenmiş bu istisnalar haricinde, sözleşme serbestisi sınırları içerisinde taraflar da edim hasarının alacaklıya ait olacağını kararlaştırabileceklerdir⁵⁴⁷.

⁵⁴³ Başara, a.y., s. 19; Dural, (Sonraki İmkânsızlık), s.165-166; Kılıçoğlu, a.g.e., s.632.

⁵⁴⁴ Başara, a.y., s. 19; Feyzioğlu, a.g.e. s.466; Tunçomağ, a.g.e., s.486; Kılıçoğlu, a.g.e., s.632.

⁵⁴⁵ Başara, a.y., s. 19-20.

⁵⁴⁶ Başara, a.y., s. 20.

⁵⁴⁷ von Tuhr, a.g.e., s.604; Tunçomağ, a.g.e., s.799; Başara, a.y., s. 20.

SONUÇ

Borçlu ve alacaklı arasında usulüne uygun olarak kurulmuş olan bir borç ilişkisi her zaman beklenildiği gibi edimin ifası ile sona ermeyecektir. Borç ilişkisinin devamında birçok nedene dayalı olarak çeşitli ifa engelleri ortaya çıkabilecektir. İfa imkânsızlığı ise bu engellerden biridir.

İfa imkânsızlığı genel tanımı ile borçlunun taraflar arasındaki borç ilişkisi ile yüklenmiş olduğu edimi kesin ve sürekli bir biçimde engel olması ve bu nedenle de borçlunun edimi yerine getirememesidir. İmkânsızlık kavramı ile ilgili önemli olan, edimin kesin ve sürekli olarak ifa edilemez hale gelmesidir. Geçici bir engel söz konusu olduğunda imkânsızlıktan söz edilemeyecektir. Burada şunu belirtmekte yarar vardır, cins borçlarında cins yok olmayacağından imkânsızlıktan söz edilmeyecektir.

İfa imkânsızlığının sonuçları genel olarak borçlu açısından değerlendirmek gerekir. Çünkü, TBK 136 md. (eBK 117. md.) düzenlemesi borçlu açısından imkânsızlığın sonuçlarını düzenlemiştir. Bu düzenlemeye göre de önemli olan, imkânsızlık neticesinde borçlunun sorumluluktan kurtulup kurtulamayacağına değerlendirilmesidir.

Taraflar arasındaki borç ilişkisine konu olan edimin imkânsız hale gelmesinde borçlunun bir kusuru var ise, bu durumda borçlu edimin imkânsızlaşması sebebiyle alacaklının doğmuş olan tüm zararını TBK 112. md. (eBK 96. md) düzenlemesine göre tazmin etmekle yükümlüdür. Aksi durumda taraflar arasındaki sözleşme sona ermeyecektir.

İfa engeli nedeniyle ortaya çıkacak olan tazminat ikincil bir edim yükümlülüğü niteliğindedir, bu nedenle de tazminat sorumluluğu ancak sözleşme ile yüklenilmiş olan edimin yükümlülüğünün ifasının mümkün olmadığı durumlarda devreye girecektir. Bununla birlikte, borçlunun sorumlu olduğu bir imkânsızlık söz konusu olduğunda taraflar arasında kararlaştırılmış olan cezai şart veya kaim değer kendisine ödenmesi de tazminat yerine alacaklı tarafından talep edilebilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken, borçlunun sorumlu olduğu tazminat, cezai şart veya kaim değer talebi, borçlunun yüklenmiş olduğu edimin değerini aşmaması olacaktır.

Bununla birlikte, edimin ifa imkânsızlığı borçlunun sorumlu olmadığı bir nedenle de meydana gelebilecektir. Hem borçlunun hem de alacaklının sorumlu olmadığı, diğer bir ifade ile beklenmeyen halden veya mücbir sebepten kaynaklı bir imkânsızlığın varlığı durumunda veya tek başına alacaklının sorumlu olduğu bir imkânsızlık söz konusu olduğunda borçlunun sorumluluğundan söz edilemeyecektir.

Borçlunun sorumlu olmadığı bir imkânsızlık durumunda, taraflarca aksi kararlaştırılmadığı müddetçe borçlunun yükümlülüğü TBK 136 md. (eBK 117. md.) düzenlemesine göre, herhangi bir tazminat ödemeksizin sona erecektir. Borçlunun sorumsuzluğunu ispatlaması durumunda, sözleşme ile belirlenmiş olan edimin imkânsızlaşmasına veya diğer bir ifade ile edim hasarına alacaklı katlanacaktır. Bu durumda karşı edimin durumun ve edim hasarı ile ilgili kaim değer talebinin değerlendirilmesi gerekir.

Öncelikle, borçlunun alacaklıya karşı edim yükümlülüğü sona erdiği bir durumda, karşı edimi alacaklıya iade borcu doğacaktır. Bununla birlikte, borçlu imkânsızlaşan edim nedeniyle, edimin yerine geçen başka bir ekonomik değer elde etmiş ise alacaklının bu kaim değeri talep etme hakkı doğacağı şüphesizdir. Alacaklı bu hakkının kullanması ile kaim değeri devir borcu muaccel olacaktır ve borçlu imkânsız hale gelen asli edim borcu yerine kaim değeri devir borcunu yerine getirmesi gerekecektir. Kaim değer ödenmesi durumunda ise alacaklı karşı edim borcunu yerine getirmekle yükümlü olacaktır.

KAYNAKÇA

- [1] **AKBULUT, Pakize Ezgi.** (2018). Anlamsız-Absürt Edimli Sözleşmelerin İmkansızlığı (13.1.2011 Tarihli Alman Federal Mahkemesi Kararının Türk-İsviçre Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi), *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. 8, S. 2, s. 177-214.
- [2] **AKÇAAL, Mehmet.** (2019). İsviçre Borçlar Kanunu Genel Hükümler Tasarısı'nda (Or. 2020) İfa Engellerinin Şartları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.68, S. 3, s. 529-550.
- [3] **AKINCI, Bekir.** (2014). *Ticari Satımda Satıcının Temerrüdü ve Müspet Zarar*, Konya: Sayram Yayınları.
- [4] **AKINCI, Şahin.** (2020). Covid 19'un Borç İlişkilerine ve Bazı Borçlar Hukuku Sözleşmelerine Etkisi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Coviad-19 Hukuk Özel Sayısı* C. 19, S. 38, s. 62-103.
- [5] **AKKANAT, Halil.** (1994). *Alacaklı Temerrüdü Dışında Alacaklı Yüzünden Borcun İfa Edilemediği Başlıca Durumlar ve Sonuçları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. (Kısaltılmış: Tez).
- [6] **AKKANAT, Halil.** (2014). Alacaklı Temerrüdü, Diğer İfa Engelleri. BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları I Anılar Sözleşmelerden Doğan Borç İlişkileri Borçların İfası – Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları*, (s. 345-357), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları. (Kısaltılmış: Makale)
- [7] **ALTUN, Seda Evrim.** (2020). *Kısmi İfa İmkansızlığı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [8] **ALTUNKAYA, Mehmet.** (2005). *Edimin Başlangıçtaki İmkansızlığı*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- [9] **ANTALYA, O. Gökhan.** (2019). *Marmara Hukuk Yorumu Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt V/1,3 Borçların İfası Borçların İfa Edilememesi*

Sonuçları: Borcun İfa Edilememesi – Borçlunun Temerrüdü (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- [10] **ARAL, Fahrettin.** (2011). *Türk Borçlar Hukukunda Kötü İfa*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [11] **ARIKAN, Mustafa.** (2008). Eser Sözleşmesinde İfa İmkânsızlığı ve Sonuçları, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 2, s. 265-285. (Kısaltılmış: İmkânsızlık)
- [12] **ARIKAN, Mustafa.** (2009). Culpa In Contrahendo Sorumluluğu, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.17, S.1, s.69-89. (Kısaltılmış: Culpa In Contrahendo)
- [13] **AYBAY, Mehmet Erdem.** (2016). Sözleşmenin Değişen Koşullara Göre Uyarlanması (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı İncelemesi), *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan Cilt I*, s. 325-347.
- [14] **AYDOS, Oğuz Sadık.** (2019). *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [15] **BARLAS, Nami.** (1992). *Para Borçlarının İfasında Borçlunun Temerrüdü ve Bu Temerrüt açısından Düzenlenen Genel Sonuçlar*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.
- [16] **BAYSAL, Başak.** (2014). Aşırı İfa Güçlüğü. BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Borç İlişkilerinin Üçüncü Kişilere Etkisi Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Zamanaşımı*, (s. 332-342), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- [17] **BELEN, Herdem.** (2014). Borçlunun Temerrüdü. BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları I Anılar Sözleşmelerden Doğan Borç İlişkileri Borçların İfası – Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları*, (s. 412-432), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- [18] **BİNGÖL, F. İtr.** (2011). *Uluslararası Ticari Satım Sözleşmelerinde Mücbir Sebep (Türk Borçlar Hukuku'nda ve Viyana Satım Antlaşması'nda Mücbir Sebep*, Ankara: Yetkin Yayınları

- [19] **BOZ, Sarper.** (2010). Borçlar Kanunu Tasarısı Uyarınca Borçların İfa Edilememesinin Sonuçları, *İstanbul Barosu Dergisi* C. 84, S. 1, s. 251-266.
- [20] **BURCUOĞLU, Halûk.** (2011). Hukukta Uyarılama-Özellikle Taşınmaz Kiralarında ve (Dövize Endeksli) Kredi Sözleşmelerinde Uyarılama, *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 20, s. 59-91.
- [21] **BUZ, Vedat.** (1998). *Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme*, Ankara: Yetkin Yayınları. (Kısaltma: Sözleşmeden Dönme)
- [22] **BUZ, Vedat.** (2011). 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda Borçların İfası ve İfa Edilmemesine İlişkin Değişikliklerin Değerlendirilmesi. Emel Badur (Ed.), *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Sempozyumu*, (s. 165-177). Ankara: Ankara Barosu. (Kısaltma: Borçların İfası)
- [23] **CANBOLAT, Ferhat.** (2012). *Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi Çökmesi ve Boşa Çıkması*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- [24] **CANSEL, Erol, ÖZEL, Çağlar.** (2013). Türk Borçlar Hukukunda Ceza Koşulu, *Journal of Yaşar University*, C. 8, S. Özel, s. 713-733.
- [25] **ÇETİN, Sümeýra.** (2011). *Borçlu Temerrüdünün Sonuçları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [26] **DALCI ÖZDOĞAN, Nurcihan.** (2018). İfa Engelleri Hukukunda Amacın Gerçekleşmesi ve Amacın Ortadan Kalkması, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.9 S.2, s.285-312.
- [27] **DEMİRBAŞ, Feride.** (2018). *Kısmi İfa*, Yetkin Yayınları, Ankara: Yetkin Yayınları.
- [28] **DEMİRCİOĞLU, Huriye Reyhan.** (2009). *Güven Esası Uyarınca Sözleşme Görüşmelerindeki Kusurlu Davranıştan Sorumluluk (Culpa In Contrahendo Sorumluluğu)*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- [29] **DOĞAN, Gülmelahat.** (2014). Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* S.111, s. 9-36.
- [30] **DURAL, Mustafa.** (1973). İmkânsızlık Kavramı ve Türleri, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, C. 7, S. 1, s.11-58. (Kısaltılmış: İmkânsızlık Kavramı)

- [31] **DURAL, Mustafa.** (1976). *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK. 117)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. (Kısaltılmış: Sonraki İmkânsızlık)
- [32] **ERCOŞKUN ŞENOL, Kübra.** (2016). *Borçlar Hukukunda Kısmi İmkânsızlık*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- [33] **EREN, Fikret.** (2006). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler 9. Bası*, İstanbul: Beta.
- [34] **ERGÜNE, Mehmet Serkan.** (2010). *Culpa in Contrahendo Sorumluluğunda Olumlu Zararın Tazmini*. ENGİN, Baki İlkay (Ed.) *Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan Cilt: I*, s. 872-926.
- [35] **ERZURUMLUOĞLU, Erzan.** (1977). *Borçların Genel Kuralları*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları. (Kısaltılmış: Genel Kurallar)
- [36] **ERZURUMLUOĞLU, Erzan.** (1970). *Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilememesi*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları. (Kısaltılmış: Edimin Yerine Getirilememesi)
- [37] **FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin.** (1977). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.I-II (Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2. Bası)*, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- [38] **GEZDER, Ümit.** (2009). *Türk/İsviçre Hukukunda Culpa In Contrahendo Sorumluluğu*, İstanbul: Beta.
- [39] **GENÇ ARIDEMİR, Arzu.** (2014). *Borcun İfa Edilememesi Kavramı ve Yaptırımı*. BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları I Anılar Sözleşmelerden Doğan Borç İlişkileri Borçların İfası – Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları*, (s. 374-385), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- [40] **GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat.** (1957). *Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller (Gözden Geçirilip Genişletilmiş İkinci Bası)*, Ankara: Ankara Basım ve Cildevi.
- [41] **GÜNDOĞDU, Fatih.** (2014). *Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkansızlığı ve Hukuki Sonuçları*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.

- [42] **GÜNEŞ CEYLAN, Seldağ.** (2004). Roma Hukukunda Contractus (Sözleşme) Pactum (Anlaşma) İlişkisi, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.9 S.1,2, s.171-183.
- [43] **HATEMİ, Hüseyin, GÖKYAYLA, Emre.** (2017). *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- [44] **HAVUTÇU, Ayşe.** (1995). *Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde Temerrüt ve Müspet Zararın Tazmini*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. (Kısaltılmış: Temerrüt)
- [45] **HAVUTÇU, Ayşe.** (2012). İfa Engelleri ve İfa Engellerine Bağlanan Hukuki Sonuçlar. ANTALYA, Gökhan, TOPUZ, Murat (Ed.), *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerinin Değerlendirilmesi Sempozyumu (3-4 Haziran 2011) Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan*, s. 319-340. (Kısaltılmış: İfa Engelleri)
- [46] **HELVACI, İlhan.** (2017). *Hukuki Mütalaalar Cilt: II (2010-2015) Borçlar Hukuku (Özellikle Sözleşmesel Uyuşmazlıklar), Miras Hukuku – Eşya Hukuku, Tüzel Kişiler (Dernekler ve Vakıflar)*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- [47] **İNAL, H. Tamer.** (2017). *Borca Aykırılık Dönme ve Fesih (Güncellenmiş 6. Baskı)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [48] **İNCEOĞLU, M. Murat.** (2005). İfanın Hukuki Niteliği ve Borçlunun Edime Uygun Eyleminin İfa Teşkil Edip Etmeyeceği Sorunu, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.54 S.4, s.149-182. (Kısaltılmış: İfanın Hukuki Niteliği)
- [49] **İNCEOĞLU, M. Murat.** (2008). İfanın Alacaklı Yüzünden İmkansızlaşması, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.57 S.4, s.237-254. (Kısaltılmış: Alacaklı)
- [50] **İPEK, Eyüp.** (2016). *Edime Uygun İfa Kuralı ve Bu Kuralın İhlaline Bağlanan Hukuki Sonuçlar*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- [51] **İSAYEV, Hüseyin.** (2017). *Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde Borçlu Temerrüdü Sonucunda Alacaklıya Tanınan Aynen İfa ve Gecikme Tazminatı Talebi (TBK m.125/I)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Medeni Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara.

- [52] **KARA KILIÇARSLAN, Seda.** (2019). Sübjektif İmkânsızlık Kavramı ve Benzer Kavramlardan Ayırt Edilmesi, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 14, S. 150, s. 306-320.
- [53] **KARAHASAN, Mustafa Reşit.** (2003). *Sorumluluk Hukuku Sözleşmeden Doğan Sorumluluk Öğreti ve Yargıtay Kararları (Genişletilerek Yenilenmiş ve Düzenlenmiş Altıncı Bası)*, İstanbul: Beta. (Kısaltılmış: Sorumluluk Hukuku)
- [54] **KARAHASAN, Mustafa Reşit.** (2003). *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler Öğreti ve Yargıtay Kararları İlgili Mevzuat İkinci Cilt Tümü yeniden İşlenmiş ve Genişletilerek Yenilenmiş Baskıdır*, İstanbul: Beta. (Kısaltılmış: Yargıtay Kararları)
- [55] **KARAKURT, Hakan.** (2012). Culpa In Contrahendo. *İstanbul Barosu Dergisi*, C.86, S.4, İstanbul, s.222 – 235.
- [56] **KESKİN, Dilşad.** (2007). Kesin Vadeli İşlemlerde İfa Etmeme: Temerrüt ve İmkânsızlık, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. 11, S..1-2, s.209-231.
- [57] **KILIÇ ÖZTÜRK, Gizem.** (2016). *Borçlar Hukukunda Borçlunun Temerrüdü*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [58] **KILIÇOĞLU, Ahmet M.** (2012). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Yeni Borçlar Kanunu'na Göre Hazırlanmış)*, Ankara: Turan Kitapevi Yayınları.
- [59] **KIRKBEŞOĞLU, Nagehan.** (2019). *Yüklenicinin İfa Engelleri*, İstanbul: Aristo Yayınevi.
- [60] **KİZİR, Mahmut.** (2012). *Borçlu Temerrüdünün Sona Ermesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [61] **KOÇ, Nevzat.** (1992). *İsviçre-Türk Hukukunda Alacaklının Temerrüdü*, Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- [62] **KOÇHİSARLIOĞLU, Cengiz.** (1984). Karine ve Borçlar Kanununun 96. Maddesindeki Kusur Karinesi, *Yargıtay Dergisi*, C. 10, S. 3, s. 272-286.
- [63] **KURT, L. Müjde.** (2016). *Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK m. 136)*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- [64] **LOYAL, Florian.** (2013). İşlem Temelinin Çökmesi Nedeniyle Sözleşmenin Sona Ermesi, *Alman Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Hukuk Köprüsü Özyeğin Üniversitesi*, S. 4, s. 257-271.

- [65] **MAKARACI, Aslı.** (2014). Para Borçlarının İfası (Ödeme). BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları I Anılar Sözleşmelerden Doğan Borç İlişkileri Borçların İfası – Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları*, (s. 321-344), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- [66] **NOMER, Halûk N.** (2020). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Gözden Geçirilmiş, Genişletilmiş 17. Baskı)*, İstanbul: Beta.
- [67] **OĞUZ, Arzu.** (2020). COVID 19, Mücbir Sebep ve Sözleşmelere Etkisi, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 15, S. 166, s. 1275-1285..
- [68] **OĞUZMAN, Kemal.** (1973). *Borçlar Hukuku Dersleri Borçların İfası – İfa Edilememesi – Sona Ermesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları.
- [69] **OĞUZMAN, Kemal; ÖZ, Turgut.** (2006). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (Gözden Geçirilmiş Beşinci Baskı)*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- [70] **OĞUZTÜRK (KALKAN), Burcu.** (2008). *Güven Sorumluluğu*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- [71] **ÖZGÜZ, Tufan.** (2014). İfa İmkansızlığı. BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları II Haksız Fülden Doğan Borç İlişkileri Borç İlişkilerinin Üçüncü Kişilere Etkisi Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Zamanaşımı*, (s. 327-331), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- [72] **ÖNEN, Turgut.** (1999). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Gözden Geçirilmiş 5. Baskı*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- [73] **ÖZ, Turgut.** (2012). *Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler*, İstanbul: Vedat Kitapçılık. (Kısaltılmış: Yeni Borçlar Kanunu)
- [74] **ÖZ, Turgut.** (2014). Borçların İfası – Borçların İfa Edilememesinin Sonuçları. BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları III Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri Borç İlişkilerinde Özel Durumlar Taraf Değişiklikleri TBK Değerlendirmeleri ve İrdelemeleri* (s. 334-340), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

- [75] **ÖZ, Turgut.** (2020). *Borçlu Temerrüdünde Sözleşmeden Dönmenin Bu Sözleşme Gereğince Kazanılmış Ayni Haklara Etkisi ve Klasik Dönem Kuramı İle Yeni Dönem Kuramının Kısa Bir Karşılaştırmalı Eleştirisi*, İstanbul: Aristo Yayınevi. (Kısaltılmış: Borçlu Temerrüdü)
- [76] **ÖZBAY, Ümit Vefa.** (2020). *Roma Hukukunda ve Türk Hukukunda Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık*, Ankara: Yetkin Yayınlar.
- [77] **ÖZBİLEN, Arif Barış.** (2016). *Sözleşmelerin Şekli ve Şekil Yönünden Hükümsüzlüğü*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- [78] **ÖZÇELİK, Barış.** (2014). Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukukî İmkânsızlık ve Sonuçları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 63, S. 3, s. 569-621.
- [79] **ÖZDAMAR, Demet; YAĞCIOĞLU, Burcu; MERAL, Ö. Oğuzhan.** (2020). *Avrupa Sözleşme Hukuku ve Türk Hukuku'nda İfa ve İfa Etmeme*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [80] **ÖZER, Turan.** (2020). *Özel Hukukta Mücbir Sebep Beklenmeyen Hal Covid-19 Yorumu*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- [81] **REİSOĞLU, Safa.** (2000). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Ondördüncü Bası*, İstanbul: Beta.
- [82] **SAĞIR, Alihan.** (2018). Borçlunun Bildiği Başlangıçtaki İmkânsızlığa Bağlanan Butlan Yaptırımının Culpa In Contrahendo ile Daraltılması, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1, s.225-242.
- [83] **SCHAFER, Hans-Bernd, AKSOY Hüseyin Can.** (2010). Hukuk ve Ekonomi Yaklaşımı Çerçevesinde Türk Sözleşme Hukukunda Ekonomik İmkânsızlık, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, C. 26, S. 11, s. 41-67.
- [84] **SELİÇİ, Özer.** (1968). Kesin Vadeli İşlemler, *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S. 3, s. 92-107. (Kısaltılmış: Vadeli)
- [85] **SELİÇİ, Özer.** (1969). Seçimlik Borçların İfası, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 34, S. 1-4, s. 375-399. (Kısaltılmış: Seçimlik)
- [86] **SEROZAN, Rona.** (2014). *İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, -Ek: Uygulama Çalışmaları- Gözden Geçirilip Genişletilmiş 6. Bası*, İstanbul: Filiz Kitapevi. (Kısaltılmış: ifa, İfa Engelleri ve Haksız Zenginleşme)
- [87] **SEROZAN, Rona.** (2000). Yeni Alman İfa Engelleri Hukuku (Türk Hukukunda Bilimsel Kaynak Olarak Yararlanılabilecek Yenilikler), *İstanbul*

Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 58, S.1-2, s. 233-248. (Kısaltılmış: Yeni Alman İfa Engelleri)

- [88] **SEROZAN, Rona.** (1990). Yürürlükteki İfa Engelleri ve Haksız Fiiller Hukukunun Yetersizlikleri ve Bu Yetersizliklerin Aşılmasında Giderek Önemi Artan Kavramlar: “Sözleşmenin Müspet İhlali” ve “Culpa in Contrahendo”, *İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S.18, s.27-42.
- [89] **SERT, Selin.** (2013). *Viyana Satım Sözleşmesinde (CISG) İfa Engelleri ve Sonuçları*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- [90] **ŞAHBAZ, Ali.** (2018). *Akdin Müspet İhlali* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- [91] **ŞAHİN, Hale.** (2020). *Mücbir Sebep Nedeniyle Borcun İfa Edilememesi*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- [92] **ŞAHİNİZ, Cevdet Salih.** (2014). *Eser Sözleşmelerinde Yüklenicinin Eksik İfa (Eksik İş) ve Ayıplı İfadan Sorumluluğu*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- [93] **ŞEN, Elif.** (2018). *Kısmi İfa*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- [94] **ŞENGÜL, Mehmet.** (2014). İfa (Kavram; Kişi, Konu, Yer ve Zaman Unsurları). BELEN, Herdem, ALTAY, İsmail (Ed.), *Prof. Dr. İsmet Sungurbey'e Armağan Borçlar Kanunu Genel Hükümler Konferansları I Anılar Sözleşmelerden Doğan Borç İlişkileri Borçların İfası – Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları*, (s. 278-320), İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- [95] **TEKBEN, Tuğçe.** (2016). Alacaklı Temerrüdünün Hukuki Sonuçları, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan Cilt III*, s. 2597-2621.
- [96] **TOPUZ, Seçkin, CANBOLAT Ferhat.** (2008). Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 3, s. 678-718.
- [97] **TUNÇ, Ramazan.** (2002). İfa İmkânsızlığı, *Yargıtay Dergisi*, C. 28, S. 1-2, s. 104-122.
- [98] **TUNÇOMAĞ, Kenan.** (1972). *Borçlar Hukuku I. Cilt Genel Hükümler (Üzerinde Çalışılmış Beşinci Bası)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası.

- [99] **TURAN BAŞARA, Gamze.** (2010). Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık Sebebiyle Borcun Sona Ermesi, *Çankaya University Journal of Law*, C. 7, S. 1, s. 1-22.
- [100] **USLU, Ebubekir.** (2019). *Uygulama Örnekleri Yargıtay Kararları ile Türk Borçlar Hukukunda Ceza Koşulu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [101] **ÜÇER, Mehmet.** (2007). *(Roma Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta) Alacaklının Temerrüdü*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- [102] **VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet; ÖZDEMİR, Refet.** (1987). *Türk Borçlar Kanunu Şerhi (Genel-Özel)*, Ankara: Yargıtay Yayınları.
- [103] **von TUHR, Andreas.** (1983). *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı Cilt: 1-2 (Çeviren Cevat EDEGE)*, Ankara Yargıtay Yayınları.
- [104] **YALMAN, Süleyman.** (1995). Edime Uygun İfa Kuralının İstisnaları, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Halil CİN'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı*, s. 495-512.
- [105] **YILDIRIM, Abdülkerim.** (2020), Koronavirüs Krizinin Özel Hukuk Sözleşmelerine Etkisi, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 15, S. 165, s. 986-995.
- [106] **YILDIRIM, Ahmet Cemil.** (2012). Sözleşme Ekonomisinin Bozulmasıyla İlgili Kuramların Türk Hukuku'ndaki Uygulamaları ve Yeni Türk Borçlar Kanunu'nda Aşırı İfa Güçlüğü, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1-2, s. 65-92.
- [107] **YILDIZ, Mustafa Göktürk.** (2020). *Türk Borçlar Kanunu'nun Genel Hükümlerine Göre Borçlu Temerrüdünün Şartları ve Sonuçları*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
- [108] **YÜCEL, Özge.** (2020). COVID-19 Salgınının Borç İlişkilerine Hukuksal Etkileri, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 15, S. 166, s. 1189-1202.
- [109] **YÜCER, Zeynep İpek.** (2006). *Borç İlişkisi Doğuran Sözleşmelerde Başlangıçtaki İmkânsızlık, Hüküm ve Sonuçları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.